

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Diplomová práce

2022

Kateřina Jochová

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Úvěrové podnikání aristokracie v raném novověku na příkladu Václava Budovce z Budova

Diplomová práce

Autor:	Bc. Kateřina Jochová
Studijní program:	N0222A120001 Historie
Studijní obor:	Historie
Forma studia:	kombinované
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Hradec Králové, 2022

Zadání diplomové práce

Autor: Kateřina Jochová

Studium: F19NK0022

Studijní program: N0222A120001 Historie

Studijní obor:

Název diplomové práce: **Úvěrové podnikání aristokracie v raném novověku na příkladu Václava Budovce z Budova**

Název diplomové práce AJ: Credit business of aristocracy in the early modern period focusing on Václav Budovec of Budov

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce si klade za cíl nastínit úlohu úvěrového podnikání v životě raně novověkého aristokrata. Jako příklad nám bude sloužit Václav Budovec z Budova, který je znám především jako vůdce stavovské opozice, český bratr a autor Antialkoránu. Zároveň však patřil k největším věřitelům Petra Voka z Rožmberka, byl rukojmím u několika dluhů dalších šlechticů, ale také si sám peníze půjčoval. Představuje příklad finanční kariéry nižšího šlechtice povýšeného do panského stavu až v roce 1607, politicky činného během sněmů a stavovského povstání. Díky velmi dobře zachované pramenné základně k rožmberským dluhům, můžeme podrobně rekonstruovat, jak byly dluhy Budovci spláceny, a to na pozadí hospodaření celého panství. Můžeme například sledovat, proč v některých obdobích Budovec nedostal splátky úroků, zda to např. souviselo navýšením nákladů dvora. Bylo třeba uspokojit v první řadě ty věřitele, kteří nejvíce naléhali? Proč Budovec půjčoval další peníze, i když nedostával platby na úroky a ani na jistinu? Jednalo se snad o zásadní rys jeho životního stylu?

PRAMENY:

Státní oblastní archiv v Třeboni, fond Cizí rody.

Národní archiv, fond Stará manipulace.

Národní archiv, fond Nejvyšší purkrabství.

LITERATURA:

Václav BŮŽEK ? Pavel KRÁL ed., *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010.

Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.

Jaroslav ČECHURA, *Alena Roupovská a Polyxena Lobkovská: Poučná historie jednoho dluhu*, Porta Bohemica: sborník historických prací 3, 2005.

Jaroslav ČECHURA, *Poslední Smiřičtí ? bankéři mezinárodního formátu?*, Východočeská šlechta, její sídla a teritoria, Praha 2013.

Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl 2001.

Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách: Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596*, Praha 1985.

Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

Jaroslav PÁNEK, *Petr Vok z Rožmberka*, Praha 2010.

Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha 1989.

Noemi REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984.

Zadávací pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Oponent: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.11.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucího diplomové práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Ostré dne 29. 6. 2022

Bc. Kateřina Jochová

Anotace

JOCHOVÁ, Kateřina, *Úvěrové podnikání aristokracie v raném novověku na příkladu Václava Budovce z Budova*, diplomová práce, Hradec Králové 2022.

Předkládaná práce si klade za cíl pojednat o úvěrovém podnikání aristokracie v raném novověku z pohledu Václava Budovce z Budova a jeho rodiny. V první části bude představen dosavadní stav bádání, prameny a literatura. V dalším oddílu nastíníme původ rodu Budovců z Budova a osudy jednotlivých členů rodiny. Následující část práce se věnuje majetkovým poměrům výše zmíněného rodu. V hlavní části práce se zaměříme na úvěrové podnikání Václava Budovce z Budova a jeho rodiny prostřednictvím dochovaných dlužních úpisů, kvitancí a dalších pramenů. Data byla zpracována do tabulek a okomentována. Václav Budovec z Budova je vykreslen nejen jako věřitel u úvěrů, ale také jako jejich příjemce. V poslední části stručně nastíníme snahy Budovcových potomků o získání podílu na rodovém dědictví.

Klíčová slova: Václav Budovec z Budova, Budovcové z Budova, úvěrové podnikání, raný novověk, každodennost, dluhy, úvěr.

Annotation

JOCHOVÁ, Kateřina, *Credit business of aristocracy in time of early modern period Václav Budovec of Budov as an example*, Hradec Králové 2022.

This thesis describes credit business in time of early modern period, by example of Václav Budovec of Budov and his relatives. Latest state of research and sources of literature will be presented in the first part. The origin of the Budovec's family, destiny of it's members and their financial circumstances are outlined in next part. Main part of thesis displays credit business from Václav Budovec of Budov and his relatives using original sources like obligations, receipts etc. All data are summarized in tables with appropriate comments and Václav Budovec from Budov is introduced as not only a creditor but as a debtor too. The efforts of Budovec's descendants to acquire a share in the family heritage are documented in the end.

Keywords: Václav Budovec of Budov, Budovec of Budov, credit business, early modern period, everyday life, debts, credit.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce panu doc. PhDr. Zdeňku Beranovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky. Dále bych ráda poděkovala panu prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc., za četné konzultace, mnohé rady a podněty. Děkuji také za poskytnutí četných archivních pramenů v digitální podobě z profesorova soukromého archivu. V poslední řadě mé poděkování patří manželovi za nekonečnou trpělivost, podporu a zpětnou vazbu.

Obsah

Úvod.....	1
1. Stav současného bádání a prameny k úvěrovému podnikání.....	5
2. Budovcové z Budova.....	10
2.1 Původ a erbovní pověst.....	10
2.2 Václav Budovec z Budova, jeho rodina a příbuzní.....	11
2.2.1 Kryštof Budovec z Budova.....	11
2.2.2 Adam Budovec z Budova.....	12
2.2.3 Václav Budovec z Budova.....	14
2.2.4 Jan Budovec z Budova.....	20
2.2.5 Adam Budovec z Budova.....	20
3. Majetek.....	22
3.1 Majetkové zázemí Václava Budovce z Budova a rodinných příslušníků.....	22
3.1.1 Adam Budovec z Budova.....	22
3.1.2 Kryštof Budovec z Budova.....	23
3.1.3 Václav Budovec z Budova.....	24
3.1.4 Jan Budovec z Budova.....	31
4. Úloha úvěru v životě aristokrata.....	33
4.1 Úvěr z pohledu Jednoty bratrské.....	35
4.2 Právní ukotvení úvěru.....	37
4.3 Pojmy spojené s úvěrovým podnikáním.....	38
4.3.1 Dlužní úpis.....	38
4.3.2 Rukojemství.....	40
4.3.3 Kvitance.....	41
4.3.4 Půhon.....	42
4.4 Měnová soustava.....	42
4.5 Úvěrové podnikání Václava Budovce z Budova.....	45
4.5.1 Půjčky Petru Vokovi z Rožmberka.....	46
4.5.2 Půjčky Janu Jiřímu ze Švamberka.....	52
4.5.3 Půjčka Jáchymu Oldřichovi z Hradce.....	58
4.5.4 Ostatní úvěry.....	59

4.6 Václav Budovec z Budova dlužníkem.....	62
4.7 Půjčky příbuzných Václava Budovce z Budova.....	67
4.8 Dluhy po smrti Václava Budovce z Budova.....	75
Závěr.....	79
Použité zkratky.....	83
Prameny a literatura.....	84
Seznam příloh.....	88

Úvod

V loňském roce uplynulo 400 let od doby, kdy naposledy zazněly bubny, zaschla krev a zasvištěl Mydlářův meč na Staroměstském náměstí. Právě zde se skončil život stavovského politika, tvůrce Rudolfova majestátu, člena Jednoty bratrské a aristokrata Václava Budovce z Budova. K této příležitosti město Mnichovo Hradiště uspořádalo slavnost na uctění památky tohoto významného majitele města a zámku. Na pietní akci hovořil starosta města o návratu Budovcovy sochy na náměstí a vyslovil přání, aby se o tomto šlechtici více mluvilo. Během následujících proslovů se ukázalo, jaké informace jsou o něm obecně známy. Nejvíce rezonuje jeho účast na stavovském povstání a poprava. Dále pak účast na poselstvu do Cařihradu a autorství Antialkoránu, ale tím znalosti o něm obvykle končí. Přitom dochované prameny vypovídají mnohem více. Byla by škoda nenechat je promluvit.

Předkládaná práce otevírá poměrně kontroverzní téma Budovec a peníze. Po zpracování tohoto aspektu života volal již Jaroslav Čechura ve svém příspěvku na konferenci v roce 2008.¹ Václav Budovec z Budova je veřejností vnímán hlavně jako člověk vysokého morálního kreditu s náboženskou zaníceností. To je bezesporu pravda, ale trochu se zapomíná na to, že byl především šlechtic a příslušnost k tomuto stavu do značné míry ovlivňovala jeho chování i životní styl. Proto si tato diplomová práce klade za cíl představit Budovce ve světle úvěrových operací, a nejen jeho, ale i celou rodinu. Prostřednictvím tohoto aristokrata a jeho příbuzných se pokusíme pochopit, jakou úlohu měl úvěr v jejich životech. Měl by to být další střípek do skládačky o úvěrovém podnikání v raném novověku, o němž zatím bylo napsáno tak zoufale málo. Původním záměrem diplomové práce bylo výše uvedené úvěrové podnikání ještě doplnit o sledování úvěru na pozadí hospodaření rožmberského velkostatku. Václav Budovec z Budova byl totiž velkým věřitelem Petra Voka z Rožmberka, a proto je v rožmberském archivu mnoho vhodných pramenů k úvěrovému podnikání zmíněného šlechtice. Kromě výše uvedeného jsou uceleně dochovány i komorní knihy panství, které zachycují hospodaření velkostatku. Proto se nabízelo hledat souvislosti mezi hospodařením statku a případnou neschopností splácet úvěr. Dále mělo být sledováno,

1 Jaroslav ČECHURA, *Václav Budovec z Budova, Fridrich Ludvík Budovec z Budova*, klášter Sedlec a mnoho korunovaných hlav, Sedlec, historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700, mezinárodní symposium v Kutné Hoře 18.-20. září 2008, Praha 2009, s. 165-180.

zda nedošlo k uhrazení požadované částky například proto, že se aktivně hlásili jiní věřitelé. Nicméně při bližším studiu pramenů bylo zjištěno, že materiálu je opravdu hodně a nebylo by možné tento koncept v rámci jedné diplomové práce zpracovat. Proto bude důraz kladen hlavně na úvěrové podnikání Václava Budovce z Budova a jeho rodiny. Ostatní bude pojednáno pouze v obecné rovině. Takto téma svým rozsahem a parametry odpovídá diplomové práci.

V první kapitole si představíme dosavadní stav bádání včetně archivních pramenů, vydaných edic a literatury. V další části bude nastíněn původ rodu Budovců z Budova a osudy vybraných členů. Následně pojednáme o majetkovém zázemí Václava Budovce z Budova a jeho příbuzných. Majetek totiž souvisí s úvěrem jako takovým a k finančním transakcím patří. Cílem je najít souvislosti mezi nákupy movitých statků a půjčkami. Hlavní těžiště práce se nazývá Úloha úvěru v životě aristokrata a budou v něm ukázány názory Jednoty bratrské na půjčování peněz, právní ukotvení úvěru a základní pojmy s ním spojené. Neopomeneme ani tehdejší měnovou soustavu a úvěrové podnikání v raně novověkých Čechách obecně. Následuje oddíl o úvěrech Václava Budovce z Budova a jeho blízkých. Pro rozbor úvěrového podnikání budou použity hlavně dochované dlužní úpisy, kvitance, ale i osobní korespondence. Půjčky budou přehledně rozebrány s důrazem na výši dluhu a osoby dlužníků. V poslední části se budeme věnovat úvěrům po smrti Václava Budovce.

Přímé citace pramenů budou uváděny v dnešní gramatice například: ss=š, y=j, ou=u atd. Zkratky budou vypsány slovně například: J. M.= Jeho Milosti. Pokud se ovšem bude jednat o citaci pramenu převzatého z literatury, bude dodržen přepis dle autora. Jména všech šlechtických rodů budou užita počestně (pokud českou verzi mají) i v případě, že rod i dnes existuje a používá jméno v cizím jazyce například: Lobkovic=Lobkowicz. Početní jednotky české a míšeňské groše, groše a peníze budou uváděny ve zkratkách kgč, kgm, gr, p. Pojmy šlechta, aristokracie a nobilita budou používány jako synonyma i pro dobu, kdy se tak jednotliví protagonisté sami neoznačovali.

Již dříve byly zpracovány dvě bakalářské práce, které se věnovaly Václavu Budovcovi z Budova a jeho životu. První se nazývá *Příspěvek k životu a finančním transakcím Václava Budovce z Budova*.² Zhruba polovina práce se věnuje životu

2 Kateřina BEŠÍKOVÁ, *Příspěvek k životu a finančním poměrům Václava Budovce z Budova*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2014.

Václava Budovce z Budova. Nejprve byl nastíněn původ rodu a poté následovalo vzdělání, cestování, manželství, majetkové poměry a účast na stavovském povstání. Většina informací je založena na literatuře a Budovcových dopisech. V dalším oddíle se hovořilo o Budovci jako finančníku. Byly zde vylíčeny základní pojmy spojené s úvěrem a pohled Jednoty bratrské na půjčování peněz, avšak vše zpracováno mnohem stručněji. Nicméně obě kapitoly jsou pro porozumění předkládané diplomové práci nezbytné, proto byly opětovně zařazeny. Václav Budovec byl totiž členem Jednoty bratrské a tento vhlad je potřeba k pochopení jeho osoby. Vysvětlení pojmů bude zase nutné pro další výklad, kdy už je použijeme v konkrétních případech. V bakalářské práci následovala část o finančních transakcích Václava Budovce z Budova, kde na 5 stranách byly zběžně shrnuty úvěry, které poskytoval Petru Vokovi z Rožmberka a Janu Jiřímu ze Švamberka. Kapitola byla doplněna tabulkami. V nich byl učiněn pokus o rekonstrukci výnosů dluhů Václava Budovce z Budova a splácení půjčky Jana Jiřího ze Švamberka. Následovala *Sociální interakce mezi dlužníkem a věřitelem*, týkající se především vzájemných dopisů. Nakonec byla pozornost věnována městu Mnichovo Hradiště a výstavbě Budovcova zámku. V práci byla použita jen část dochovaných pramenů a nebyly dostatečně vytěženy. Teprve v předkládané diplomové práci budou představeny nové skutečnosti a prozkoumány další dochované prameny. Další bakalářská práce *Každodennost renesančního aristokrata pohledem Václava Budovce z Budova*³ není biografií tohoto šlechtice, ale spíše mikrohistorickou sondou do jeho života. Byl použit historicko-antropologický přístup, který se zaměřuje na studium životních cyklů a přechodových rituálů jedince. Václav Budovec z Budova byl sledován na základě dochovaných pramenů v jednotlivých etapách života: výchova, vzdělání a kavalírské cesty, svatba a manželství, kariéra, majetek a úvěrové podnikání, volný čas a smrt. V práci byl vždy přechodový rituál pojednán obecně a poté vztažen k osobě Václava Budovce. Úvěrové podnikání bylo v práci pouze jako doplnění celkového obrazu každodenní rutiny. Shrnuto bylo na 11 stranách včetně vysvětlení základních pojmů a měnové soustavy. Část o dlužích není zpracována uceleně, ale jsou pouze vytaženy zajímavosti.

Cílem předkládané práce je uceleně pojednat o úvěrech, které poskytoval Václav Budovec z Budova. Na rozdíl od předchozích bakalářských prací bude převážná část

3 Kateřina JOCHOVÁ, *Každodennost renesančního aristokrata pohledem Václava Budovce z Budova*, bakalářská práce, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2019.

textu věnována pouze úvěrovému podnikání. Nejprve představíme úvěrové podnikání obecně a doplníme ho informacemi o pohledu Jednoty bratrské, základních pojmech a měnové soustavě, které s ním úzce souvisí. Dále budou jednotlivé úvěry Václava Budovce chronologicky seřazeny, okomentovány a listiny popsány. Pro přehlednost budou data zpracována také do tabulek. Abychom získali větší vzorek úvěrů a lépe pochopili úlohu úvěru v životě aristokrata, rozšíříme text i o rodinné příslušníky. Na základě pramenů a zjištěných dat budou hledány pro šlechtu typické vzorce chování. Zároveň se pokusíme pochopit, jakou úlohu hrál úvěr v životě Budovců z Budova.

1. Stav současného bádání a prameny k úvěrovému podnikání

Jedinou biografii věnovanou životu Václava Budovce z Budova napsala Noemi Rejchrtová, která působí jako církevní historička na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy.⁴ Profesně se zabývá historií české reformace, husitství a Jednoty bratrské. Proto je i kniha zaměřená hlavně na duchovní stránku života tohoto šlechtice. Monografie je zpracována především na základě dopisů, které si vyměňoval Václav Budovec s předními evropskými teology a univerzitními profesory. Důraz je kladen na vztah tohoto šlechtice k Jednotě bratrské a jeho teologické názory. Zmíněna je také jeho politická a literární činnost. Kromě Budovcovy biografie autorka edičně zpracovala také jeho nejznámější literární dílo *Antialkorán*.⁵ Další edicí, kterou Noemi Rejchrtová vydala, je soubor dopisů Karla staršího ze Žerotína.⁶ Vzhledem k tomu, že Žerotín byl blízkým Budovcovým přítelem, nalezneme zde několik dopisů adresovaných právě zmíněnému aristokratovi. Biografie shrnovala veškeré tehdy známé informace o životě Václava Budovce, ale její velkou nevýhodou je chybějící poznámkový aparát a seznam pramenů a literatury. Jedná se tedy spíše o populárně naučnou literaturu. Autorka vycházela především z edic dopisů, které vydal Julius Glücklich.⁷ Autor cestoval po celé Evropě a navštěvoval archivy a knihovny, kde hledal Budovcovu korespondenci. Pokud jel do cizí země některý z jeho kolegů, požádal ho taktéž o prozkoumání místního archivu. Díky tomu se mu podařilo sestavit opravdu hodnotnou edici dopisů Václava Budovce s teology, univerzitními profesory a šlechtici nejen z českého prostředí, ale z celé Evropy. Julius Glücklich měl v úmyslu vytvořit i Budovcovu biografii. Jeho dílo však zůstalo z velké části nedokončené. Možná i proto, že byl židovského původu a během nacistické okupace neměl možnost navštěvovat knihovny ani archivy, natož pracovat na univerzitě. Kromě osoby Václava Budovce se věnoval i jeho literárním dílům.⁸ Zmíněné edice dopisů jsou velmi přínosné, ale mají také mnoho

4 Noemi REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984.

5 Václav BUDOVEC Z BUDOVA, *Antialkorán*, ed. Noemi Rejchrtová, Praha 1989.

6 Karel starší ZE ŽEROTÍNA, *Z korespondence*, ed. Noemi Rejchrtová, Praha 1982.

7 Julius GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, Praha 1908 a Julius GLÜCKLICH, *Nová korespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*, Praha 1912.

8 Julius GLÜCKLICH, *O historických dílech Václava Budovce z Budova z let 1608-1610 a jejich poměru k Slavatovi, Skálovi a neznámému dosud diariu lutherána Karla Zikmundova*, Praha 1911.

problémů. Vzhledem k době jejich vydání jsou hůře dostupné a chybí překlady dopisů z cizích jazyků. Dopisy jsou totiž psány nejen česky, ale i latinsky a německy. Jsou tedy badatelsky velmi náročné. Jejich zpřístupnění v poslední době napomohla digitalizace sbírek Národní knihovny a je možné si je přečíst z pohodlí domova. Obecně o Budovcích z Budova, jejich majetku a mnichovohradištském panství se dočteme v díle Josefa Vítězslava Šimáka.⁹ O konci Budovcova života na Staroměstském náměstí zase pojednává kniha od Josefa Petráňe *Staroměstská exekuce*.¹⁰ K novějším pracím týkající se Václava Budovce patří publikace od Jaroslava Čechury, která se zabývá jeho angažmá při tzv. „dlouhém sněmu“. Jeho osobnost je zde vykreslena na pozadí událostí, které vedly k vydání tzv. Rudolfova majestátu. V knize jsou zachycena jednotlivá jednání téměř den po dni a Budovcova úloha v nich.¹¹ Stejný autor ve svém článku zmapoval dluh po Václavu Budovcovi z Budova. Sledoval, jak se jeho vnuci snažili dosáhnout vrácení půjčky po jejich matce Markétě Budovcové z Hodějova.¹² Toto téma ostatně v minulosti zpracoval v kratším rozsahu i Julius Glücklich.¹³ Literatury k úvěrovému podnikání v raném novověku není mnoho. Stěžejními díly, a dodejme že dosud nepřekonanými, jsou práce od Václava Bůžka a Václava Ledvinky, které ale vyšly již v osmdesátých letech. Václav Ledvinka zpracoval hospodářskou krizi na dominiu pánů z Hradce. Sledoval příjmy a výdaje panství se zvláštním důrazem na zadlužení. Všimal si i toho, kdo byli věřitelé tohoto panského rodu. Mimo to jako první stanovil metodiku zpracování tématu úvěrového podnikání a zadlužení velkostatku. Publikace také obsahuje obecné informace o vývoji poskytování úvěru v českých zemích.¹⁴ Václav Bůžek nastínil ve své knize hospodářské krize předních českých panských rodů: Rožmberků, z Hradce, Pernštejnů, Krajířů z Krajku a dalších. Všimal si osob věřitelů a rozdělil je dle typu úvěrového podnikání na věřitele: rentiéra, lichváře a lichváře-politika. Studoval úvěrové podnikání pouze u rytířských rodů jako například: Malovců z Malovic, Homutů z Harasova, Doudlebů z Doudleb a dalších.¹⁵ V posledních

9 Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, Mnichovo Hradiště 1917.

10 Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1971.

11 Jaroslav ČECHURA, 5. 5. 1609 *Zlom v nejdelším sněmu českých dějin, Generální zkouška stavovského povstání*, Praha 2009.

12 J. ČECHURA, *Václav Budovec z Budova...*,s. 165-184.

13 Julius GLÜCKLICH, *Osud rodiny Václava Budovce z Budova*, Od Ještědu k Troskám IV, 1926, s. 203-207.

14 Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách: Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596*, Praha 1985.

15 Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1987.

letech se úvěrovému podnikání nejvíce věnoval Jaroslav Čechura. Kromě dílčích článků a studií¹⁶ to bylo například v knize *Smiřičtí, krátké dějiny úspěšného rodu*, kde jako spoluautor zpracoval právě téma hospodaření na jejich statcích a úvěrové podnikání. Představuje mimořádnost tohoto rodu, který žil s naprosto minimálním zadlužením, a naopak půjčoval obrovské částky. Měli neobyčejné zásoby hotovosti a jako jedni z mála stále vedli účetnictví v českých groších.¹⁷ Dále se okrajově úvěrovému podnikání věnoval Petr Mařa ve své objemné knize *Svět české aristokracie*.¹⁸ Další, kdo toto téma také zpracoval, byl Aleš Valenta ve svém díle *Lesk a bída aristokracie*. Jedná se ale o pozdější období, než které vymezuje tuto diplomovou práci.¹⁹ Téma úvěrového podnikání a života Václava Budovce z Budova bylo zpracováno i ve zmíněných kvalifikačních pracích, ale méně podrobně než v předkládané práci.²⁰ Pro téma právního ukotvení úvěru nám velice dobře poslouží relativně nová edice Vladislavského zřízení zemského.²¹

Jak už bylo zmíněno, dochovalo se slušné množství dopisů Václava Budovce z Budova. Kromě zmíněných edic Julia Glücklicha a Noemi Rejchrtové najdeme pár dopisů i v edici korespondence Albrechta Pětipeského z Chyš a Egrberka.²² Jedná se pouze o jednotlivosti a k tématu úvěrového podnikání se vztahuje naprosté minimum. Kvůli absenci archivu Budovců z Budova je nutné použít větší množství archivních fondů, kde se jednotlivé písemnosti nacházejí.

Vhodným materiálem je například fond Národního archivu: Nejvyšší purkrabství tzv. knihy půhonné. Najdeme zde záznamy zvláštního purkrabského soudu, který příslušel k úřadu nejvyššího purkrabího Království českého. Zde se projednávaly především spory o dluhy, rukojemství, židovské záležitosti a tzv. škody listovní. Byl to

16 Srov. Jaroslav ČECHURA, *Poslední Smiřičtí – bankéři mezinárodního formátu?*, Východočeská šlechta, její sídla a teritoria, Praha 2013, s. 96-104 nebo Jaroslav ČECHURA, *Alena Roupovská – Polyxena Lobkovská: Poučná historie jednoho dluhu*, Porta Bohemica: sborník historických prací, Litoměřice 2005, s. 261-291.

17 Jaroslav ČECHURA – Veronika STACHUROVÁ KURCOVÁ - Zuzana VLASÁKOVÁ, *Smiřičtí, krátké dějiny úspěšného rodu*, Praha 2018.

18 Petr MAŘA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

19 Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011.

20 K. BEŠÍKOVÁ, *Příspěvek...* a K. JOCHOVÁ, *Každodennost...*

21 *Vladislavské zřízení zemské, A navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, ed. Petr Kreuz - Ivan Martinovský, Hradec Králové 2007.

22 Petr MAREŠ, *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chyš a Egrberku z let 1570-1596*, České Budějovice 2015.

jediný soud, u kterého mohli Židé žalovat šlechtice. Ve fondu se nachází 135 knih, které jsou chronologicky řazené.²³

V témže archivu nalezneme velmi cenný materiál ve fondu nazvaném Stará manipulace, který představuje jeden z nejvýznamnějších fondů Národního archivu a vznikl věcným roztríděním části spisů tří úřadů Království českého: české kanceláře, českého místodržitelství a české komory. Kancléř Království českého byl významem druhý nejvýše postavený úředník v zemi. Od doby vlády Zikmunda Lucemburského byl tento post stavovským úřadem a tradičně ho zastával příslušník panského stavu. Jednalo se spíše o čestnou funkci. Opatroval panovníkovu pečeť a nejdůležitější písemnosti nemohly být vydány bez jeho souhlasu. Později se ustálilo, že podepisoval většinu písemností vydávaných kanceláří, tím jeho význam značně vzrostl. Kancelář byla zřizována v sídle panovníka, takže v českých zemích to byl Pražský hrad. Od roku 1500 bylo její sídlo v Budíně a za Habsburků byla v tzv. Ludvíkově křídle na Pražském hradě. Protože kromě Rudolfa II. všichni Habsburkové sídlili ve Vídni, byla tam zřízena její expozitura a řídil jí místokancléř. Za stavovského povstání byla přenesena do Vídně a od roku 1627 tam sídlila trvale. Z činnosti české kanceláře, kanceláře českého místodržitelství a jeho komisí se nahromadilo velké množství úředních písemností. Česká komora spravovala královské důchody a v čele stál nejvyšší komoří a jeho zástupce podkomoří. K reorganizaci došlo za Ferdinanda I. V čele pak stál nejvyšší rada a měl k dispozici čtyři rady. Z původního mistra komory se stal rentmistr.²⁴ V tomto fondu tak lze nalézt různé suplikace k panovníkovi, nálezy, půhony a občas i dlužní úpisy (pokud byly součástí nějaké suplikace).

K našemu tématu existuje na prameny bohatý fond v tzv. Rožmberském archivu, který je součástí Státního oblastního archivu v Třeboni, a je jedním z nejhodnotnějších a nejkomplexnějších šlechtických archivů v Evropě. Základ tohoto archivu byl položen již v roce 1418, kdy byly svezeny dokumenty do Českého Krumlova kvůli ochraně před husity. S pořádacími pracemi začal v první polovině 16. století kancléř Václav Albín z Helfenburka, který se soustředil pouze na právní dokumenty. Korespondence a jiný spisový materiál zůstaly mimo jeho zájem. Konečná podoba a organizace jsou zásluhou archiváře a knihovníka Václava Březana. Od roku 1596 během krátké doby uspořádal veškeré písemnosti. Když Petr Vok přesídlil do Třeboně, stěhoval se s ním i celý archiv.

23 Srov. Dagmar CULKOVÁ, *Nejvyšší purkrabství v Praze 16. stol. - 1871*, Praha 1964.

24 Srov. Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Stará manipulace 14. stol. - 1905*, Praha 1973.

Třeboň roku 1660 získali Schwarzenberkové a původní Rožmberský archiv se stal součástí jejich archivu. Proto se sbírka nazývá Cizí rody. Její část Budovec z Budova je pro nás nejcennější. Obsahuje totiž mnoho dlužních úpisů a kvitancí od Václava Budovce z Budova.

Další jednotlivosti k úvěrovém podnikání Václava Budovce z Budova a velké množství materiálu k Janu Budovcovi nalezneme v Státním oblastním archivu Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, soubor páni z Hradce. Jedná se o původní rodinný archiv pánů z Hradce.

Pár dokumentů ke Kryštofu Budovcovi je možné nalézt i v rodinném archivu Lobkoviců, který byl původně součástí Státního oblastního archivu Litoměřice, oddělení Žitenice. Ovšem v roce 2010 byl po restituci vrácen původním majitelům a v současnosti je veřejnosti nepřístupný. Pro účely této práce laskavě poskytl vlastní digitální kopie archiválií z tohoto archivu Jaroslav Čechura.

2. Budovcové z Budova

2.1 Původ a erbovní pověst

Starý český rytířský rod Budovcové z Budova měl historické kořeny na tvrzi a vsi Budově v loketském kraji. Velmi úzce byli spřízněni s rodem Doupovců z Doupova, který měl původ na tvrzi Doupově nedaleko Budova. Spojoval je téměř stejný erb a erbovní pověst. Budovcové užívali tři červené ležaté pruhy na stříbrném poli nebo dva stříbrné na červeném poli. Klenot byl tvořen ze dvou stříbrných pštrosích per.²⁵

„Když kníže Vladislav bojoval roku 1116 proti Uhrům, vyznamenal se Jiřík, syn mlynáře Staňka z Doupova, tím, že zastavil Čechy utíkající z bitvy a přinutil je znovu bojovat. Za toto hrdinství si vysloužil pasování na rytíře. Po vítězství si kníže nechal zavolat Jiříka a ten, než knížeti podal ruku, otřel si ji o svou bílou suknicí. Zůstaly na ní tři krvavé pruhy, které mu kníže dal do znaku.“²⁶ Tuto pověst uvádí ve svém Diadochu Bartoloměj Paprocký z Hlohol a zjevně ji převzal z Hájkovy Kroniky české. Má historický základ, protože se vztahuje k bitvě na Luckém poli. Hájkova pověst se ovšem liší od podání v Kosmově a Dalimilově kronice. Kosmas vypráví o Jiříkovi, synu Stanovu, správci hradu Žatce, který v bitvě padl. V Dalimilově kronice se dočteme, že kníže přikázal Jiříkovým dětem mít na erbu bílé a červené pruhy. Ale až Václav Hájek z Libočan udělal z Jiříka doupovského mlynáře, který se za odměnu stal správcem žateckého kraje. Dle Paprockého si na Hájkovo podání pověsti stěžovali i sami Budovcové z Budova. Dle jejich názoru byl Jiřík nesprávně nazýván z Doupova, neboť by se měl jmenovat z Budova. V Budově totiž dosud stojí mlýn a Doupov je dle nich odtamtud daleko. Paprocký se domníval, že je potřeba jejich předky nazývat z Budova i z Doupova, protože Jiřík vlastnil oba mlýny. Měl totiž dva syny, Václava a Jiříka, kterým v blízkosti mlýnů vystavěl rytířská sídla. Rozdíl v jednotlivých erbech pak vznikly při rytířských turnajích, aby se od sebe obě rodové větve odlišily.²⁷

Pro lepší orientaci v rodinných vazbách byl vytvořen rodokmen rodu, který se nachází v příloze této práce. Sestaven je z rodokmenu dochovaného v Národním archivu

25 *Ottův slovník naučný IV*, Polička 1996-2003, s. 852.

26 Irena HRABĚTOVÁ, *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*, Brno 1992, s. 115.

27 *Tamtéž*, s. 115-116.

fondu Wunschwitz,²⁸ Ottova slovníku naučného²⁹ a díla Josefa Vítězslava Šimáka.³⁰ Ani na jednom místě totiž nejsou informace kompletní. Další údaje byly doplněny z archivních pramenů ze Státního oblastního archivu Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec³¹ a článku Jaroslava Čechury.³² Shrnuje tak veškeré známé členy tohoto rodu. Vzhledem k neúplným informacím o nejstarších členech rodu a chybějícím rodinným vazbám, začíná rodokmen až u Václava Budovce, u kterého prvního víme, kdo byli jeho synové. Purkart z Budova je vynechán, neboť s jistotou nevíme, zda Jan byl jeho syn a ani jak s ním byl příbuzný zmíněný Václav.

Nejstarším v pramenech doloženým předkem byl Purkart z Budova, který dostal zápis na Telč, Těšice a jiná sousední panství v roce 1431. Pravděpodobný Purkartův syn Jan byl pak zmíněn v roce 1455. Dalším nám známým členem rodu byl Václav, jehož první manželkou byla Helena z Niemitz a druhá se jmenovala Anna z Zedlitz (Cedlic). Jeho syn Prokop Budovec působil jako arcijáhen tehdejšího pražského a plzeňského kraje a zemřel v roce 1473. Jeho bratr Adam Budovec sídlil s manželkou Kateřinou ze Svojkova ještě v roce 1491 na tvrzi Budově. Jako mladý bojoval v bitvě u Varny v roce 1444.³³ Syn Adama Václav ale roku 1515 už sídlil v Roztokách a na Levém Hradci. Jeho manželkou byla Adalgunda Popovská z Bezejovic, která mu porodila pět synů, kteří se dožili dospělosti: Adam, Purkart, Jindřich řečený Lorenc, Kryštof, Václav a dalších jedenáct dětí zemřelo v dětství.³⁴

2.2 Václav Budovec z Budova, jeho rodina a příbuzní

2.2.1 Kryštof Budovec z Budova

Kryštof byl mladším synem Václava Budovce z Budova a jeho ženy Adalgundy Popovské z Bezejovic, a tedy bratrem Adama Budovce a strýcem Václava Budovce. Ačkoliv Kryštof patřil k mladším z pěti synů a rodiče zřejmě nebyli příliš zámožní, dostalo se mu pravděpodobně kvalitního vzdělání. V mladém věku byl poslán ke dvoru do Španělska a později sloužil císaři Karlu V. ve vojenské správě v Nizozemí

28 Národní archiv, fond Wunschwitz, Budovcové z Budova, inventární číslo 123, karton 5.

29 *Ottův slovník naučný IV*, s. 852.

30 Srov. J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*

31 Státní oblastní archiv Třeboň, odd. Jindřichův Hradec, fond Rodinný archiv pánů z Hradce.

32 J. ČECHURA, *Václav Budovec z Budova...*, s. 165-180.

33 *Ottův slovník naučný IV*, s. 852.

34 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 217.

a Německu.³⁵ V letech 1572-1573 se účastnil diplomatického poselstva Viléma z Rožmberka do Polska.³⁶ Dále pobýval při válečných taženích u vojska v Uhrách za třech císařů Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II. Naposledy působil v roce 1594 jako leutnant jízdy se čtyřmi pacholky. Samozřejmě se účastnil zemských sněmů a v roce 1585 byl jmenován hejtmanem a v roce 1600 berníkem v boleslavském kraji.³⁷

Jeho manželkou se stala vdova po Adamu Žibřidovi Krescencie rozená z Habartic. Krescencie byla stejně jako Kryštof Budovec členkou Jednoty bratrské a po svém zesnulém muži zdělila panství Mnichovo Hradiště. Tento kšaft byl ovšem brzy po smrti Adama Žibřida napadnut příbuznými a Krescencie byla nucena se o dědictví soudit. Proto zřejmě záhy po svatbě s Kryštofem Budovcem z Budova uzavřela v roce 1582 závěť ve prospěch druhého manžela. Ten jí pak pomáhal vést následující spory s příbuznými a majetek nakonec úspěšně uhájili. V roce 1592 k hradišťskému panství přikoupil Kryštof Budovec ještě vsi Dneboh a Dobrou Vodu. Jeho žena zemřela v roce 1598 a byla pohřbena v kostele Panny Marie v Mnichově Hradišti. Kryštof vdovcem nezůstal dlouhou dobu a v roce 1600 se oženil s Maruškou (Markytou) z Bubna. Spolu neměli žádné děti a panství pak odkázal synovci Václavu Budovcovi z Budova a svou ženu dobře finančně i hmotně zajistil.³⁸

2.2.2 Adam Budovec z Budova

Nejstarší z pěti synů Václava Adam byl zapsán na univerzitu v saském Wittenbergu v roce 1536 a zřejmě po návratu se oženil s Johankou z Chlumu. Její otec vlastnil ves Dobroviceves³⁹ u Mladé Boleslavi. Adam vlastnil pouze ves Suchdol, ale s mladšími bratry v roce 1545 odkoupili Dobrovici, kde začali s manželkou společně žít. Zde se jim také narodily tři z jejich dětí, nejstarší Anna, Jan, Adalgunda a Marie.⁴⁰ Nakonec Dobrovici prodali a roku 1551 si koupili s bratry tvrz s městečkem Janovičky na Čáslavsku,⁴¹ kde se jim narodil poslední syn Václav dne 28. 8. 1551 v 10 hodin.⁴²

35 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 203.

36 Václav BŘEZAN, *Životy posledních Rožmberků I.*, Praha 1985, s. 240.

37 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 203.

38 *Tamtéž*, s. 199-203.

39 Dnes Dobrovice.

40 NA, fond Wunschwitz, inv. č. 123, kart. 5.

41 Dnes Červené Janovice.

42 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 217.

Václav se stal nejvýznamnějším a nejúspěšnějším členem rodu a je mu věnována větší část této diplomové práce.

Otec Adam býval zemským colmistrem v Uhrách. Tento post byl zjevně velmi špatně placen a mnoho nákladů musel hradit ze svého. V roce 1532 se čeští stavové neprozřetelně vzdali kontroly nad používáním berně ve prospěch císaře. Částečně se to změnilo až v roce 1556, kdy si vymohli zřízení vlastního výplatčího, právě zemského colmistra, který za správnost užití berní zodpovídal přímo stavům. K vojsku se vypravoval dvakrát až třikrát za rok a jinak byl v Praze v sídle berničního úřadu. Každá ze zemí Koruny české měla právo zřídit si vlastního colmistra, který žold odevzdával nejvyššímu hejtmanu (generálu zemské hotovosti). Plat s colmistrem domlouval král, ale volil ho sněm. Prvním colmistrem se stal právě Adam Budovec z Budova. První královská instrukce z 29. června 1556 stanovuje colmistrovi povinnosti: dopravu peněz mu stanovuje provádět osobně, ale k tomu má mít průvodce, nemá se zbytečně zdržovat po hospodách a příliš utrácet, po příjezdu mu musther⁴³ předloží registra ke kontrole, až když kontrola proběhne v pořádku, má dojít k výplatě, na jednotlivé platby mají být vystaveny kvitance, kromě platů na základě registru nesmí dělat žádné další a ani peníze půjčovat, při návratu do Prahy musí přivést opis mustherových register a svá účetní registra, kvitance a stvrzenky o tom, co utratil a vyplatil a vše odevzdat nejvyšším berníkům, v případě nejasností se měl o radu obracet na krále nebo na českého místodržitele arciknížete Ferdinanda. Za službu král ustanovil colmistrovi 100 zlatých rýnských, měl si vydržovat dvanáct rejtarů za 24 zlatých a kočí vůz za 15 zlatých.⁴⁴ Nicméně již roku 1558 se ocitl před sněmovní komisí, protože porušil instrukci a proplatil si náklady, na které dle komise neměl nárok. „... *Ale v pštolunku a nebo v instrukci od jeho milosti císařské. A témuž panu colmistru vědomě toliko se nachází. Aby služby jemu na osobu jeho sto zl. dáno bylo. Písaři též toliko jednomu 12 zlatých na kočí vůz 15 zl. vše na měsíc. Ale o drabantech žádné zmínky učiněno v tomž pštolunku není. A tak by víc na druhého písaře a dva drabanty týž pan colmistr summy sobě položil...*“⁴⁵ Dále dle komise neměl nárok na proplacení cestovného, které jim vyúčtoval: „... *Auuracy do téhož počtu všecky jest položil. A což též týž pštolunk toho*

43 Výstrojný komisař, který vedl registra o stavu mužstva, důstojníků a věcných záležitostech a dle trvale u vojs

44 *České sněmy*, Digitální repozitář Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, www.psp.cz, Svazek XI., 2. část – sešit 1, 1605-1607, III./8.

45 Národní archiv, fond Stará manipulace, signatura B/172, inventární číslo 353, karton 231/7.

v sobě neobsahuje ani nezavírá. A zvláště jízdu, kterou činil do Vratislavi i jinam několikate do Prahy toliko s čeládkou svou. A tak rovnaje příjem s vydáním kdyžby témuž panu colmistru to všecko pasírováno bylo větší by bylo vydání nežli příjem...“⁴⁶ Komise ponechala a podstoupila rozhodnutí králi, nicméně se za Budovce přimluvila, aby dle nich neoprávněně vyplacené peníze nemusel vracet. Přesto již příštího roku sněm zvolil novým colmistrem Adama ze Švamberka na Střevu. Až roku 1561 ponechali stavové, aby osobu colmistra vybral král a ten znovu vybral Adama Budovce z Budova.⁴⁷

2.2.3 Václav Budovec z Budova

Václav byl příkladem humanisticky všestranně vzdělaného šlechtice s velkým rozhledem a nadstandardním jazykovým vybavením. Hovořil a psal česky, německy a latinsky. Měl základy řečtiny a při pobytu v Cařihradě získal základy arabštiny. Prvního vzdělání se mu nejspíše dostalo od domácího preceptora, ale již k roku 1566 máme záznam o jeho zápisu na vídeňskou univerzitu.⁴⁸ K roku 1568 můžeme doložit Václavův pobyt v Karlově koleji pod vedením proslulého lékaře Dr. Adama Hubera z Rysenpachu (1546-1613).⁴⁹ Dle tehdejší praxe žili profesori pražské utrakvistické univerzity v celibátu (do roku 1610) a většinou přímo v budovách univerzity. Zde bydleli a stravovali se v tzv. mistrovských kolejích. V těchto bytech také nabízeli ubytování, stravu a výuku nejen urozencům, ale všem, kteří si to mohli finančně dovolit. S běžným provozem zařízení jim pomáhali tzv. famulové (studenti univerzity) a další personál. Na obdobném místě se tedy zřejmě u Dr. Hubera vzdělával i Václav Budovec z Budova. Bohužel Václavův otec zůstal zjevně profesorovi dlužný 19 kop grošů míšeňských, takže zklamaný Václav se musel vrátit domů.⁵⁰

Jedním z nejdůležitějších okamžiků života mladého aristokrata a základem jeho budoucího vzdělání byla tzv. kavalířská cesta. Na tu Václav Budovec z Budova vyrazil v roce 1568 se svým dědem Šraňkem Bohdáneckým z Hodkova a mířila do šlechtici

46 NA, fond SM, sign. B/172, inv. č. 353, kart. 231/7.

47 *České sněmy*, Svazek XI., 2. část – sešit 1, 1605-1607, III./8.

48 Kateřina SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři, imatrikulovaní v letech 1550-1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, *Historia Universitatis Carolinae pragensis, Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*, Praha 2008, s. 93.

49 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 218.

50 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 11.

tolik oblíbené Itálie. Bylo mu tehdy 17 let a měl možnost poznat antické památky, kulturu a umění Říma v době, kdy renesance dospěla ke svému vrcholu a na Michelangelových dílech se ještě nestihl usadit prach (4 roky od jeho smrti). Přesto na něj město moc dobrý dojem neudělalo. Vadila mu přílišná morální uvolněnost místních obyvatel, která nekorespondovala s jeho přísně bratrským vychováním.⁵¹ Jeho dojem je i po letech silně negativní a zaznívá k nám prostřednictvím jeho vlastních slov: „Nevěstka babylonská je Řím. Babylon, který dozajista padne. V Itálii je, jak mohu dosvědčit já, který jsem to zkusil v mládí, mnoho přemlouvání a konfliktů s tělem a krví, plných nebezpečí, z nich ne všichni, ba málokterí vyjdou vítězně“.⁵² Tento názor zřejmě zapříčinil i to, že zakázal cestu do Itálie svému synovi Adamovi, který o ni velice stál. V roce 1569 byl Václav zapsán na univerzitu ve Wittenbergu spolu s Michalem Slavatou z Chlumu a na Stráňově, Karlem a Jindřichem z Valdštejna. Tato univerzita byla velmi oblíbená u bratrské aristokracie a zároveň proslavená mnoha zvučnými jmény profesorů. Jeden z Václavových oblíbených a obdivovaných vyučujících byl Paul Eber. Byl děkanem v letech 1545-1550 a od roku 1551 dokonce rektorem univerzity.⁵³ Profesor bohužel zemřel ještě během prvního roku Václavova studia. Před smrtí obdaroval Budovce exemplářem *Calendaria historica*, kde si poznamenal vzpomínku na oblíbeného vyučujícího. Další Václavovy kroky vedly do Francie, kde velice obdivoval hugenoty a jejich ochotu bojovat a zemřít za pravou víru. Nacházíme ho zde od roku 1574. Až o mnoho let později se pouze písemně seznámil s význačným hugenotem Filipem Mornayem du Plessis. V dopisech často vzpomíná na čas strávený ve Francii a vyjadřuje radost z toho, že si může dopisovat s tak významnou osobností. Kromě Budovce si s Filipem dopisovali i další čeští aristokraté, mezi nimi můžeme jmenovat například Karla staršího ze Žerotína nebo Jaroslava II. ze Smiřic, který Filipa Mornaye dokonce osobně navštívil na jeho dvoře v Saumuru na Loiře spolu s Casparem Dornaviem.⁵⁴ V Anglii a Skotsku Budovec pobýval roku 1577, víme to díky jeho dílu *Krátký spis o zlatém věku*, kde zmiňuje návštěvu Londýna. Dále v cestě pokračoval přes Nizozemí, Dánsko a Německo zpět do Čech. Během této trasy pravděpodobně navštívil Ženevu a seznámil se tam s hlavou tehdejší kalvínské církve Theodorem Bezou (1519-1605). Spolu si dopisovali až do Bezovy smrti a byl mu velkou inspirací a autoritou

51 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 218.

52 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 11.

53 *Tamtéž*, s. 11.

54 Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, Praha 2010, s. 366-368.

v otázkách víry.⁵⁵ O tom, jak dlouho Budovec v Ženevě pobýval, nám není nic známo a bohužel se ani nezapsal na tamní univerzitu. O jeho pobytu ve městě se dozvídáme pouze z dopisu od jeho přítele Theodora Bezy, který zmiňuje, že Ženeva je mnohem rušnější od Budovcova pobytu v ní. Dopis je datován k roku 1584.⁵⁶ Při zpáteční cestě se také zastavil v Rostocku, kde se seznámil s luteránským teologem a profesorem Davidem Chytreaem. Nadále je pojilo přátelství a udržovali spolu pravidelný písemný styk. V Budovcovi vzbudil velký zájem o Orient, o kterém sám psal. Václav mu pak posílal dopisy ze svého pobytu v Cařihradě a Chytreaus jeden z nich zveřejnil ve svém díle *Oratio de statu ecclesiarum*.⁵⁷

Václav Budovec z Budova získal místo hofmistra u císařského vyslance v Cařihradě Jáchyma ze Sinzendorfu krátce po návratu z kavalírské cesty. K dosažení tohoto postu mu jistě pomohly nejen zkušenosti a znalosti, ale i četné konexe. Z jeho cesty a pobytu v Cařihradě se bohužel nezachoval žádný jeho deník, takže známe pouze útržky z jeho dopisů nebo deníků jiných členů poselstva. K vlastnímu poselstvu se často přidružovali mladí šlechtici, kteří s ním jen cestovali. V této skupině Budovec našel dva své budoucí přátele Kryštofa z Fictum a Jana Septimia z Lichtenštejna.⁵⁸ Poselstvo vyrazilo na cestu dne 10. listopadu 1577 z Vídně po vodě a dne 17. listopadu připluli do Budína. Tam dostal Budovec důležitý úkol. Byl vyslán napřed, aby informoval stávajícího vyslance o poselstvu a množství darů, které vezlo. Na cestě ho doprovázel Hans Wolckard Weidner a jeli spolu s poštou. O cestě nás spravil sám Budovec v dopise Davidu Chytraeovi: „Když jsem z Budína po poště sem byl předeslán, shledal jsem, kolik jsem při té rychlosti vůbec mohl pozorovati, že většina vesnic, kterými jsme projeli, až na dva dni před Cařihradem vyznává víru křesťanskou, jen kdyby život jejich rovnal se tomuto jménu!“ Cesta byla skutečně velmi rychlá a dorazili do Cařihradu za 12 dní jízdy v sedle, tj. 30. listopadu.⁵⁹

Když se vrátil Václav Budovec z Budova z Cařihradu, bylo mu 33 let a na svůj věk a stav byl neobyčejně vzdělaný. Díky svým schopnostem a vzdělání získal dne 14. srpna 1584 místo císařského rady u apelačního soudu. Tento post byl považován spíše za odrazový můstek ve šlechtické kariéře, a jak si i sám Budovec stěžoval v dopise

55 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 219.

56 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 17.

57 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 17.

58 Konstantin JIREČEK, *Václav Budovec z Budova v Cařihradě*, Časopis Musea království Českého 3, 1877, s. 417-422.

59 *Tamtéž*, s. 422-423.

Janu Jiřímu ze Švamberka z roku 1594, byl „ničemně placen“.⁶⁰ Úředníkem apelačního soudu byl v letech 1584-1602. Současně s tím byl i nejvyšším berníkem mezi lety 1593-1597. Později vykonával funkci přisedícího u dvorského a komorního soudu v letech 1611-1620. Byl aktivní při zemských a generálních sněmech a u několika z nich působil jako relátor. Roku 1619 se během stavovského povstání stal členem direktoria a „prezidentem nad apelacemi“, což představovalo vrchol jeho úřednické kariéry.⁶¹

První politické angažmá Václava Budovce z Budova můžeme doložit na sněmu v roce 1603. V té době mu bylo 52 let a nebyl zrovna ve vhodném věku pro začátek politické kariéry. Na druhou stranu možná právě vyšší věk mu pomohl získat patřičnou autoritu a úctu. Stal se tehdy mluvčím stavů, i když o to dle svých slov příliš nestál, ale stavové ho nakonec přesvědčili: „Páni z obce tuze na svém státi ráčili.“⁶² Nicméně zůstává otázkou, jak moc vážně myslel svůj nesouhlas s funkcí řečníka. Byl totiž členem Jednoty bratrské a s touto církví se pojí jistá míra skromnosti, která se očekávala od jejích příslušníků. Václav Budovec jistě také věřil v prozřetelnost Boží, která vedla jeho kroky. Proto jeho odmítnutí bychom měli vnímat spíše jako symbolický akt než jako skutečnou nechuť funkci přijmout. Na sněmu chtěli stavové řešit mandát proti „pikhartům“ ze 2. září 1602.⁶³ Stavovská obec si přála, aby byl mandát panovníkem odvolán a podmiňovali tím schválení císařské propozice na vypsání berní. Budovec je ale přesvědčil, aby první schválili propozici a až následně se zabývali náboženskými otázkami. Přednesl řeč, ve které nastínil, jak by měla suplika císaři vypadat. Přál si, aby mohli své náboženství pod obojí „bez překážky a útržky na svých svobodných a dědičných kolaturách volně provozovati“.⁶⁴ Poté pronesl další řeč, ze které vznikla suplika, která ovšem vyvolávala rozpaky, neboť stavové se na jejím znění plně neshodli. Císařští úředníci pak využili situace a zahájili zdržovací taktiku a následně rozpustili sněm. K předání supliky tak nemohlo dojít. Budovcova první politická zkušenost tedy nepřinesla kýžené ovoce. Nicméně se propříště poučil z chyb a využil je při dalším sněmu 1609. Na tomto tzv. „dlouhém sněmu“ si už počínal jako zkušený politik a sám se ujal slova. Prezentoval zde svou představu a strategii jednání s panovníkem. Přál

60 J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova...*, s. 23.

61 P. MAREŠ, *Korespondence...*, s. 687.

62 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 31.

63 Pikharti nebo pikarti byla původně sekta, která odmítala přítomnost Krista v eucharistii. Na našem území se příliš nerozšířila a v 15. století byla již vymýcena. V Budovcově době se tento výraz používal jako hanlivé označení evangelických vyznání víry (především příslušníků Jednoty bratrské) a bylo v podstatě synonymem ke slovu kacíf.

64 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 41.

si, aby se stavovská obec sjednotila a sdílela stejnou ekumenickou ideu. Prostředkem k dosažení cílů mělo být odmítnutí schválení císařské propozice, najímání stavovského vojska a tím donutit panovníka k jednání o náboženských záležitostech. Rudolf II. na nastalou situaci reagoval po svém. Nepřijímal suppliky ani neuděloval audience a nakonec nechal sněm rozpustit. Stavové se tentokrát nenechali tak snadno odradit a ve sněmu pokračovali na Novoměstské radnici. Budovec si pro jednání na sněmu vybral jako spolupracovníka luterána Jáchyma Ondřeje Šlika. Jeho slova přesvědčila nejen Šlika, ale i většinu stavovské obce: „Ty svatě dosvědčuješ, že slovy ani skutky nebudeš bránit jejich počínání. Zdá se Ti, že jednáš správně, když proti nám útočí společný nepřítel, i kdyby Tě nějaký čas chtěl ušetřit? Až zdolá nás, dokročí na Tebe. Zdá se Ti bezpečné opustit spolubojovníky? Můj nejvznešenější hrabě, střež se říci: strpím, abyste se bránili, sám budu divákem!“⁶⁵ To, že se mu podařilo sjednotit nekatolické stavy v době, kdy v Evropě zuří divoký boj mezi luterány a kalvíny, lze považovat až za husarský kousek. Jedině díky společnému postupu a trpělivosti se tak podařilo prosadit vydání tzv. Rudolfova majestátu,⁶⁶ což bylo považováno za velké vítězství. Budovec je v podstatě autorem většiny textu majestátu a odpovídá právě jeho myšlenky jedné ekumenické stavovské obce. Po úspěšných jednáních se Budovec stal jedním z defensorů, kteří dohlíželi na dodržování majestátu. Situace a postup, který stavové zvolili na sněmu 1609-1610 lze v podstatě považovat za „generální zkoušku“ stavovského povstání.⁶⁷ Ale už zde postupně prosvítaly neshody mezi stavy, které se poté staly kamenem úrazu stavovského povstání. Právě v činnosti na tzv. „dlouhém sněmu“ můžeme vidět vrchol politické kariéry Václava Budovce z Budova.

Ke sňatku se Václav Budovec z Budova odhodlal až v době, kdy získal místo u apelačního soudu a koupil dům v Praze v Kaprově ulici.⁶⁸ Bylo to až 7 let po smrti jeho otce Adama a bylo mu 35 let. Na ženění tedy už nebyl nejmladší a možná právě proto volba padla na Annu rozenou Zákupskou z Vartenberka, která již byla vdovou po Václavovi Bírkovi z Násilé. Sňatek pravděpodobně nebyl nijak zvlášť promyšlený, ačkoliv Anna pocházela ze starobylého rodu, majetkově si příliš nepolepšil. Jednalo se totiž o zchudlou větev rodu (vlastnili pouze šosovní statek u Mladé Boleslavi) a vdova

65 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 72.

66 Srov. J. ČECHURA, 5. 5. 1609 Zlom... a Jan JUST, 9. 7. 1609, *Rudolfův majestát, Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009.

67 J. ČECHURA, 5.5. 1609 Zlom..., s. 6.

68 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 24.

ani nezdědila žádný velký majetek po manželovi (dědil po něm jeho bratr). Sňatkem si tak mohl pouze vylepšit společenskou prestiž a manžele pojilo společné náboženství. Svůj sňatek oznamuje císaři dopisem psaným vlastní rukou ze dne 6. ledna 1586.⁶⁹ Ačkoliv se nám dochovalo větší množství Budovcovy korespondence, o své ženě se v ní skoro nezmiňuje. Pomalu to působí, jako by ani neexistovala. Navíc jejich případná vzájemná korespondence byla pravděpodobně nenávratně ztracena v bouřích třicetileté války. Nicméně z dochovaných dopisů je patrné, že dle dobových zvyklostí byl přísnou hlavou rodiny a ve svých rukou držel pevně správu majetku i výchovu syna. V jednom z dopisů se nám dochoval povzdech nad tím, že jen jednou dal na hlas své ženy a rozhodnutí pak velmi litoval: „*Mě už tisícekrát mrzelo, že jsem poslechl zpozdilých a špatně promyšlených lamentací báby a matky mého syna a zavolal jsem ho z Basileje domů...*“⁷⁰ V té době se totiž po Evropě rozšířil mor a on na naléhání ženy a tchyně povolal syna ze studií zpět domů. S Annou měli pouze jediné dítě, které se dožilo dospělosti a to syna Adama, který se narodil 14. července 1587.

Stavovského povstání se Václav Budovec aktivně neúčastnil. Byl spíše pozorovatelem a slovo přenechal mladším šlechticům například Václavu Vilému z Roupova. Přesto byl přítomen všem zákulisním jednáním a členem direktoria. Během Fridrichovy vlády se stal prezidentem nad apelacemi. Za všechnu tuto činnost ho stihl nejvyšší trest. Byl odsouzen k smrti stětím, a poté mu byla useknuta ještě pravá ruka. Hlava s připevněnou rukou pak byly vystaveny pro výstrahu, spolu s dalšími hlavami popravených, na Staroměstské mostecké věži: „*Hlav pak dvanácte, totiž Šlikovu s rukou na ústa položenou, Budovcovu, Kaplířovu, Dvořeckého, z Bílé, Ottovu, Michalovcovu s rukou na hlavu vloženou, Kochánkovu, Štefkovu, Koberovu, Jesseniovu s kusem jazyka, Haunšildovu*⁷¹ *těž s rukou na hlavu vstavenou, na věž mostskou proti jezuitům s strany jedné k východu slunce do Staré Prahy patřící šest a s strany druhé na západ k Malé Straně též šest vnesl a to vše železnými pruty neb klamry dobře, aby žádná dolů nepadla...*“⁷² Za jedno z největších provinění proti Budovcovi bylo považováno to, že po Praze prováděl turecké poselstvo během stavovského povstání. Rozsudek nesl

69 NA, fond SM, sign. B/172, inv. č. 352, kart. 232/17.

70 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 27.

71 Též psáno Hauenschildovu.

72 J. PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, s. 24.

statečně a prohlásil: „*Dávno jste krve naší žíznil, krev pijte! Ale těž vězte, že krev naší Bůh, pro něhož trpíme, mstítí bude.*“⁷³

2.2.4 Jan Budovec z Budova

O Janu Budovcovi z Budova toho nevíme moc. Přesto se mu musíme věnovat, protože v archivu v Jindřichově Hradci je bohatá dokumentace k jeho úvěru poskytnutému Adamovi II. z Hradce. Jan Budovec byl starším bratrem Václava Budovce a narodil se ještě na Dobrovici. Jeho manželkou se stala Žofie Otto z Losu.⁷⁴ Dle rodokmenu Budovců z Budova v Národním archivu ve fondu Wunschwitz zemřel v roce 1589. Ale to není možné. Musel zemřít nejspíš v druhé polovině roku 1582, protože začátkem roku 1583 ke svatojiřskému termínu již kvitanci k úvěru vystavil poručník sirotků, kteří po něm zůstali.⁷⁵ Jan Budovec a Žofie spolu měli určitě syna Jiříka. Vzhledem k tomu, že v kvitancích jsou zmiňováni sirotci v množném čísle, dá se předpokládat, že měli více dětí. Dospělosti se ale zřejmě dožil pouze Jiří, protože v roce 1597 je již jeho poručníkem Václav Budovec z Budova a jménem tohoto sirotka půjčuje peníze Jáchymu Oldřichovi z Hradce.⁷⁶

2.2.5 Adam Budovec z Budova

Syn Václava Budovce z Budova v mládí zřejmě studoval na privátní partikulární škole, kterou založil otcův bývalý učitel Dr. Adam Huber. Na škole vyučoval Caspar Dornavius, který také patřil do okruhu otcových známých.⁷⁷

V červenci 1604 byl Adam zapsán do matriky basilejské univerzity spolu s Jaroslavem Smiřickým a Janem Jiřím z Labouně. Do Basileje jej doprovázeli dva preceptoři Šimon Věrník a Jan Gebhard. Ubytován byl u otcova přítele Jana Grynaea. Adam nebyl na univerzitě jen zapsán, ale skutečně se tam vzdělával a navštěvoval přednášky systematické teologie Amanda Polanda z Polansdorfu.⁷⁸ Dokonce napsal disertaci, na niž byl jeho otec velmi hrdý a jejíž jeden exemplář poslal svému příteli Theobaldu Hockovi.⁷⁹

73 J. PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, s. 259.

74 NA, fond Wunschwitz, Budovcové z Budova, inv. č. 123, kart. 5.

75 SOA Třeboň, odd. JH, fond RA z Hradce, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 36.

76 SOA Třeboň, odd. JH, fond RA z Hradce, inv. č. 417, sign. II N 4c, kart. 47.

77 M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 150.

78 N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 27-28.

79 J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova...*, s. 49.

S výběrem manželky Adamovi pravděpodobně pomohl jeho otec, neboť v dopise Václava Budovce Janu Jiřímu ze Švamberka se dočteme, že: „... *Adam Budovec z Budova též s radou nás rodičů svých a pánuov a přátel našich... svrchu psaného pana Přecha z Hodějova panna dcera, za manželku, byla-li by to vuole Boží, zamluovala.*“⁸⁰ Jeho ženou se stala Markéta z Hodějova a svatba proběhla v pondělí 15. února ve 13 hodin roku 1610. Prameny mlčí o tom, kolik dětí celkem se manželům narodilo. Z dopisů vyplývá, že minimálně jedna Václavova vnučka a dva vnoučci byli pochováni. Dospělosti se dožili pouze tři Adamovi potomci: Václav Theodor, Fridrich Ludvík a Anna. Víme to díky jejich snahám o návrat části rodových financí po bělohorské porážce. Blíže o tom pojednáme v kapitole Dluhy po smrti Václava Budovce z Budova.

Nevíme o tom, že by Adam zastával nějaký zemský nebo dvorský úřad, ale zřejmě se účastnil některých diskrétních jednání během stavovského povstání například s Kristiánem z Anhaltu, a měl asi mnoho zákulisních informací. Možná i proto byl zatčen ve Slezsku a vězněn v Zaháni. Dne 11. září 1628 se obrátil na císaře s prosbou, aby ho propustil. V suplikaci slibuje, že už se nebude nikterak veřejně angažovat.⁸¹ Za jeho propuštění se dokonce u Albrechta z Valdštejna přimlouval i polský král Zikmund III. Prosil ho, aby se přimluvil u císaře. Dopis je datován k 12. srpnu 1628.⁸² Adam byl zřejmě nakonec propuštěn, protože veškerá korespondence ustala. O tom, kde a jak syn Václava Budovce z Budova dožil, bohužel prameny mlčí.

80 J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova...*, s. 84-85.

81 J. ČECHURA, *Václav Budovec z Budova*, s. 165-180.

82 NA, fond SM, sign. B172/20.

3. Majetek

Pokud zde budeme hovořit o šlechtickém majetku, máme na mysli především majetek pozemkový. Přesnější označení by ale asi bylo patrimoniální majetek, neboť se nejedná pouze o vlastnictví pozemků a nemovitostí, ale také osob, které je obývají a obhospodařují. Tento druh vlastnictví představuje vlastně celý soubor vrchnostenských práv, který je s nemovitostmi spojen. Pokud zde budeme označovat šlechtický majetek za panství a statky, míníme tím celkový úhrn majetkových a vrchnostenských práv. Zahrneme tam tak jak přímé vlastnictví nad pozemky, sídly a vrchnostenskými statky, ale i panování nad poddanými měst a vesnic, včetně renty a robot, které své vrchnosti odváděli. Ačkoliv si aristokraté mohli a kolikrát i pořizovali mnohé luxusní movité předměty (šaty, šperky, nábytek, textilie, brnění, zbraně a různá cizokrajná zvířata), stále měl největší podíl na majetku jedince ten nemovitý. Držení nemovitostí mohlo být buď alodní, a tedy trvalé a dědičné, nebo lenní. V období předbělohorském, o kterém zde hovoříme, v českých zemích již lenní nebo manský majetkoprávní vztah nebyl běžný a užívaný. Raně novověký aristokrat se v českém prostředí s tímto způsobem držení majetku mohl setkat hlavně v případě, že by vstoupil do tohoto majetkoprávního vztahu za hranicemi českých zemí. Další typ držení nemovitého majetku je formou zástavy nebo zápisu. Jednalo se o dočasnou držbu, kterou původní majitel mohl kdykoliv, za předem stanovený obnos, vyplatit a práva k majetku získat zpět. Posledním typem majetku mohla být hotovost nebo tzv. kapitál, ze kterého plynuly pravidelné úroky.⁸³ S tímto typem majetku přímo souvisí úvěrové podnikání, kterým se podrobně zabýváme v naší práci v kapitole Úloha úvěru v životě aristokrata.

3.1 Majetkové zázemí Václava Budovce z Budova a rodinných příslušníků

3.1.1 Adam Budovec z Budova

Adam Budovec z Budova se svými mladšími bratry Purkartem, Jindřichem (řečeným Lorenc) a Kryštofem zakoupili v roce 1545 tvrz Dobrovici se vsí, poplužním dvorem,

⁸³ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 117.

poplužním dvorem v Sýcíně, Jemnicích a Pěčicích za 2 650 kop grošů českých. Adam poté začal na Dobrovici sídlit se svou ženou Johanou s Chlumu, ale nežili tam dlouho. Již v roce 1551 statek postoupili Anně z Vartemberka.⁸⁴ V téže roce zakoupil Adam Budovec s bratry Jindřichem a Kryštofem tvrz Janovičky na Čáslavsku,⁸⁵ kde od té doby začal se svou rodinou žít. Po smrti bratra Jindřicha zřejmě odkoupil Kryštofův podíl, protože pak už Janovičky vlastnil sám, a roku 1567 je prodal Janovi Chlumovi z Chlumu.⁸⁶ Když se jeho syn Václav Budovec z Budova vrátil ze svého pobytu v Cařihradu, otec Adam již tvrz Janovičky nevladl. Místo nich pořídil Štěpánov, Liteň a Slatiňany, které ovšem také zanedlouho rozprodal. Později žil u svého švagra Václava Fraňka z Liběchova a dcery Marie na Novém Hradě u Loun. Po Václavově smrti byl ustanoven poručníkem jeho syna Adama.⁸⁷ Peníze z prodejů vesnic pravděpodobně investoval do úvěrového podnikání.⁸⁸ Adam zemřel v roce 1585 a dá se předpokládat, že případný kapitál zdědil právě jeho syn Václav se sourozenci.

3.1.2 Kryštof Budovec z Budova

V polovině 16. století získal panství Mnichovo Hradiště rod Žibřidů, který byl do rytířského stavu povýšen až na sklonku 15. století. Poslední majitel z tohoto rodu Adam Žibřid, který vyznával víru Jednoty bratrské, se oženil s Krescencií z Habartic. Roku 1577 celý majetek postoupil své manželce, ale zápis do desek zemských nakonec nenabyl platnosti. Proto si v roce 1578 vyžádal od císaře povolení, aby mohl majetek odkázat manželce, neboť neměl potomky. Na základě toho vytvořil závěť ve prospěch manželky a svědky v ní byli Václav st. Dobřenský z Dobřenic a Jindřich Kobík z Poříčan. Nicméně po jeho smrti příbuzní závěť okamžitě napadli a snažili se Krescencii o dědictví připravit. Zašli tak daleko, že ji obvinili, že nebyla Žibřidovou právoplatnou manželkou. Vdova Krescencie se velmi brzy vdala za Kryštofa Budovce z Budova a hned roku 1582 uzavřela kšaft v jeho prospěch. V jeho osobě také našla zastánce, který jí pomohl v soudních sporech a majetek nakonec společně uhájili.⁸⁹ V roce 1592 přikoupil k Hradišti ještě vsi Dobrou Vodu a Dneboh s dvory, dvěma

84 August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, díl 10, Praha 1997, s. 334.

85 Dnes Červené Janovice.

86 *Tamtéž*, díl 12, Praha 1997, s. 289.

87 NA, fond SM, sign. S 389/1.

88 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 220.

89 *Tamtéž*, s. 197-200.

poplužními dvory, lukami, pastvinami, svobodnou krčmou a lesem nad Dnebohem.⁹⁰ Dneboh měl 10 osedlých a Dobrá voda 7 osedlých.⁹¹ Od roku 1579 také vlastnil dům v Mladé Boleslavi, který pořídil za 700 kop.⁹² Ani se svou druhou manželkou Maruškou z Bubna neměl Budovec žádné potomky, proto požádal císaře o povolení kšaftu. Na základě toho vznikla závěť z 4. června 1602, kde odkázal veškerý svůj majetek svému synovci Václavu Budovcovi, který má pak vyplatit vdově Marušce z Bubna 10 000 kop grošů míšeňských, dvěma Kryštofovým neteřím po 500 kgm a Burianovi ze Všehrd 1 000 kgm. Jako opatrovníky vdovy stanovuje Bohuchvala Berku z Dubé, Děpolta Švihovského z Rýzemberka a Švihova, Jiříka Vančuru z Řehnic a Adama Linharta z Najenperku.⁹³ Ale již 6. června 1602 byl ke kšaftu pořízen dodatek, kde toho bylo hodně změněno a vše podrobně rozepsáno. Proč došlo k tak výrazné změně, můžeme jen odhadovat. Možná ho přiměla manželka nebo někdo jiný, ale to už se dnes nedozvíme. Nejprve bylo uvedeno, že má majetek zdědit Václav Budovec ale podmínkou bylo dodržení závěti: „*Já, Kryštof Budovec z Budova na Hradišti nad Jizerou, známo činím tímto listem obecně přede všemi. Jakož sem na list mocný královský slavné a svaté paměti Jeho [Milos]ti římského císaře, uherského a českého krále, pána, pana Maximiliána Druhého, z boží milosti pána mého nejmilostivějšího kšaft a pořízení o statku mém učinil a v témž kšaftu mém té vejlinky sobě sem pozůstavil, a tím pana Václava Budovce, pana strejce⁹⁴ mého, jakož nápadníka statku mého zavázal...*“ Dále v textu je vyjmenováno co přesně má připadnout Kryštofově manželce Marušce z Bubna, Václavu Budovci a dalším rodinným příslušníkům. V závěti testátor myslel i na své poddané. Někteří zdělili peníze, jiní získali svobodu. Text je pro nás velmi zajímavý, protože si díky němu můžeme udělat přesnou představu, jak bylo panství velké včetně movitého majetku, který se tam nacházel. Plný text je umístěn v příloze č. 10 této práce.

90 České sněmy, Svazek VIII., 1592-1594, 1592 č. 39.

91 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 208.

92 *Tamtéž*, s. 203.

93 Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí, Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002, s. 326.

94 Příslušník stejného rodu – k pojmu více srov. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 577.

3.1.3 Václav Budovec z Budova

V roce 1584 získal díky svému světovému rozhledu a četným konexím místo úředníka apelačního soudu s pravidelnou apanáží. To mu zajistilo pravidelný příjem do jeho rozpočtu, ačkoliv si stěžoval, že jeho služba je „*ničemně placena*“.⁹⁵ V roce 1584 tedy pořídil dům na Starém Městě pražském v Kaprově ulici (č. 48 II.) pravděpodobně z části za úspory a dílem na dluh.⁹⁶ Dá se předpokládat, že po smrti otce zdědil nějaký kapitál, ale bohužel příslušná závěť se nám nedochovala.

Příliš si finančně nepolepšil ani sňatkem s Annou Zákupskou z Vartenberka, která sice byla vdovou po Václavu Bírkově z Násilé na Domousnicích, ale dle smlouvy s manžellovým bratrem Jiřím Birkou z Násilé po smrti partnera získala pouze 2 000 kop grošů českých, 4 koně – vozníky, 1 komorní vůz dle svého výběru, 10 dojných krav, 10 ložních šatů a polovici všech cích a ubrusů. K tomu měla pravidelně dostávat apanáž na výživu a výchovu syna, který měl do 4 let zůstat s matkou a jehož vychovat poté měla přejít na strýce Jiřího Bírku z Násilé. Ten měl vynakládat na vzdělání synovce 15 kop grošů českých ročně. Po dosažení plnoletosti měl syn převzít do správy otcův majetek, ovšem v případě jeho smrti vše připadlo bratrovi Jiřímu Birkovi z Násilé.⁹⁷ Syn pravděpodobně velmi záhy zemřel, protože majitelem Domousnic se stal právě Jiří Bírka z Násilé. Anna tedy do manželství s Václavem Budovcem z Budova nepřinesla žádný nemovitý majetek. Také pocházela ze zchudlé větve rodu Zákupských z Vartenberka a její rodiče vlastnili pouze šosovní statek u Mladé Boleslavi.⁹⁸

Po smrti Václava Fraňka Strážského z Liběchova, který byl manželem Budovcovy sestry Marie, se stal poručníkem nebožtíkova syna Adama. Václav Franěk koupil Nový Hrad v roce 1580 od Jana staršího z Lobkovic, ale k zápisu do desek zemských došlo až po jeho smrti v roce 1588 a rovnou na jeho syna Adama Fraňka. Václav Budovec z Budova jako poručník nezletilce prodal následně majetek Šebestiánovi Vřesovci z Vřesovic.⁹⁹ Dne 13. října 1588 si pak v dopise Petru Vokovi z Rožmberka stěžuje, že kupní smlouva stále ještě není zapsána do desek zemských.¹⁰⁰ Z dopisu je zjevné, že ho Rožmberský vladař žádal o půjčku, ale Budovec kvůli

95 J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova...*, s. 23.

96 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 220.

97 Pozůstalost Augusta Sedláčka, www.augustsedlacek.cz, digitální kartotéka, Skříň A, řada A02, zásuvka A02B, lístek 345.

98 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 220.

99 A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, díl 14, s. 197.

100 J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova...*, s. 22-23.

pozdrženému zápisu zatím neměl hotovost k dispozici. K penězům se dostal až následující rok, ke kterému už máme doložený dlužní úpis Rožmberkovi ve výši 500 kop grošů míšeňských. V dlužním úpisu je uvedeno, že se jedná o peníze sirotka Adama Fraňka Strážského z Liběchova.¹⁰¹

V roce 1591 měl Václav Budovec z Budova v úmyslu koupit panství Lobkovice a víme o tom díky dopisu adresovanému Albrechtovi Pětipeskému z Chýš a Egrberku ze dne 18. prosince: „... Službu svú vzkazuji s vinšováním od Pána Boha všech nejlepších věcí, urozený a statečný rytíři a můj zvláště milý pane švagře a otče. Dnes sem na Vodolinu Vodu přijel a zejtra, dáli Pán Bůh, tím raněji na Lobkovice se strojím, tak abychom, to co sme začali s pomocí Boží, pokudž by se Pánu Bohu líbilo a mě co mírného potkati mohlo, skoncovati mohli. A protož svého vždycky přemilého pana tátu a švagra žádám, že mi se k té potřebě na půl dne tím raněji propůjčiti ráčíte...“¹⁰² Lobkovice chtěl koupit od Jana Ratibora za 11 750 kop grošů českých, ale z transakce nakonec sešlo kvůli nevyjasněným vlastnickým vztahům.¹⁰³

Dědictví se dočkal roku 1598 po strýci Zikmundovi z Chlumu a jednalo se o statek Semčice.¹⁰⁴ Nicméně získání tohoto dědictví vůbec nebylo jednoduché. Jeho strýc totiž zjevně zemřel bez sepsané poslední vůle a Budovec o dědictví musel bojovat s dalšími dědici. O této situaci se dozvídáme z dopisu od jeho přítele Karla staršího ze Žerotína ze dne 24. ledna 1599: „... Je třeba nést s větším klidem to, co lidského postihlo Zikmunda z Chlumu, protože vzhledem k věku mu už mnoha života nezbyvalo a s podlomeným zdravím byl by mohl jen bídne přežívat. Tobě pak blahopřeji ke značnému dědictví, které Ti – jak doufám – připadá, poněvadž i bohatství patří mezi dary božího požehnání, a ze srdce vyprošuji, aby ses z něho mohl dlouho těšit a užívat je, ovšem nadto kéž v klidu. Mám však obavu zejména o podíl, který vám připadl. Zahrádeční totiž, jimž připadá zákonné dědictví sesterským právem, po mém soudu zvítězí. Vždyť kdo jiný než bratři se může ujmout těch statků, kterých se po smrti Chlumeckého zmocnili, když jejich užívací právo má pouze žijící manželka, a na sestru se ovšem vztahovalo vlastnické právo, poněvadž zemřel bez závěti? Nepohoršuj se nikterak nad tím, že při ukončení brněnského soudu bylo Radešínskému odepřeno jak nahlédnout do zemských desek, tak získat opis zápisu kraje a pozemku raškovického.

101 Státní oblastní archiv Třeboň, fond Cizí rody, signatura Budovec z Budova.

102 J. GLÜCKLICH, *Nová korespondence...*, s. 4.

103 A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, díl 15, s. 255.

104 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 221.

U nás je totiž docela jiné zřízení veřejných desek než u Čechů – jsou do té míry přísně střeženy, že se jich stěží může dotknout někdo jiný než ti, kdo mají úřední pravomoc a jsou pověřeni jejich správou. Nadto se nikomu nezhotovuje kopie žádného zápisu do nich vneseného s výslovnou výjimkou toho, kdo se dožaduje dokladu zápisu, jenž se ho týká nebo o němž se prokáže, že má pro něho význam. Poznáš ovšem z přiloženého listu, který jsem opsal odjinud, že zde není žádná zmínka o Chlumeckých, ale pouze o matce a sestře z rodu Zahrádeckých – proto ji tedy nemohl získat Radešínský, žádající jménem Chlumeckých, aniž by se porušily naše zvyklosti. Přesto zde máš, co sis přál, i když opsané odjinud, a buď jist, že v zemských deskách neexistuje žádný jiný doklad či zápis tohoto pozemku. Posoudíš tedy, měl-li Tvůj strýc nějaký právní nárok na tyto statky či nikoli, a snadno si domyslíš, jestli se v budoucnu máš o něco snažit či něco čekat. Ovšem peníze, které manželka Chlumeckého dostala od svého muže a jimiž zaplatila koupi, budeš moci od dědiců žádat nazpět. Bojím se však, aby smrt Tvého strýce neznamovala pro Tebe i druhého dědice jistý průtah, o čemž Tě nejspíš zpraví Radešínský...“¹⁰⁵ Z dopisu plyne, že bylo více potencionálních dědiců a u některých částí majetku Chlumeckého bylo sporné, zda by měl být zahrnut do dědictví. Mluví se zde o raškovických pozemcích na Moravě. Jak zmíněný spor dopadl se bohužel ze vzájemné korespondence nedozvíme. V jednom z dalších dopisů z 10. listopadu 1601 najdeme omluvu Žerotína Budovci, že mu zatím neposlal smlouvu „mezi Tebou a Zahrádeckým“.¹⁰⁶ O co ve smlouvě šlo z dopisu není jasné a z datace vyplývá, že spor se táhl po dlouhé tři roky. Nicméně Budovec svou část dědictví získal a to statek Semčice, po kterém se od té doby i psal a dokonce vyplatil podíl druhého dědice Adama Mstidruha z Chlumu.¹⁰⁷

Když v roce 1602 Václav Budovec z Budova zdědil panství Mnichovo Hradiště po strýci Kryštofu Budovcovi z Budova, získal tím svůj doposud největší majetek. Ten mu pravděpodobně pomohl výrazně si vylepšit prestiž a podstatně navýšit finanční zázemí. Ačkoliv strýc většinu movitého majetku odkázal především své manželce a dalším dědicům, Budovcovi v podstatě zůstaly pouze pozemky, prázdné nemovitosti bez vnitřního vybavení a téměř bez služebnictva, jednalo se přesto o poměrně velké dědictví. Zahrnovalo městečko se dvorem a dvě vesnice s poddanými. Město Mnichovo

105 N. REJCHRTOVÁ, *Karel starší ze Žerotína...*, s. 96.

106 *Tamtéž*, s. 151.

107 A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, díl 10, s. 341.

Hradiště tehdy čítalo 60 domů a 30 z nich mělo uděleno právo várečné. S osadami Rybitví a Staříč, které v Budovcově době byly již součástí města, sestávalo dohromady ze 100 domů. Odhadem ve městě žilo cca 1 000 obyvatel. Největší dvůr, který patřil Vaňkovi Kocatovi, bychom našli na náměstí. Další velký dvůr i se šlechtickým domem paní ze Sendražic stál nedaleko odtud. Ve středu náměstí stávala stará radnice s věží, obklopená z východní strany tržištěm a z jižní masnými krámy. Celé území dnešní čtvrti rozprostírající se pod budovou zámku zabírala vrchnostenská půda, dvůr, dvorec a zahrady. Našli bychom zde i panskou hospodu s pivovarem a sladovnou. V tomto období máme ve městě také doloženou faru, farní kostel Panny Marie, zvonici a školu. Ve městě byl doložen lazebník a za městem se nacházela katovna, vše můžeme datovat k roku 1593. Ze závěti Kryštofa Budovce, ale i ze soupisu poddaných se dozvídáme, že většina poddaných byla české národnosti, ale najdeme tam i jméno Vlach (což značí italskou národnost). Židé ve městě pobývali od roku 1557. Městu chyběl mlýn, nejbližší byl až ve vsi Hněvousice. Město klasicky dle zvyklostí dosazovalo 12 konšelů a mělo rychtáře a písaře. Václav Budovec se o své poddané staral a polepšil jim privilegia. Také se vzdal práva na odúmrt' a několika dalším obyvatelům udělil právo várečné a šenku. Od roku 1610 dostali povolení k činnosti vinopalové. Podporoval cechy a počet mistrů se zvýšil na 17, přidal jarmarky a udělil právo na clo.¹⁰⁸

Po získání dědictví se Václav Budovec z Budova rozhodl přesídlit do Mnichova Hradiště a prodat statek Semčice. Protože se jednalo o poměrně velký majetek a chybělo zde reprezentativní sídlo, rozhodl se jej vybudovat. V závěti strýce Kryštofa je sice zmiňována tvrz, ale kde stála, zůstává záhadou, neboť stavebně-historický průzkum žádné pozůstatky dřívější stavby na dnešním zámeckém ostrohu nepotvrdil. Nacházela se tedy pravděpodobně jinde než na místě dnešního zámku, nebo je tvrzí myšlen jen obyčejný městský dům. Vzhledem k tomu, že Václav Budovec z Budova usiloval o povýšení do panského stavu, reprezentativní sídlo nutně potřeboval, aby si tím zvýšil svou prestiž. Rozhodl se vybudovat stavbu na místě dnešního barokního zámku, dle tehdejšího vkusu a módy v renesančním stylu. Zvolen byl půdorys ve tvaru písmene L a hlavním stavebním materiálem se stal kámen. Vnitřní stěny zámku směřující do zahrady byly opatřeny tolik moderními arkádami, které byly pravděpodobně zazděny

108 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 223-243.

při barokní přestavbě.¹⁰⁹ Náklady na stavbu sídla bohužel nejsou známy, ale můžeme si udělat představu dle pozdějšího záznamu z roku 1655, 34 let od Budovcovy smrti, kdy byla hodnota zámku odhadována na 5 000 zlatých.¹¹⁰ Budovcův zámek měl původně zřejmě pouze patrovou dispozici a dle inventáře měl obsahovat následující místnosti: „V zámku vypočítává r. 1693 všeho 28 místností, a to v přízemku: pokoj p. Sekretáře (o 2 oknech), p. Mat. Trubače (1), s komůrkou (1), vedlejší (2), síň, síň hejtmanská (2), spižírna, kuchyně, vrátnice, světnice obročního (1), v patře: tafelštubna (4), síň, pokoj hostinský (2), s komorou (1), p. Mayera (5), 2 komory (3,2), pokoj (3), p. u schodů, kde kněžna bývá (3), vedlejší (2), mladého panstva (5), komora (3), sklep velký proti tafelštubně, síň.“¹¹¹ Tento text uveřejněný Josefem Vítězslavem Šimákem je ovšem dosti problematický, neboť autorům stavebně-historického průzkumu se tento pramen nikde nepodařilo vyhledat. Navíc počty oken a místností neodpovídají předpokládanému půdorysu původního zámku. Zvláště se jeví i zmínka o pokoji kněžny. Zámek v té době totiž patřil rodu Valdštejnů a ti knížecí titul nadrželi a ani neexistuje žádná zmínka o tom, že by nějaká cizí kněžna na zámku pobývala. Dalším problémem je údajná doba vzniku dokumentu, je to totiž až po požáru zámku, který vyhořel dne 2. listopadu 1657 neopatrností vrátného Kyncla a zámeckého purkrabího Matuchy.¹¹² Nevíme nic o tom, jak velké bylo poškození nebo jak rozsáhlé byly opravy. Je možné, že při nich došlo i ke změnám dispozice. Doložená je až barokní přestavba Valdštejnů na přelomu 17. a 18. století. Zůstává tak záhadou, jak doopravdy původní sídlo vypadalo. Stavba Budovcova zámku byla dokončena roku 1606 a k připomínce této události byla do fasády zasazena pamětní kamenná deska s aliančním erbem manželů Václava Budovce z Budova a Anny Zákupské z Vartenberka, která se dochovala do dnešních dnů. Je na ní latinský nápis „STRV SERVNT ALII NOBIS NOS POSTERITATI TERREA PRETEREVNT COELICA CHSE¹¹³ DABIS“ a pod tím český

109 Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, A. země Česká, XLVI. okres mnichovohradištský*, díl I., Praha 1930, s. 201.

110 Archiv národního památkového ústavu, Stavebně-historický průzkum zámku Mnichovo Hradiště, s. 8.

111 J. V. ŠIMÁK, *Soupis...*, s. 201.

112 Archiv NPÚ, Stavebně-historický průzkum zámku Mnichovo Hradiště, s. 8.

113 Zkratka CHRISTE.

„*Jini stawjeli nam my našim potomkum Wše pomie*¹¹⁴ *chwatejmež k nebeskim přibytku*¹¹⁵“.¹¹⁶

K dalšímu rozšíření majetku došlo v roce 1604, kdy se Budovec rozhodl přikoupit nedaleké panství Zásadka se zámekem, pivovarem, sladovnou, hvozdem, zámeckým dvorem s ovčínem a cihelnou, dvory a vesnicemi za 37 300 kop grošů míšeňských (dále kgm). Úctyhodných 23 300 kgm složil na hotovosti a zbytek splatil na lhůty a úroky.¹¹⁷ Ještě téhož roku pořídila jeho žena Anna a syn Adam ves Kocnějovice¹¹⁸ s tvrzí, poplužním dvorem, mlýnem, pilou a dalšími vesnicemi: Bořínsko, Malčice, Nesvačily, Ouč a Chlístov za 10 000 kgm. Manželka pak svůj podíl roku 1612 postoupila manželovi.¹¹⁹ V roce 1612 získal Budovec ještě panství Klášter Hradiště se zámekem, pivovarem, sladovnou, hvozdem, olejnou, zámeckým dvorem, dalšími dvory náležejícími k panství, lukami, vinicí, chmelnicemi a náležejícími vesnicemi za poměrně velkou částku 81 000 kgm. Uhradil tehdy 10 000 kgm a 100 dukátů hotově, dále na sv. Jiří a sv. Havla 10 000 kgm i s úrokem. Zbytek od roku 1613 ve stejných lhůtách po 2 000 kgm a původního majitele zastoupil v dlužích ve výši 16 000 kgm. Zbývající částku 30 000 kgm pojistil na zmíněném panství a zavázal se ji splatit nejpozději do 3 let a 18 neděl.¹²⁰ Tímto nákupem se podařilo vytvořit relativně velké a ucelené panství, které zahrnovalo jedno město, 3 zámky, mnoho dvorů a statků a několik vesnic. Výše uvedené nákupy si vyžádaly na Budovcovy poměry opravdu velké investice, ale on to zřejmě zvládal relativně bez obtíží. Dokonce si mohl dovolit ještě v roce 1610 poskytnout velkou půjčku Petru Vokovi z Rožmberka a jeho ženě Kateřině z Ludanic ve výši 24 000 kgm.¹²¹ Přesto si nakonec po roce 1613 musel začít půjčovat peníze i Budovec. Nákupy završil v roce 1617, kdy prostřednictvím manželky pořídil dům na lukrativním místě v Praze v ulici U Týna, který je dodnes opatřen jeho kamennou sochou a pamětní deskou.

114 Zkratka pomine.

115 Pravděpodobně také zkratka dle znaku nad písmeny přibytkum.

116 J. V. ŠIMÁK, *Soupis...*, s. 207.

117 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 212.

118 Dnes Chocnějovice.

119 J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti...*, s. 217.

120 *Tamtéž*, s. 195.

121 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 11.

Tabulka 1: Nemovitý majetek Václava Budovce z Budova

Rok	Název majetku	Způsob získání
1584	dům v Kaprově ulici č. 48	úspory a dluh
1591	Lobkovice (z koupě nakonec sešlo)	koupě 11 750 kgč
1598	Semčice	dědictví po Zikmundovi z Chlumu
1602	Mnichovo Hradiště	dědictví po Kryštofu Budovcovi z Budova
1604	Zásadka	koupě 37 300 kgm (23 300 kgm v hotovosti zbytek na lhůty a úroky)
1612	Kocnějovice, Bořínsko, Malčice, Nesvačily, Ouč, Chlístov	manželka mu postoupila svůj podíl, se synem Adamem vsi koupili v roce 1604 za 10 000 kgm
1612	Klášter Hradiště	koupě 81 000 kgm (10 000 kgm a 100 dukátů hotově, 10 000 kgm na sv. Jiří a sv. Havla, v 16 000 kgm zastoupení v dluzích a zbytek ve lhůtách po 2 000 kgm)
1617	dům u Týna	prostřednictvím manželky

3.1.4 Jan Budovec z Budova

V roce 1575 Václav Franěk Strážský z Liběchova zastavil ves Novosedly Janově manželce Žofii.¹²² Od té doby se i Jan psal na Novosedlech. Mimochodem Václav Franěk byl manželem Janovy a Václavovy sestry Marie.¹²³ Již v roce 1577 koupil celé panství Stráž nad Nežárkou Vilém z Rožmberka za 50 000 kgm a vyplatil Novosedly ze zástavy. Dá se tak předpokládat, že manželé tím získali volný kapitál, který mohli půjčovat, a zřejmě koupili ves Outěchovičky¹²⁴ na Pelhřimovsku. Od roku 1577 se totiž Jan Budovec píše na Outěchovičkách.¹²⁵

Budovcové z Budova představovali spíše chudý a méně významný rod. Většina z nich vlastnila jen pár vesnic nebo drobná panství. Většího majetkového zázemí dosáhl až Kryštof Budovec z Budova, který získal panství Mnichovo Hradiště dědictvím po své ženě. Protože neměl potomky, po své smrti majetek přenechal synovci Václavu Budovcovi z Budova. Ten majetek podstatně rozšířil a vytvořil ucelené panství. Dosáhl tak největšího majetkového zázemí, které tento rod získal.

122 A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, díl 3, s. 270.

123 NA, fond Wunschwitz, inv. č. 123, kart. 5.

124 Dnes Útěchovičky.

125 SOA Třeboň, odd. JH, fond RA z Hradce, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 36.

4. Úloha úvěru v životě aristokrata

4.1 Úvěrové podnikání raně novověké nižší šlechty v českých zemích

Možnosti půjčování peněz byly od středověku výrazně ovlivňovány církevní doktrínou, která fakticky znemožňovala jakékoliv poskytnutí finanční hotovosti za účelem vlastního obohacení. Navýšení půjčené částky bylo považováno za lichvu a nehodné správného křesťana. Jedinou možností tedy zůstávaly bezúročné úvěry za účelem pomoci bližnímu. Tato situace ovšem vedla k tomu, že křesťané půjčování peněz na úrok skrývali za úvěry, které se tvářily jako bezúročné. Jednalo se například o bezúročné půjčky na zástavu nemovitosti, která byla zajištěna zástavou cenných předmětů, popřípadě sjednání pokuty pro případ pozdního splacení úvěru nebo renty pojištěné na domech. Oficiálně tak úročenou půjčku mohlo poskytnout pouze židovské obyvatelstvo, na které se církevní doktrína nevztahovala. Prudký nárůst židovských úvěrů a rent zapsaných na domech můžeme pozorovat během 14. století. Především velké zadlužení nemovitostí se postupně stávalo problémem a mohlo být i jednou z příčin sociálního napětí před vypuknutím husitské revoluce. Opakované zakazy rent během husitských válek a za Jiřího z Poděbrad jen potvrzovaly závažnost situace. Uvedená opatření byla také impulzem k ekonomickým změnám, které nahradily tento způsob úvěrového podnikání během druhé poloviny 15. století úročenou půjčkou. Důsledně bezúročný zůstával pouze kupecký úvěr na pořízení zboží. Úročenou půjčku už nebylo nutné skrývat za jiné transakce, a bylo to dokonce i trestné (sedláni a partita). Na těchto změnách měl zřejmě velký podíl také úpadek katolické církve po husitské revoluci a dále vzrůstající potřeba a poptávka po úvěru. Ve chvíli, kdy úročené půjčky zdomácněly v českém prostředí, bylo nutné je i právně ukotvit. Úvěrová praxe a její právní kodifikace zde výrazně předběhla církevní teorii. Ačkoliv se půjčování na úrok již běžně praktikovalo, v církevních traktátech se stále setkáváme s odsuzováním tohoto druhu podnikání, a to až hluboko do 16. století. Většina traktátů už absolutně půjčování peněz neodsuzovala, ale spíše se snažila najít morální ospravedlnění úroku. Významnou roli v procesu zdomácnění úročeného úvěru hrála bezpochyby šlechta, která byla motivována potřebou hotových peněz.¹²⁶ To souviselo se stále se zvyšujícími náklady na

126 V. LEDVINKA, *Úvěr...*, s. 23-27.

reprezentaci, které ještě vzrostly s nástupem Habsburků na český trůn, ale i s potřebou nějak doplnit nedostačující feudální rentu. Možnosti navýšení zisku nobilita spatřovala ve vzniku šlechtického velkostatku a obecně podnikání, což vyžadovalo velké počáteční investice.

Většina panského stavu vystupovala spíše v roli dlužníků a naopak hodně rytířských rodin výrazně zbohatlo na půjčování peněz. Mnoho šlechticů řešilo ekonomické problémy svých statků novými a novými úvěry. Nutnosti půjček plynuly především z přeceňování výkonnosti vlastních statků, ale i z vžitě představy, že výnosy se musejí zvýšit s pořízením nových majetků. Toto chování vedlo k finančním krizím mnoha panských rodů, a někdy to dokonce i skončilo částečným nebo úplným rozprodáním statků (Zdeněk Lev z Rožmitálu, bratři Švihovští z Rýzmburka, Jaroslav z Pernštejna, Vilém Krajíř z Krajku, poslední Rožmberkové, Kryštof a Jan Jiří ze Švamberka, Adam II. z Hradce, Arkleb z Kunovic nebo Karel starší ze Žerotína).¹²⁷ Ve výzkumu Václava Ledvinky a Václava Bůžka bylo prokázáno, že kritickou hranicí zadlužení bylo u většiny rodů 40 % hodnoty majetku. Pokud byla tato míra zadlužení překonána, nebylo již možné finanční krizi odvrátit a skončilo to ve většině případů bankrotem.¹²⁸

Otázku, kdo byli věřitelé zadlužených panských rodů, si ve svém výzkumu kladl již Václav Bůžek a došel k závěru, že ve velké většině se jednalo o nižší šlechtu. Mnoho rytířských rodů dokonce na úvěrovém podnikání velice zbohatlo a jiní si zvýšili prestiž nebo dosáhli povýšení do panského stavu. Mnoho z nich půjčování peněz využívalo k vlastnímu prospěchu a dosažení cílů, například získání nějaké funkce či úřadu. Z rodů, které ve velkém poskytovaly úvěry panstvu, můžeme jmenovat: Malovce z Malovic, Hrzány z Harasova, Vchynské z Vchynic, Hodějovské z Hodějova, Zejdlice ze Šenfeldu, Doudlebské z Doudleb, Vratislavy z Mitrovic, Kořenské z Terešova atd.¹²⁹ Autor dále rozlišuje základní typy věřitelů z rytířského stavu. Prvním typem je rytíř rentiér, který žije z pravidelného příjmu úroků. Jeho snahou je zajistit si stabilní příjem na zajištění životních potřeb. Často se jedná o úředníky či zaměstnance panství, kteří si tak vylepšují svou pravidelnou apanáž. Druhým typem je rytíř lichvář-podnikatel. Ten už se nespokojí s pouhým příjmem úroků, ale chce na jednotlivých transakcích více

127 V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 23.

128 *Tamtéž*, s. 42.

129 *Tamtéž*, s. 21.

vydělávat. Čím více peněz zhodnotí, tím více dál půjčuje. Nadto se snaží od případných neplatičů získat jejich zadlužené majetky. Posledním typem je rytíř lichvář-politik, který se půjčováním peněz kromě zbohatnutí snaží získat vazby na šlechtice a využít kontakt k osobnímu prospěchu. Například získat nějaký výnosný úřad, vliv nebo povýšení rodu do panského stavu. Lichvářem je zde míněn člověk, který vydělává na úvěrových transakcích, ale v mezích tehdejších zákonů, takže nepřekračuje zemským zřízením povolený úrok, a nejedná se tak o lichvu v pravém slova smyslu. Autorovo označení souvisí s dobou vzniku publikace a Marxovým pohledem na úvěr. Nutno říci, že uvedené typy úvěrových podnikatelů ovšem nemusejí existovat striktně odděleně. Motivace se často prolínaly a někdy i v průběhu života daného rytíře měnily. Uvidíme, že i u Václava Budovce z Budova bude těžké rozhodnout, do jakého typu by patřil.

4.2 Úvěr z pohledu Jednoty bratrské

Vzhledem k tomu, Václav Budovec z Budova byl členem Jednoty bratrské, musíme se také zaměřit na to, jak Jednota pohlížela na půjčování peněz. Zlomovým rokem v bratrském postoji k lichvě byl rok 1540. Do tohoto data byly postoje bratří vždy jen jednoznačně odmítavé. Pojmem lichva zde bratří mysleli jakékoliv půjčování peněz na úrok. Lichva prostě do křesťanského života v žádné podobě nepatří. Dle Jednoty bratrské peníze nemohou přinášet poctivý zisk. Proto je úrok nespravedlivé braní peněz, a tím pádem krádež.¹³⁰ Jednota vedla dlouhé diskuze o tom, co je lichva a co už ne. Význam tohoto slova se postupně proměňoval podobně, jako se to dělo v katolické církvi na nepřiměřené obohacování, tedy braní takových úroků, které odporovaly Vladislavskému zřízení zemskému a nařízením panovníka. Tato problematika se řešila i během reformačního hnutí a například Luther, který původně jakékoliv půjčování peněz odmítal, schvaloval úroky mezi 4 až 6 %. Podobně se k úročení půjček stavila i reformace ve Švýcarsku. Proto byla Jednota bratrská nucena o této problematice hovořit a stalo se tak již zmíněného roku 1540 na synodu v Mladé Boleslavi. V synodním usnesení byly vysvětleny důvody, proč bylo nutno postoj k lichvě znovu zvážit. Dále byl definován přístup k ní a sepsána řada pokynů jak postupovat v konkrétních případech. Dosud totiž platil pro členy Jednoty striktní zákaz půjčovat

130 Jindřich HALAMA, *Sociální učení českých bratří 1464-1618*, Brno 2003, s. 127-128.

peníze, a kdo chtěl do církve vstoupit, musel veškerý kapitál vložit do nákupu nemovitostí.¹³¹ Bratří na synodu hledali odpovědi především v Písmu svatém a došli k závěru, že lichva byla zakázána, aby nebyli ožebračováni a utiskováni chudí. Naopak chudí měli být bohatými opatrováni a podporováni například almužnami. Z dříve uvedeného tedy vyplývají veškeré pokyny pro věřící. Ti nesmí nikoho svádět ani nutit, aby se zadlužil, nebo využívat něčí tísně ve svůj vlastní prospěch. Půjčování peněz je tak možné pouze jako nouzové východisko. Pro obohacení mohou úroky tedy využít pouze ti, kteří se nemohou žít jinak, jako například vdovy, lidé nemocní, sešlí a zchromlí. Ti ovšem mohou půjčovat peníze pouze bohatým na rozvíjení podnikání a hospodaření. Člověku v nouzi může být půjčka poskytnuta, ale pouze bez úroků a věřitel by měl počítat s tím, že se mu úvěr možná nevrátí. Ochrana slabých a nemohoucích je tak největším a nejdůležitějším zájmem bratrského učení. Přesto bratří schvalují, pokud někdo svůj majetek zhodnocuje vlastní prací, popřípadě pronajme ho někomu jinému za domluvený podíl na zisku. Jak už jsme uvedli, přestože bylo bohatým zakázáno přivydělávat si půjčkami, existovala možnost, jak tento zákaz obejít. Věřící, který půjčuje peníze na úrok, se může vykoupit almužnami. Rozdávání peněz zde funguje jako jakási kompenzace příliš rychle a snadno nabytého zisku.¹³² Toto opatření se asi ne vždy dodržovalo. Pravděpodobně existoval rozdíl mezi učením bratří a dobovou praxí. O těchto problémech svědčí například Pastýřský list Bratří starších z roku 1573. V závěru listu je seznam desatera věcí, které jsou zapovězené, a dočteme se tam například: „... *Dáváním s dluhy skrze rukojemství, neb vypůjčování peněz na lichvu, vše bez rady, z čehož potom klamové, neplacení lidem a jiné zlé věci pocházejí...*“ Vidíme tedy, že i nadále Jednota trvá na svém postoji, že půjčování peněz nesmí být se zjištěným motivem.¹³³

Ačkoliv se tedy Jednota bratrská stavěla k půjčování peněz velmi odmítavě, bylo dobovou praxí, že i bratrští šlechtici půjčovali běžně peníze. A nejednalo se zdaleka pouze o Václava Budovce z Budova, ale i o jeho velmi blízkého přítele Karla staršího ze Žerotína a mnoho dalších. Otázkou zůstává, jak se k tomu z osobní roviny stavěli. Nelze totiž nijak dokázat, zda dávali velké almužny. To nám prameny nijak nezachytily a ani to není zmíněno nikde v dopisech. Z dopisů se dozvídáme o veliké Budovcově

131 J. HALAMA, *Sociální učení...*, s. 128-130.

132 *Tamtéž*, s. 129.

133 *Tamtéž*, s. 129-177.

zbožnosti, někdy možná až fanatické. Proto se můžeme domnívat, že pravděpodobně almužny ve větší míře dával. Ale stačilo to na vyrovnání zisku? To se nikdy nedozvíme. S určitostí víme o půjčování peněz na úrok a jistě to nebylo jen lidem v nouzi. Blíže o jednotlivých úvěrech pojednáme v kapitole Úvěrové podnikání Václava Budovce z Budova.

4.3 Právní ukotvení úvěru

Souběžně s narůstajícím množstvím úvěrů, se zvyšovala i potřeba je právně regulovat. Poprvé se tak stalo nálezem zemského soudu z roku 1484, kdy byla maximální úroková míra křesťanského úvěru stanovena na 10 %.¹³⁴ Tento nález se stal v roce 1500 součástí Vladislavského zřízení zemského, kde byly stanoveny i další právní podmínky úvěru a způsoby vymáhání. V části týkající se úroku pak čteme: „... *mnozí lidé peněz puojčují s přielišným a nekřesťanským obtiežením, úroky lichevnie nad obyčej sobě dotahujíc[e] [!] a vymyšlenými koláči, sedlanými koňmi, šubami, poctami i jinými věcmi vymyšlenými a zlaté vysoce počí//tajíce mimo obyčejné zlatých placenie, ješto toho v tomto království nebyvalo... prikazují a zapoviedají, aby toho po dnešní den viece nebyvalo a také aby se toho žádný viece nedopúšťel: než jakť jest to prvé někdy mezi lidmi za obyčeje bylo, že ze sta kop grošóv deset kop grošóv dávati buďto na listech nebo na kterýchkoli zástavách, též i nynie při tom stuoj, a výše nic...*“¹³⁵ Z citace vyplývá, že se jednalo o stupňující se problém, který bylo nutné dlouhodobě vyřešit, a lichváři si počínali zřejmě velmi kreativně. V témže článku je také uveden postih za porušení výše uvedeného nařízení: „... *Pakli by kto přes to učinil a jakýmkoli vymyšleným obyčejem nebo pod přikrytím zjevně nebo tajně a v tom se tak nezachoval, ten má ode všech jmien a držán býti jako jiný psanec a zločinec a že nemá žádného práva požívati, v úřadech a v svědomí nemá přijat býti a dobří lidé nemají s ním obcovati. A ty penieze tak neřádně puojčené mají na královu Milost připadnutí a Jeho Milost královská s radú panskú to má na obecné dobré zemské obrátiti...*“¹³⁶ Postihy za porušení byly docela tvrdé, a proto se dá předpokládat, že bylo nařízení v naprosté většině případů dodržováno. Jiná pravidla platila ovšem pro židovské lichváře, na které

134 V. LEDVINKA, *Úvěr...*, s. 25.

135 *Vladislavské zřízení...*, ed. P. Kreuz – I. Martinovský, s. 222.

136 *Tamtéž*, s. 222.

se toto nařízení nevztahovalo. V letech 1487-1501 došlo ke střetu šlechty, měšťanů a panovníka ohledně židovské lichvy. Proto postupně docházelo k omezování židovského úvěrového podnikání. Nejprve byla zakázána v roce 1487 spoluúčast křesťanů na židovských úvěrech a zároveň Židé nesměli půjčovat na listy hlavní, rejstříky a zápisy do register nejvyššího purkrabství. Nadále mohli půjčovat peníze jen na zástavy nemovitostí a ústní úmluvy (od 1494). Zároveň také byla stanovena nejvyšší přípustná úroková míra u půjček vyšších než 5 kop grošů českých z dosavadních 86,6 % na 24,8 % v roce 1497.¹³⁷ Přesto úrok stále zůstal mnohem vyšší než u křesťanských půjček. Kromě toho, že ve Vladislavském zřízení zemském byla stanovena nejvyšší možná úroková míra, bylo tam i specifikováno, jak řešit soudní spory o dluhy a k jakým soudům se obracet. V jednom z bodů se například dočteme, jak řešit případy, kdy dlužník má pohledávky vyšší než výši svého majetku, a jak jsme si v předchozí kapitole ukázali, byl to v raně novověkých Čechách celkem „běžný“ jev. „... Jestliže by se kdy trefilo, že by se kto zadlužil viece, než by svého statku měl, a ti rukojmie, kteříž sú zaň, jestliže by ho z toho poháněli, chtiec [!] někto právem svého na něm před jinými dobýti, i nemá toho napřed žádný mieti, ani ten, ktož napřed pohánie, ani ten, ktož naposledy pohánie, než mají se o ten statek všickni děliti, též ti, ktož pohánějí, jako ti, kteříž nepohánějí: viec-li kto dá, viec má vziati. Než ti, kteříž by poháněli, mají napřed z toho statku vziati, což na puohony naložie aneb utratie pro tu při. Pakli by kto kterým rukojmiem statek zapsal deskami a jiní zaň sľubujíc[e] [!] své dali a to provedli též s tiem aneb s těmi, ktož zápis mají, mieti mají rovný diel své záplaty, jakož nahoře psáno stojí...“¹³⁸

4.4 Pojmy spojené s úvěrovým podnikáním

V této části budou představeny pojmy, které souvisejí s úvěrovým podnikáním v raně novověkých českých zemích. Několik z nich má i jiné významy, které se úvěru netýkají. Můžeme jmenovat pojem rukojemství, které se vyskytovalo i u jiných smluv, například mírových. Dále pohnání k soudu mohlo být samozřejmě z jakéhokoliv jiného důvodu. Jednalo se vlastně o žalobu, která mohla být podána k jakémukoliv soudu v rozličných

137 V. LEDVINKA, *Úvěr...*, s. 25.

138 *Vladislavské zřízení...*, ed. P. Kreuz – I. Martinovský, s. 173.

záležitostech. Proto se přidržíme významů, které jsou relevantní pro tuto diplomovou práci.

4.4.1 Dlužní úpis

První pojem, který si musíme vysvětlit, je dlužní úpis. Byl sepsán písemně mezi věřitelem a dlužníkem k zajištění úvěru, který byl poskytnut. V dokumentu se používaly ustálené formulace, ale zároveň se mohly v mnohém lišit. V textu bylo vždy uvedeno, kdo komu dluží, a dluh vlastně uznával sám dlužník: „*Já Petr Vok z Rožmberka vladař domu Rožmberského a na Třeboni jisteč a pravý dlužník dluhu dole psaného...*“¹³⁹ Následovala část, která se týkala věřitele a dlužné sumy: „*Vyznávám tímto listem obecně především, kdež čten nebo čtoucí slyšán bude, že jsem dlužen urozenému panu panu Václavovi Budovcovi z Budova, na Hradišti nad Jizerou, Zásadce a Kocnějovicích, jeho milosti Císařské Radda, i dědicům a neb budoucí panně, i tomu každému kdožby tento list měl, s jich nebo jednoho z nich, dobrou vůli a svobodnou, věřitelům mým, pravého a spravedlivého dluhu dvaceti čtyři tisíce kop míšeňských dobrých stříbrných rázu pražského, kteroužto jistinu a summu grošův mám a bez lsti slibuji dáti...*“¹⁴⁰ Textace zaručovala, že dluh bude splacen i v případě smrti dlužníka či věřitele. V praxi se dlužní úpisy často dědily, ale obvykle byly po smrti dlužníka opětovně vystaveny na dědice. Úvěr mohl být úročený nebo bezúročný. Pokud byl úročený, výše úroku byla uvedena v dlužním úpisu i s výplatními termíny. Existují však případy, kdy je uvedeno, že půjčka je úročená, ale výše úroků není specifikována. Obvykle se platily úroky v maximální možné míře, kterou umožňoval zákon, tedy dle Vladislavského zřízení zemského ve výši 10 %, nebo později podle „nového nařízení“, což bylo 6 %. Úrok byl vyplácen jednou za půl roku buď samostatně, nebo s částí jistiny. Výplatní termíny byly v Čechách na svatého Jiřího a svatého Havla: „*Týmž věřitelům mým nebo jednomu z nich, kdyžby mi koli tyž věřitelové moji, nebo jeden z nich a nebo já jim také půl léta, buďto před svatým Havlem, neb před svatým Jiřím, napřed věděti dali a hotovými groši českými dobrými stříbrnými rázu pražského ihned při vyjítí toho pololetí věděti napřed daného anebo dvou nedělích potom konečně i s ourokem podle nového nařízení na tu summu příšlým zaplatiti bez zmatků a odporů i dalšího prodlévání všelikého...*“¹⁴¹ Smlouva byla také opatřena formulacemi o případném vymáhání dluhu a mohla být

139 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 11.

140 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 11.

141 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 11.

doplněna sekretem nebo pečeti. „... Pakliž bych toho neučinil a grošův dluhu nadepsaného kterých koli jistinych nebo úročných, tak na ty časy, jak se svrchu píše věřitelům mým nedal a nesplnil. Tehdy ihned potom dávám jim nebo jednomu z nich tímto listem plnou moc i právo z té jistiny dluhu nadepsaného neb z uroku mne, nebo dědice neb budoucí mé i toho každého kdožby statkem a zbožím mým jakýmkoli vládl a jej držel po mé smrti. Ač by mne v tom čase pan Bůh od smrti neuchoval. I napominati a toho na mne, dědicích a budoucích mých neb nápadnicích statků a zboží mého, právem listovním na mou škodu dobývati i tím vším obyčejem a pod těmi všemi pokutami, jakožby na to měli list hlavní na pergameně s rukojmími a pečeti vysutými, celý a dokonalý podle obyčeje a řádu zemského a Notule kanceláře pražské...“¹⁴² Často byl úpis podepsán vlastní rukou jednotlivých aktérů. Pokud se jednalo o vyšší částky, mohli být pod dokumentem podepsáni i svědci, případně rukojmí, kteří za úvěr ručili. Poslechněme si tedy závěr zde citovaného dlužního úpisu: „... Na potvrzení a zdržení toho pečet' mou vlastní jistým mým vědomím dal jsem přitisknouti k tomuto listu dobrovolně a pro lepší toho jistotu dožádal jsem se Urozených vladyk Martina Grejnara z Veveří a z Miletína a na Líbeznicích a Theobalda Hocka z Zweibrückenu služebníků svých, že jsou také pečeti své na svědomí podle mé dali jim beze škody přitisknouti k tomuto listu. Jenž dán léta od narození syna Božího tisícího šestistého desátého v sobotu den památný svatého Havla opata.“¹⁴³ Některé úvěry mohly být krátkodobé a měly být splaceny k přesně danému termínu. Jiné byly dlouhodobé a často byly neustále prodlužovány. Spory pro neplacení úroků, nebo případně o rukojemství, nejčastěji končily u soudu nejvyššího purkrabství v Praze. Obecně se spory o dluhy řešily buď u zemského soudu, nebo u soudu nejvyššího purkrabství. Původně bylo možné si zvolit, který soud šlechtic preferoval. U nejvyššího purkrabského soudu se řešila hlavně rukojemství a pak případně úvěry, ve kterých kromě šlechtice figuroval Žid nebo měšťan. Postupně se ale veškerá soudní agenda ohledně dluhů přesouvala k purkrabskému soudu a u zemského soudu bylo možné podávat pouze půhony týkající se dluhů, které byly pojištěny na nemovitostech. Takto to bylo zakotveno i ve Vladislavském zřízení zemském.

142 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 11.

143 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 11.

4.4.2 Rukojemství

Původ slova rukojemství se dle Pavla Krystyana z Koldína vykládá tím, že: „... od starodávna to bývalo, kdož se rukojmím za koho stavěl, že se k dosti učinění věřiteli rukou svou zavazoval.“¹⁴⁴ Jednalo se o poměrně častý a oblíbený způsob zajištění úvěru, který byl užíván především u vyšších pohledávek. Rukojmí mohl být jeden nebo jich bylo i více. Povinnost platit za věřitele vznikala buď na prvním místě, nebo pokud dlužník neplnil své závazky dle dlužního úpisu. Jestliže bylo rukojmích více, každý z nich byl povinen plnit svým dílem. V případě, že ostatní rukojmí zemřeli, musel dostat závazkům poslední žijící v plném rozsahu. Rukojmími se nesměli stát kněží, vojáci, neplnoletí, neosedlí lidé a ženy s výjimkou manželky, která se mohla zaručit za manžela. Povinnosti rukojmího zanikaly pouze jeho smrtí nebo splacením úvěru. Existovala i možnost vyvázání z rukojemství, ale pouze v odůvodněných případech. Například pokud dlužník, za kterého se rukojmí zaručil, neplnil podmínky jiné jejich smlouvy. Jednalo se většinou o rukojemství u jiného úvěru. Tyto žádosti o vyvázání rukojemství se podávaly k soudu nejvyššího purkrabství v Praze. Rukojmí se obvykle zřizovali u vyšších úvěrů, pojištění vyplacení věna nebo u deliktů spáchané škody.¹⁴⁵ „... A my Jindřich Pouzar z Michnic a na Žumberce, Pavel Boubínský z Újezda na Cukensštejně a Adam Velemyšský z Velemyšlevsi a na Olbramovicích. Rukojmové jich s nimi a za ně...“¹⁴⁶

4.4.3 Kvitance

Věřitelé tento dokument vystavovali na potvrzení přijetí platby na jistinu nebo úroky. K některým úvěrům se kvitance dochovaly a k jiným zase ne. Zůstává tedy otázkou, zda byly vystavovány automaticky po provedení platby, nebo pouze na žádost dlužníka. V případě, že byla zaslána platba na více úvěrů současně, často byla vystavena i souhrnná kvitance. Měla stejně jako ostatní písemnosti jednotnou formu, která se lišila jen v detailech. Věřitel zde uváděl, že přijal určitou částku, a bylo specifikováno, na jaký úvěr a zda částka obsahovala kromě úroků i splátku jistiny. Dochovaly se i kvitance kde není uvedeno, k jakému úvěru se vztahují. Někdy je v kvitanci dokonce uvedeno, kolik z dluhu ještě zbývá doplatit. Opět můžeme uvést, jak taková textace

144 Pavel Krystyan z KOLDÍNA, ed. Josef JIREČEK, *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jejich summou*, Praha 1876, s. 244.

145 Karel MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010, s. 137.

146 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 8.

mohla vypadat: „*Já Václav Budovec z Budova jeho milosti Císařské nad apelacemi radda. Známo činím tímto listem jenž slove kvitanci. Že jsem od Jeho milosti vysoce urozeného pana pana Petra Voka z Rožmberka a na Bechyni. Přijal ouroku pololetního svatojiřského léta tohoto devadesátého prvního osmdesáte pět kop míšeňských. A to z té summy z kteréžto za jeho milostí panem mám jmenovitě z půl jistého tisíce kop míšeňských. Z kteréhožto ouroku tak přijatého od sebe i dědicové svých jeho milosti pana kvituji a prázdna činím mým i na časy budoucí. A pro lepší toho jistotu přitiskl sám k této kvitanci můj vlastní sekret s podpisem ruky mé jenž stalo v Praze v středu po památce seslání sv. Ducha léta devadesátého prvního.*“¹⁴⁷

4.4.4 Půhon

V souvislosti s úvěrovým podnikáním se můžeme také setkat s tzv. půhonem. Jednalo se vlastně o „pohnání“ k soudu. Užíváno bylo v případě již zmíněného požadavku na vyvázání z rukojemství, ale i v případech, kdy nebyl úvěr a ani úroky řádně spláceny. Setkat se s ním můžeme i v různých případech majetkových, vyplacení či pojištění věna a podobně. Půhony, které se týkaly úvěru, byly podávány zpravidla k soudu nejvyššího purkrabství v Praze. V půhonech se užívaly, stejně jako v ostatních dokumentech spojených s úvěrovým podnikáním, ustálené fráze a zapisovaly se do tzv. půhonných knih, které se vedly podle jednotlivých let chronologicky. V první části byla datace a jména zúčastněných stran: „*V pondělí po památce narození panny Marie. Pan Václav Budovec z Budova a na Hradišti, Zásadce nad Jizerou a Kocnějovicích J. M. C. Radda. Pohání pana Jana z Vartenberka na Novém Zámku Lipém a Kamenici. Nejvyššího a dědičného šenka království českého.*“¹⁴⁸ Následovalo obvinění: „*Viniti pana chce z vyvázání z rukojemství a to z takového. Tu kdož jest on pan Václav Budovec z Budova rukojmím sám třetí v listu dluhu na papíře psaném právem listu hlavního za téhož pana Jana z Vartenberka na summu čtyry tisíce kop míšeňských paní Aleny Roupovské rozené Švihovské z Rýzemberka a z Švihova a na Trnovanech a Žitenicích i s úrokem svědčícím. Tak jakž týž list dluhu plněji svědčí. A to vše v sobě šířeji obsahuje a zavírá.*“¹⁴⁹ V další části bylo, co poškozený požaduje. V tomto konkrétním půhonu šlo o vyvázání z jiného rukojemství, kde poškozený ručil za obviněného: „*Právě z počátku psaný pan Václav*

147 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 6.

148 NA, fond Nejvyšší purkrabství, knihy půhonné, kniha č. 6, 1612.

149 NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č. 6, 1612.

*Budovec z Budova že děleji v témž rukojemství za téhož pana Jana z Vartenberka státi nechce. Nýbrž o vyvázání z něho k němu panu Janovi z Vartenberka hledí.*¹⁵⁰

4.5 Měnová soustava

Abychom správně pochopili problematiku úvěrového podnikání v raném novověku, bude nutné věnovat část výkladu měnové soustavě a účetním početním jednotkám. V první řadě si musíme uvědomit, že počet uzavíraných finančních transakcí v raném novověku mnohonásobně převyšoval možnosti oběživa. Nad samotným peněžním systémem tak začala vznikat úvěrová struktura, jejíž rozvoj byl poháněn především rozvojem šlechtického velkostatku, dále mezinárodními obchodními zájmy a v poslední řadě ohromnou finanční náročností panovnického dvora.¹⁵¹ Raný novověk se vyznačoval velkým vzestupem stříbra v oběhu a souvisel s obnovením či rozšířením jeho těžby v evropských lokalitách. Na českém území byla zahájena těžba v Jáchymově a navýšena v Kutné Hoře (v letech 1535-1539 pocházely 4 tuny z Kutné Hory a 13 tun z Jáchymova). Význam pro navýšení množství tohoto cenného kovu v Evropě měl i jeho dovoz z Ameriky, především z Peru a Mexika. V důsledku tohoto vývoje se začala prosazovat dosud největší stříbrná mince s obsahem 31,8 gramů a v českém prostředí zdomácněla pod názvem tolar. Vydobyl si funkci tzv. „hrubé mince“ a využíval se především k hromadění pokladů nebo jako obchodní peníze. Na vedlejší kolej tak vytlačil zlatý dukát, který ale zůstal součástí českého mincovního systému až do 19. století. Zavedení tolaru pak představovalo důležitý krok pro zapojování české měny do středoevropského prostoru. Hlavními iniciátory unifikace evropského systému byli habsburští panovníci, kteří v tomto směru vyvíjeli značné úsilí, jež se ovšem setkávalo s odporem české stavovské obce. Většina běžných transakcí se totiž uskutečňovala v tradičních drobných ražbách (pražský groš 1,19 gramů stříbra, bílý peníz, malý peníz). V roce 1547 zanikla fakticky ražba tradičního pražského groše a této neexistence běžného nominálu se v roce 1561 pokusil využít Ferdinand I. k prosazení rakouské měnové soustavy. Soustava založená na krejcaru byla ale brzy po jeho smrti odvolána. Běžnou mincí, která tedy vycházela z českých mincoven, byl tzv. bílý groš,

150 NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č. 6, 1612.

151 Antonín KOSTLÁN, *Peněžní oběh v raném novověku*, in: Marie KOLDINSKÁ, *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 453.

který odpovídal 7 bílým a 14 malým penězům. Od roku 1577 se také používal tzv. malý groš, který odpovídal poloviční nominální hodnotě groše bílého. K unifikaci mincovního systému přispěli až stavové svým mincovním řádem z roku 1619.¹⁵² Čeští stavové ovšem začali řešit vzniklou situaci už dříve pomocí rozsáhlé měnové reformy. Ta započala již na zemském sněmu, kde bylo dne 28. ledna 1573 vydáno usnesení završené mandátem Rudolfa II. ze dne 25. dubna 1577. Vyšlo tiskem a obsahovalo rozsáhlou obrazovou přílohu jednotlivých berných a neberných mincí. Jak už bylo zmíněno výše, započalo se s ražbou bílých grošů a také tolarů. Naopak ukončena byla ražba krejcarových mincí. Účelem reformy mělo být zjednodušení finančních transakcí a čištění domácího oběhu od zahraničních méně kvalitních mincí. Bylo stanoveno datum 25. července 1573, do kterého měly být všechny cizí mince odevzdány k přetavení. Po tomto datu se majitelé těchto měn vystavovali postihům. Objevené mince byly ohodnoceny jejich třetinovou hodnotou ve stříbře, ale ten, kdo mince odevzdal včas, za ně dostal stanovenou sumu. Další sněmovní usnesení vešlo v platnost v roce 1576 a dle něho byly nově zavedeny stříbrné a zlaté hrubé mince. Jednalo se o zlatý český dukát, který byl směňován v poměru 1 dukát = 46 grošů a 2 peníze české (108 krejcarů) a již zmiňovaný tolar v poměru 1 tolar = 30 grošů českých (70 krejcarů). Usnesení bylo opět opatřeno rozsáhlou přílohou s jednotlivými mincemi zobrazenými z aversu i reversu.¹⁵³

Hlavním problémem mincovního systému byl fakt, že hrubá mince byla zároveň hodnocena i jako zboží dle obsahu drahého kovu. Takže kvalitní český tolar se pak stával vyhledávaným a oblíbeným vývozním artiklem do zahraničí a zároveň způsobem vývozu stříbra. To způsobovalo nedostatek domácí kvalitní mince, která musela být nahrazována pro běžné transakce méně kvalitními ražbami zahraničními. Tento chaos v mincích vedl v konečném důsledku k odpoutání se v početních a účetních operacích od skutečně raženého oběživa. Z toho plyne, že početní jednotky, které běžně nacházíme v dochovaných pramenech, nic nevyovídaly o tom, v jaké minci byla transakce skutečně provedena.¹⁵⁴

Nejčastějšími početními jednotkami v úvěrovém podnikání, ale i v účetních knihách, byly kopy grošů českých a kopy grošů míšeňských, které se přepočítávaly

152 A. KOSTLÁN, *Peněžní oběh...*, s. 460-465.

153 Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2000, s. 153.

154 A. KOSTLÁN, *Peněžní oběh...*, s. 460-465.

v poměru 1 groš český = 2 groše míšeňské = 7 peněz (českých) = 14 peněz míšeňských = 14 haléřů českých.¹⁵⁵ Dále se počítalo fixně stanovenými vazbami 1 kopa grošů českých = 2 kopy grošů míšeňských = 140 krejcarů, 1 zlatý = 60 krejcarů, 1 český groš = 2 groše míšeňské = 7 peněz bílých = 14 peněz malých. V druhé polovině 16. století a na počátku 17. století většina šlechtických rodů postupně přešla na početní jednotku kop grošů míšeňských, ale například rod Smiřických po celou dobu nadále počítal s původními kopami grošů českých.¹⁵⁶

4.6 Úvěrové podnikání Václava Budovce z Budova

Osoba Václava Budovce z Budova je velmi známá, ale bývá spojována především s Rudolfovým majestátem, stavovským povstáním nebo případně s Jednotou bratrskou. S úvěrovým podnikáním by ho napadlo spojovat málokoho. Přesto nebo možná právě proto se na tento aspekt života zaměřuje tato diplomová práce. Ačkoliv je pramenná základna značně torzovitá, přesto je možné sestavit docela barvitý obraz toho, jakou úlohu hrál úvěr v Budovcově životě. Byl jedním z největších věřitelů Petra Voka z Rožmberka, jehož dluhy jsou velmi dobře zachyceny v Rožmberském rodinném archivu. Nadto lze nalézt různé střípky v dalších archivech. Již Václav Ledvinka a Václav Bůžek nastínili, jak důležitou úlohu hrály dluhy v životě aristokrata. U Václava Budovce z Budova to pro nás bude o to zajímavější, že nepředstavuje úplně typického věřitele. Protože se jednalo o příslušníka starého rytířského rodu, který pobíral pravidelnou apanáž u apelačního soudu, a měl by tedy podle teorie Václava Bůžka spadat do typu věřitele – rentiér. Jenže toto zařazení má jedno velké ale. Zaprvé Václav Budovec z Budova byl roku 1607 povýšen do panského stavu, přesto peníze půjčoval nadále. Zadruhé dle osob jeho dlužníků je možné se domnívat, že mnohé půjčky byly prostředkem budování sítě kontaktů, které pak mohly být použity ve vlastní prospěch. V tom je osoba Václava Budovce mimořádná, protože ji není možné zařadit do žádného typu věřitele, o kterém psal ve své práci Václav Bůžek nebo o nichž jsme si vytvořili představu. Dalším zajímavým aspektem je i to, že byl členem Jednoty bratrské, u jejíchž členů nás půjčování peněz spíše překvapuje. I když byl povýšen do panského stavu a začal ve velkém rozšiřovat své majetky, jak se na příslušníka tohoto stavu sluší

155 P. VOREL, *Od pražského groše...*, s. 153.

156 J. ČECHURA, *Poslední Smiřičtí...*, s. 94-102.

a patří, stále byl schopný ještě dál půjčovat peníze. Na druhou stranu se v té době i on zadlužuje a sám si půjčuje peníze.

4.6.1 Půjčky Petru Vokovi z Rožmberka

S Petrem Vokem z Rožmberka pojilo Václava Budovce z Budova dlouholeté přátelství, přesto si celý život vykali. Petr Vok si Budovce velmi vážil a měli společné kulturní zájmy. Oba byli totiž členy Jednoty bratrské a o víře spolu vedli četné diskuze. Hovořili spolu o nové teologické literatuře, ale i o vlastních Budovcových dílech. Jeho spisy byly dokonce zapůjčeny na Třeboň a pořízeny jejich opisy pro místní knihovnu. Roku 1608 Václav Budovec navštívil Petra Voka na Třeboni, kde diskutovali o Jednotě bratrské. Výsledkem těchto rozhovorů bylo první vystoupení nového bratrského kazatele Šimona Věrníka, kterým se rožmberský vladař veřejně přihlásil k Jednotě bratrské. Rožmberka již několik let přemlouval Matěj Cyr, aby pozval bratrského kazatele, nicméně věci se daly do pohybu až po Budovcově intervenci.¹⁵⁷ Na jeho názor dal Rožmberk i ohledně rožmberského dědictví. Zřejmě díky němu se smířil s myšlenkou, že dědici rožmberských držav se stanou Švamberkové. Jan Zrinský ze Serynu totiž ani po osmi letech manželství neměl žádného potomka a jeho zdraví bylo tak chatrné, že naděje na převzetí rozsáhlých rožmberských majetků byla téměř mizivá. Jednání ohledně testamentu dne 8. dubna 1609 se účastnil v Třeboni kromě Jana Jiřího ze Švamberka s jeho synem Petrem právě i Václav Budovec z Budova. Bylo domluveno, že Švamberkové získají třeboňské, novohradské, borovanské panství a palác na Hradčanech. Janu Zrinskému měl zůstat Rožmberk, Libějovice a patronát nad Vyším Brodem. V případě Janovy smrti mělo vše připadnout Švamberkům, kromě patronátu nad klášterem, na nějž si vyhrazoval právo král. V závěti se Švamberkové museli zavázat k vyplacení tisíce grošů různým věřitelům Petra Voka. Mezi jeho největší věřitele patřili Kristián z Anhaltu, Václav Budovec z Budova, Adam ze Šternberka a mnoho dalších. Budovec byl druhým největším věřitelem hned po Anhaltovi. Na druhou stranu se Petr Vok zavázal, že sníží zadlužení panství pod 400 000 kgm, aby to bylo pro Švamberky zvládnutelné.¹⁵⁸

Dokladem Petrova a Václavova vzájemného přátelství a úcty jsou jejich dopisy. Neřeší v nich pouze půjčování peněz a různé formality, ale baví se o různých tématech,

¹⁵⁷ Jaroslav PÁNEK, *Petr Vok z Rožmberka*, Praha 2010, s. 118-224.

¹⁵⁸ Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 322.

jako je literatura nebo koníčky, včetně získání štěpů z císařské zahrady. „*Psaní, které ste mi strany těch štípků učiniti ráčili, to jest mi dodáno a tak hned sem k císařskému zahradníku spolu s těmi, kderé ste vyslati ráčili, došel a to za odpověď dostal, že ti štípkové teprve po velikonoci se odkrejvati budou, protož k tomu času abyšte někoho na kočím vypraviti ráčili, že mu je vydá i o ně se s ním smluví...*“¹⁵⁹ Velkou důvěru ve Václava Budovce projevil Petr Vok v dopise z roku 1609. V něm ho zplnomocňuje, aby se po jeho smrti postaral o to, že Martin Fruwein dostane dvě rožmberské vinice v Praze. „... *V dobré vědomosti V. Mti jest, nepochybuji, že jsem toho oumyslu urozenému panu Martinovi Fruvejnovi, dědicům a budoucím jeho pro dokázání k němu obzvláštní milosti a lásky, prohlídaje k jeho věrným a platným, kteréž mně od mnoha let prokazoval, službám, odevzdati vinici mou, Mičanku řečenou, na gruntech probošství kostela Pražského a v Šárkách ležící i druhou k ní připojenou, slove Šebkovskou, i s jiným vším příslušenstvím, tak jakžto vše v příležitém plnomocenství, kteréž V. Mti odsílám, obsaženo jest. Protož V. Mti přátelsky žádám, že jemu panu Martinovi Fruvejnovi těch gruntův viničných při kněhách téhož probošství podle toho plnomocenství na místě mém za vlastní a dědičné, však teprva po mé smrti a prve nic postoupiti ráčíte, nebo užívání týchž gruntův do živobytí mého sobě v moci pozůstavuji...*“¹⁶⁰

Petr Vok z Rožmberka se vladařem celého panství stal po smrti svého bratra Viléma v roce 1592. Hlavní rožmberská doména již byla notně zatížená dluhy. V době Vilémovy smrti zadlužení panství dosáhlo 34,3 % odhadované hodnoty nemovitého majetku a bylo ve výši 411 331 kgm. Připojením bechyňského panství Petra Voka dluhová zátěž ještě narostla o 77 562 kgm a dosáhla kritické hodnoty 40,8 %.¹⁶¹ Věřitelé začali útočit, a proto se Rožmberk rozhodl situaci řešit převáděním majetku na manželku Kateřinu Rožmberskou z Ludanic a svého věrného dvořana Jáchyma Metycha. Přitom se tvářil, že jim splácí staré pohledávky. Proti těmto praktikám ale vystoupil přímo panovník kvůli stížnostem Petrových nepřátel u dvora. Rožmberský vladař se chtěl hájit a žádal Rudofla II. o audienci. Panovník to zpočátku odmítal, ale nakonec mu byla poskytnuta. Za příslib, že panství se stane královou odúmrťí, potom tyto majetkové převody přehlížel. Díky tomu se Rožmberkovi podařilo do června 1593

159 J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova...*, s. 21.

160 J. GLÜCKLICH, *Nová korespondence...*, s. 18.

161 V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 28.

převést skoro celý majetek na manželku, ale ponechal si plná dispoziční práva. Nicméně k vyřešení krize to nestačilo, a proto v říjnu roku 1593 přistoupil k prodeji panství Helfenburk a Miličín.¹⁶² Tato opatření sama o sobě ovšem nestačila. Proto se Petr Vok snažil o omezování nákladů na dvůr, který se spojením Petrova a Vilémova panství rozrostl na 230 lidí. Jednoduše propouštět dvořany nemohl, protože velká většina z nich byla zároveň jeho věřiteli. Provoz takto velkého dvora byl nesmírně finančně náročný a například v roce 1593 byla jenom spotřeba piva přes 250 000 litrů bez mimořádných přídělů, jako jsou svátky, slavnosti a pohoštění hostů. Proto Petr Vok začal omezovat nákupy běžných potravin a nutil dvořany, aby se uskromnili, což vyústilo ve stížnosti na malé porce a snížení počtu chodů na pouhých osm.¹⁶³ Do roku 1599 se podařilo zadlužení snížit na 204 480 kgm, a tedy na 22,6 % hodnoty majetku. Přesto musel Rožmberk v letech 1600–1602 přistoupit k dalším prodejům. Jednalo se o starý rodový majetek: českokrumlovské panství, města Prachatice a Velvary, stříbrné doly v Rudolfově a Ratibořských horách a palác na Hradčanech v Praze. Tyto nemovitosti byl nucen s velkou nelibostí prodat Rudolfovi II.¹⁶⁴ Císař uvedený majetek koupil za 211 000 kgm. Z toho za 170 000 kgm zastoupil Petra Voka u 79 věřitelů a 41 000 kgm zaplatil v hotovosti. Po všech uskutečněných prodejích se rožmberský majetek ztenčil na velkostatky: rožmberský, novohradský, borovanský, třeboňský, rozšířený libějovický a patronátní Vyšší Brod. Počet osedlých se díky tomu snížil o 67,5 % na 3 948. V letech 1608 až 1609 se zadlužení snížilo na 57 500 kgm, ale v době Rožmberkovy smrti se opět zvýšilo na 92 590 kgm. K uvedené částce je potřeba ještě připočíst náklady na honosný pohřeb a různé dary a odkazy. Tyto položky byly v úhrnu zhruba za 80 000 kgm.¹⁶⁵

Nejstarší doložený úvěr Petru Vokovi z Rožmberka pochází z roku 1589 a je ve výši 500 kgm. Dlužníkem je zde sám Petr Vok z Rožmberka a nejsou uvedeni žádní svědci ani rukojmí. Úvěr je sjednán s blíže nespecifikovaným úrokem. Dlužní úpis byl opatřen podpisem vlastní ruky Petra Voka z Rožmberka a doplněn jeho pečeti. Půjčené peníze ale přímo Budovcovi nepatřily. Je tam totiž uveden jako poručník nad Adamem Fraňkem Strážským z Liběchova. O poručnictví nad tímto šlechticem požádal císaře v roce 1587. V žádosti zmiňuje, že již jeho otec Adam Budovec byl poručníkem nad

162 J. PÁNEK, *Petr Vok z Rožmberka*, s. 123-127.

163 *Tamtéž*, s. 123-127.

164 V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 29.

165 *Tamtéž*, s. 29-30.

Adamem Fraňkem. Následně mu byl za poručníka stanoven Petr Bohdanecký, který ale nyní náhle zemřel a Václav Budovec je posledním žijícím příbuzným sirotka. „... Vaši císařské milosti ve vsí poníženosti v známost vzkazují, kterak jest pan Bůh tuto sobotu po sv. Ondřeji pana Petra Bohdaneckého prostředkem smrti z tohoto světa vyjítí ráčil. Kterýž to jest byl od vaší císařské milosti vedle nebožtíka otce mého dobré paměti pana Adama Budovce za poručníka nad sirotkem Adamem Fraňkem Strážským z Liběchova i nad statkem jeho nábytkem. I poněvadž jest týž pan Bohdanecký skrze smrt časnou z tohoto světa vykročil a žádného bližšího přítele sirotčího (nebo jest od mé vlastní sestry syn) jako mě nepozůstává Vaši Císařskou Milost podaně a poníženě prosím, že své milostivé poručení pánům úředníkům menších desk zemských učiniti ráčíte, aby mi takové poručenství pro ochranu sirotčí a statečka jeho...¹⁶⁶ Jednalo se tedy o peníze tohoto nezletilého šlechtice. Rožmberský vladař žádal o půjčku Budovce už mnohem dříve a zdá se, že opakovaně. Například v roce 1586 mu Budovec odepisuje, že na základě předchozího dopisu zjišťoval, kdo by mu mohl půjčit, a domluvil úvěr ve výši 1000 kgč od Kateřiny Šlikové z Vartenberka. „... Podle minulého Vmti psaní neopominul sem s pilností se ptáti, kdo by tak Vmti nějaké summy zapůjčiti mohl. A tak na žádost mou paní Kateřina Šliková z Wartumtumberga [sic] ráčila jest připověděti Vmti svého věna, kterěz na Neideku dckami zjištěné má, půjčiti, totiž jeden tisíc kop grošů českých...“.¹⁶⁷ V dalším svém dopise z října 1588 odepsal Budovec, že nemá žádné peníze, které by mu mohl půjčit, protože trhová smlouva na Nový Hrad ještě nebyla zapsaná v deskách zemských. „Při tom VMti oznamuji, že k tomu ještě přivéstí nemohu, aby má smlouva trhová o Novej Hrad ve dsky zemské vešla, a tak s těžkostí co peněz k svatému Havlu dostanu, v čemž v pravdě velikou lítost nesu, že v tom VMti sloužiti nyní nemohu...“.¹⁶⁸ Nejednalo se o podíl Budovce, ale Adama Fraňka Strážského z Liběchova, kterému byl poručníkem. Jeho otec Václav Fraňek Strážský z Liběchova postoupil roku 1580 Stráž nad Nežárkou se dvorem a městečkem, ves Příběraz, Libozez, Mníšek, Píštiny, Mlak, Vydří, Plavsko, Koleneč, Kletec a práva k Novosedlům Janovi staršímu z Lobkovic. Směnou za to získal novohradské panství u Loun.¹⁶⁹ K zápisu kupní smlouvy došlo až v roce 1588 po smrti Václava Strážského. Koupě byla tedy zapsána rovnou na jeho syna Adama. Vzápětí potom Václav Budovec z Budova

166 NA, fond SM, sign. S 389/1.

167 J. GLÜCKLICH, *Nová korespondence...*, s. 3.

168 J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova...*, s. 22.

169 A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, díl 3, s. 270.

jako poručník Adama Nový Hrad prodal Šebestianovi Vřesovcovi z Vřesovic.¹⁷⁰ Dlužní úpis na 500 kgm pak pochází z jara roku 1589. Z dochovaných pramenů je zřejmé, že půjčil peníze z prodeje Nového Hradu, které měl pouze ve správě nad nezletilým Adamem Fraňkem. „... Urozenému a statečnému rytíři panu Václavovi Budovcovi z Budova jeho milosti císařské radda nad apelacemi v Království českém jakožto poručníku nad urozeným vladykou p. Adamem Fraňkem Strážským z Liběchova...“¹⁷¹ K tomuto úvěru se také dochovaly kvitance, které pocházejí z roku 1591 a jsou k výplatním termínům na sv. Jiří a sv. Havla. Adam Franěk v kvitancích nikde zmíněn není a zdá se, že úroky z úvěru kasíroval sám Václav Budovec. Zajímavé je, že na kvitanci ze svatojiřského výplatního termínu se tituluje jako: „Václav Budovec z Budova jeho milosti císařské nad apelacemi radda...“ V té ze svatohavelského termínu se již tituluje „Václav Budovec z Budova a na Lobkovicích jeho milosti císařské radda při apelacích...“¹⁷² Nicméně Lobkovice, jak již víme, nakonec nekoupil, přesto už se po nich stihl titulovat. Další zajímavostí kvitance je, že tam jsou uvedeny úroky ve výši 75 kgm, což by několikanásobně převyšovalo zemským zřízením povolený úrok. Vzhledem k tomu, že žádné jiné kvitance se nedochovaly, můžeme předpokládat, že úroky byly hrazeny za více výplatních termínů.

Další úvěr pochází z roku 1594 a je ve výši 2 500 kgm. Dlužníky zde jsou Petr Vok z Rožmberka a jeho manželka Kateřina Rožmberská z Ludanic. Dlužní úpis je opatřen vlastními podpisy manželů a jejich pečetěmi. Dokument je pojištěn několika rukojmími: Jindřich Pouzar z Michnic a na Žumberce (hejtman bechyňského kraje), Pavel Boubínský z Újezda a na Cukenštejně a Adam Velemyšský z Velemyšlevsi a na Olbramovicích. „My Petr Vok z Rožmberka a vladař domu rožmberského a Kateřina Rožmberská z Ludanic. Manželé společně jisteči a praví dlužníci dluhu dole psaného. A my Jindřich Pouzar z Michnic a na Žumberce, Pavel Boubínský z Újezda na Cukenštejně a Adam Velemyšský z Velemyšlevsi a na Olbramovicích. Rukojmové jich s nimi a za ně...“¹⁷³ Jednalo se o nižší šlechtice, kteří byli ve službách Rožmberků, a kromě toho, že jim za úvěry ručili, tak jim je také poskytovali.¹⁷⁴ Zmíněná půjčka byla sjednána taktéž úrokem dle „nového nařízení“ tedy v maximální výši 6 %.¹⁷⁵

170 A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, díl 14, s. 197.

171 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 5.

172 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 7.

173 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 8.

174 V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 63.

175 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 8.

Dlužní úpis na 24 000 kgm z roku 1610 je na nejvyšší částku, kterou se podařilo vyhledat. „... že jsem dlužen urozenému panu panu Václavovi Budovcovi z Budova na Hradišti nad Jizerou, Zásadce a Kocnějovicích, jeho milosti císařské radda, i dědicům a neb budoucím paně, i tomu každému kdožby tento list měl, s jich nebo jednoho z nich, dobrou vůli a svobodnou, věřitelům mým, pravého a spravedlivého dluhu dvaceti čtyř tisíce kop míšeňských dobrých stříbrných rázu pražského...“¹⁷⁶ Neexistuje záznam, že by Budovec půjčil vyšší částku. Za tuto úctyhodnou sumu by se dalo koupit třeba několik vesnic, nebo i nějaké menší panství. Například v roce 1604 Václav Budovec koupil panství Zásadka se zámekem, pivovarem, sladovnou, hvozdem, zámeckým dvorem s ovčínem a cihelnou, dvory a vesnicemi za 37 300 kgm. U této půjčky je Petr Vok z Rožmberka uveden jako dlužník a byla sjednána s úrokem dle nového nařízení. V úpisu figuruje hned několik svědků. Jednalo se o služebníky Petra Voka, kteří k dokumentu připojili své podpisy a pečeti. Jmenovitě šlo o Martina Grejnara z Veverří a Mysletína a na Lhenicích a Theobalda Hocka z Zweibrückenu. Martin Grejnar byl puchhalterem¹⁷⁷ na panství Petra Voka a v jeho nepřítomnosti byl dokonce jedním ze správců majetku a důchodů.¹⁷⁸ Theobald Hock zase působil jako sekretář u Rožmberkova dvora. Vyřizoval vladařovu německou korespondenci a s Václavem Březanem se staral o knihovnu. Zajímavé je, že ve stejném roce, ze kterého pochází dlužní úpis, daroval Petr Vok Hockovi tvrz Žumberk.¹⁷⁹ Budovec se touto půjčkou zařadil na 2. místo za Kristiána z Anhaltu v soupisu rožmberských věřitelů a dluhů. Takto velkou půjčku Petr Vok již nebyl schopný splatit do své smrti v roce 1611, proto ji zdědili Švamberkové. Ačkoliv se Jan Jiří ze Švamberka snažil úvěr umořovat, činilo mu to docela velké obtíže. Více o tom, jak byl úvěr splácen, pojednáme v kapitole věnované právě Švamberkům. Je obdivuhodné, že Václav Budovec z Budova byl schopný vydat tak velkou částku v hotovosti, když dle jeho slov byla služba u apelačního soudu ničemně placena. O to více nás zaujme, že o dva roky později měl k dispozici opět vysokou částku. V roce 1612 totiž koupil panství Klášter Hradiště za 81 000 kgm a z toho 10 000 zaplatil v hotovosti. Zmiňme ještě, že když Budovec v roce 1604 kupoval panství Zásadku, byl schopný složit 23 300 kgm v hotovosti. A za 6 let

176 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 11.

177 Účetním správcem.

178 *Řád předepsaný Jindřichem Kunatou Dobřenským z Dobřenic na statku Valském*, Archiv český, díl XXII, ed. Josef Kalousek, Praha 1905, s. 337-338.

179 Daniel KOVÁŘ, *K otázce datování a funkce opevnění tvrze Žumberka*, Časopis Společnosti přátel starožitností, 1, Praha 2012, s. 48-56.

má opět k dispozici 24 000 kgm na půjčku Rožmberkovi! Domníváme se, že právě tyto okolnosti potvrzují, že Budovec půjčoval peníze ve větší míře, než jsme schopni doložit z dochovaných pramenů. Bohužel neustále narážíme na to, že si tento šlechtic nevedl rodinný archiv nebo se díky rabování jeho majetku po porážce na Bílé hoře nedochoval. Nenávratně tak zřejmě zmizelo velké množství různých dlužních úpisů na úvěry, které Václav Budovec z Budova poskytoval.

4.6.2 Půjčky Janu Jiřímu ze Švamberka

Základem rodového majetku Švamberků byla panství Orlík, Kestřany, Zvíkov, Bor, Ronšperk a další. Největší bohatství za svého života dokázal nashromáždit Kryštof ze Švamberka, který ale zůstal bezdětný. Po jeho smrti 1582 si dědictví rozdělili jeho synovci Jan Jiří a Jan Vilém ze Švamberka. Dluhy, které po něm zůstaly, byly jen nepatrné. Panství bylo zadlužené v hodnotě 6 656 kgč, což tvořilo jen asi 5,5 % z hodnoty nemovitostí. V roce 1584 si oba Švamberkové dědictví rozdělili tak, že Jan Jiří si ponechal panství orlické a Kestřany a Jan Vilém získal Zvíkov s jeho okolím. Jan Vilém ovšem zemřel již v roce 1590 a Zvíkov přešel pod poručnickou správu Jana Jiřího. Značná roztržitost švamberského majetku mu bránila v hospodářské centralizaci panství, což snižovalo celkové výnosy. Nejvyššího zadlužení dosáhl zvíkovské panství v roce 1597 a bylo to 67 % hodnoty majetku. Zde splácel dluhy velice liknavě, což bylo zřejmě dáno právním poměrem Jana Jiřího k tomuto panství.¹⁸⁰

V letech 1610-1611 se zadlužení na panství Jana Jiřího ze Švamberka zvýšilo v průměru o 12 %. Dosáhlo tak kritických 70 % hodnoty nemovitostí, přesto nebyla patrná žádná snaha Švamberka dluhy urychleně splatit, například prodejem majetku. Věřitele na uzdě držela již pouze společenská prestiž Jana Jiřího. Značně je také uklidnil zisk dědictví po Petru Vokovi z Rožmberka a Janu Zrinském ze Serynu. Následně odkoupil roku 1612 zvíkovské panství za 35 000 kgč, čímž se stal nejbohatším mužem království. Počet osedlých se z 941 zvýšil na 5 803 a majetek byl odhadován na 853 485 kgč. S obrovským rožmberským majetkem se rapidně navýšilo i zadlužení. Dluhy po smrti Petra Voka byly, i včetně všech odkazů, ve výši 171 434 kgč. Po úmrtí Jana Zrinského ze Serynu přibylo ještě dalších 19 221 kgč pasiv. Situace se mnohem víc zkomplikovala na podzim roku 1612, kdy měl Švamberk začít platit splátky za

180 V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 30-32.

zvíkovské panství vyplácením věřitelů Jana Ernrajcha ze Švamberka. Obzvláště velké problémy se splácením rožmberských dluhů měl mezi lety 1614–1616.¹⁸¹ V této době zřejmě věřitelům docházela trpělivost. Nervy ztratil i Václav Budovec z Budova. Ačkoliv byl Jan Jiří jeho přítel, pohnal ho v této době k soudu nejvyššího purkrabství v Praze pro nesplácení dluhu po Rožmberkovi.¹⁸² V této těžké době proto předal Jan Jiří většinu majetku synovi Petrovi a sám si ponechal pouze Orlík a Zvíkov. Po smrti Jana Jiřího ze Švamberka v roce 1617 zůstaly dluhy ve výši 302 973 kgč se zadlužením 35,5 %.¹⁸³

Václav Budovec z Budova půjčoval peníze Janu Jiřímu ze Švamberka určitě již před rokem 1594. Z tohoto období se nám bohužel nedochovaly žádné dlužní úpisy. O jednom dluhu víme jen díky dopisu, který mu Budovec zaslal v říjnu 1594. Jedná se o odpověď na dopis od Švamberka. Vysvětluje v něm, že nemůže Švamberkovi půjčit žádanou sumu, a naopak prosí, aby mu splatil starý dluh, nebo alespoň doplatil nezaplacené pololetní úroky. V dopisu také zmiňuje, že má problém od dlužníků získat zpět peníze nebo alespoň úroky. Množné číslo svědčí o tom, že v této době zřejmě půjčoval peníze ve větší míře a měl problémy s dlužníky. My bohužel víme pouze o úvěru pro Petra Voka z Rožmberka a Jana Jiřího ze Švamberka. Dále uvádí, že by Švamberkovi rád půjčil, pokud by se k němu nějaké peníze od dlužníků vrátily. Nakonec nezapomněl zmínit, že jeho služba je ničemně placena a sám také peníze potřebuje. „... *Psaní VMti, kteréž mi činiti ráčíthe strany puojčky peněz, i co v sobě dáleji obsahuje, sem porozuměl, i v pravdě VMti oznamuji, že sem na to obzvláštní pamět měl, pokudž bych k jaké summě od věřitelův svejch přijíti mohl, abych VMti při tomto časi svatém Havle ní fedrovati a zapuojčiti mohl, ale nemohše ne tak k jistině, ale ani k ourokům od žádného přijíti, žádosti VMti, již bych jí vskutku rád naplnil, na tento čas vykonati nemohu, aniž k svatýmu Jiří mezi touto rozmíškou není mi možné, nač v jistotě VMti bezpečiti, odkud bych k jakejm peněžům přijíti měl, věděti nemohu, nebo i při dvoře služba naše se nám ničemně platí. A poněvadž já pak peněz sám potřebuji, VMti žádám, že mne tu summu, kterouž mi povinní bejti ráčíte, složiti poručiti ráčíte, pakli by při tomto časi svatém Havle VMti obtížné bylo jistinu složiti, věřím, že mi*

181 V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 32-34.

182 NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č. 8 1614-1615.

183 V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 34.

*ourok, jak svatojiřskej zadržalej, tak tento svatohavelskej složití a při naschválím poslu odeslati poručiti ráčíthe...*¹⁸⁴

Nejstarší dochovaný dlužní úpis pochází z roku 1611 a je ve výši 6 000 kgm. Úvěr je sjednán s úrokem dle nového nařízení 180 kgm v každém pololetním výplatním termínu. Jako svědek v dokumentu vystupuje syn Jana Jiřího Petr. Připojeny jsou jejich podpisy vlastní rukou a pečeti. „*Na potvrzení a zdržení toho pečet' svou vlastní s mým jistým vědomím dal jsem přitisknouti k tomuto listu dobrovolně a v něm jsem se svou vlastní rukou podepsal. A pro lepší jistotu toho vedle mne syn můj Petr ze Švamberka pečet' svou na svědomí jest k tomuto listu přitisknouti dal a v něm se též svou vlastní rukou podepsal...*“¹⁸⁵ Půjčka pochází z doby ještě před smrtí Petra Voka z Rožmberka. V této době již byl Václav Budovec z Budova povýšen do panského stavu a vlastnil panství Mnichovo Hradiště. Dalo by se tak očekávat, že bude peníze potřebovat na zvelebování a rozšiřování majetku a nebude schopen půjčovat peníze. Ale opak zdá se býti pravdou. Rok před výše uvedenou půjčkou Švamberkovi půjčil Budovec Petru Vokovi nejvyšší zjištěnou částku 24 000 kgm a o dva roky později už měl k dispozici opět 10 000 kgm v hotovosti na nákup panství Klášter Hradiště. Tato suma bude zřejmě souviset s níže uvedenou kvitancí z roku 1612 pro Jana Jiřího ze Švamberka na složenou splátku jistiny ve stejné výši.

Kvitanice z roku 1612 se vztahuje ke zděděnému úvěru po Petru Vokovi na 24 000 kgm. Jan Jiří ze Švamberka na jistinu tohoto dluhu vyplatil nejprve 10 000 kgm a potom 4 544 kgm 35 grošů a 5 peněz. Kvitanice je opatřena Budovcovým podpisem jeho vlastní rukou a sekretem. „... *18 dne měsíce máje léta tohoto přítomného šestnáctistého dvanáctého hlavní sumy deset tisíc kop míšeňských. Na tu jistotu kteráž jest mi od vzácný a slavný paměti jeho milosti vysoce urozeného pana pána Petra Voka z Rožmberka a na Třeboni a Rožmberce pána a vladaře slavného domu Rožmberského jeho milosti tehdáž císaře římského a českého krále raddy na dvacet čtyři tisíce kop míšeňských odvésti ráčil. Na jež jsem také jeho milosti panu kvitanci odvedl. Že jsem na tůž jistotu přijal jsem od jeho milosti pana na tůž hlavní summu čtyry tisíce pět set čtyřiceti čtyři kopy třiceti pět grošův pět peněz míšeňských kteréž jest mi pan Jan Buzak Klečanský sekretář jeho milosti páně zde v městech pražských odvedl...*“¹⁸⁶ Dále se

184 J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova...*, s. 23.

185 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 12.

186 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 13.

v listině uvádí, že na úroky byla vystavena kvittance zvlášť. Další kvittance k tomuto úvěru se nám bohužel nedochovaly.

Kvittance z roku 1613 se vztahují k dalším dvěma úvěrům, ke kterým se nám nedochovaly dlužní úpisy. Jedná se o půjčku od Václava Budovce z Budova ve výši 15 465 kgm 24 grošů 2 peníze a 4 000 kgm od Budovcova syna Adama. Byla vystavena vždy jedna kvittance na oba úvěry. Obě pochází z roku 1613 a jsou ke svatojiřskému a svatohavelskému výplatnímu termínu. Podepsány jsou Budovcovou vlastní rukou a doplněny sekretem. K svatojiřskému termínu byly uhrazeny pouze úroky k oběma úvěrům, ale ke svatohavelskému termínu provedl Švamberk splátku jistiny k většímu úvěru ve výši 3 000 kgm. Kromě toho ještě Budovce zastoupil v jeho úvěru u Bernarda staršího z Hodějova a na Řepici a Drhovli ve výši 5 000 kgm. *„Že jest mě jeho milost pan ráčil zastoupiti urozeného a statečného rytíře pana Bernarda staršího z Hodějova a na Řepici a Drhovli v sumě pěti tisíc kopách. Čehož obojího učiní osum tisíc kop míšeňských. Kterýchžto jeho milosti pana dědice a budoucí jeho milosti panně od sebe dědicům a budoucích svých kvitují a prázdna činím. A tak na ty dvě rozdílné jistoty mě svědčící jeho milost pan toliko ještě sedum tisíc čtyřista šedesáte pět kop dvaceti čtyry groše dodati ráčí mi povinovat bejti...¹⁸⁷* Nicméně k další splátce jistiny ani úroků už zřejmě nedošlo, protože v půhonu z roku 1614 Budovec žaluje Švamberka o 7 456 kgm jistiny a pololetní úroky. *„Pan Václav Budovec z Budova na Hradišti, Zásadce, Klášteře vše nad Jizerou a Kocnějovicích J. M. C. Radda. Pohání pana Jana Jiřího ze Švamberka na Orlíku, Ronšperce, Třeboni, Nových Hradech, Rožmerce, Libějovicích a Zvíkově jeho milosti císaře římského raddu. Viniti pana chce z sedmi tisíc čtyř set šedesáti pěti kop grošův míšeňských dobrých stříbrných rázu pražského jistiny. K tomu z jednoho úroku pololetního to jest od datum listu dluhu středy den památný sv. Jiří rytíře až do sv. Havla vše léta tohoto 1614 na sumu svrchu psanou ze všeho jmenovitě ze dvou seti dvaceti tři kop padesáti sedmi grošův vše míšeňských dluhu pravého a spravedlivého...¹⁸⁸*

Pokud sečteme všechny úvěry od Budovce, o kterých víme, tak dohromady i s úvěrem od Adama Budovce měl Jan Jiří ze Švamberka celkem půjčeno 49 465 kgm 24 grošů 2 peníze (včetně zděděného úvěru po Rožmerkovi). Budovec Švamberkovi půjčil opravdu obdivuhodnou částku a ten mu tak dlužil ještě vyšší částku než Petr Vok

187 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 15.

188 NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č. 8 1614-1615.

z Rožmberka. Můžeme předpokládat velké problémy se splácením, stejně jako ostatních Švamberkových dluhů. Výsledkem pak zřejmě byla již zmíněná žaloba k soudu nejvyššího purkrabství. Nepomohlo zde ani osobní přátelství obou mužů, ani společenská prestiž Jana Jiřího. Kromě toho nám tyto úvěry dávají představu o tom, s jak velkými penězi Václav Budovec hospodařil. Zisky z úvěrového podnikání mohly představovat docela slušný příjem a to se zřejmě projevilo i na nákupech dalších nemovitých majetků Václava Budovce mezi lety 1602 až 1612. I přesto byl Budovec nucen se také zadlužit.

Pro lepší přehled následuje tabulka úvěrů, které poskytl Václav Budovec z Budova a k nimž máme zachované dlužní úpisy a kvitance. Z tabulky je patrné, že půjček nebylo hodně, ale byly to poměrně vysoké částky, které mohly generovat opravdu slušný zisk. Otázkou zůstává, jak pravidelně byly úroky vypláceny. Nedochované kvitance nutně nemusejí znamenat, že úroky zaplacené nebyly. Nicméně, jak už bylo řečeno výše, jeho hlavní dlužníci Petr Vok z Rožmberka i Jan Jiří ze Švamberka měli značné problémy se splácením a jejich panství se nacházela v hospodářské krizi. To by pak znamenalo, že půjčoval další peníze, i když nedostával splátky ani na úroky, ani na jistinu. Položme si otázku, jaká mohla být motivace tohoto chování. Nejspíše to byla určitá forma klientelismu. Václav Budovec půjčil peníze a za to očekával například politickou podporu těchto vlivných mužů. Svou roli také mohla sehrát osobní rovina vztahů, neboť oba muži byli jeho přátelé. Zdá se, že finanční vztahy aristokracie byly velice úzké a provázané. Panské rody s dominii v hospodářské krizi potřebovaly nutně peníze, které měla nižší šlechta k dispozici, ale očekávala za to jistou podporu. Ne vždy muselo být motivem zajištění pravidelného příjmu úroků nebo významné obohacení. Vše se zdá mnohem složitější, než je tomu dnes.

Tabulka 2: Dluhy poskytnuté Václavem Budovcem z Budova

Rok	Jistina	Úroky	Typ listiny	Dlužník
1589	500 kgm	svatojiřské a svatohavelské 15 kgm ???	dlužní úpis	Petr Vok z Rožmberka
1591	500 kgm 500 kgm	svatojiřský 75 kgm svatohavelský 75 kgm	kvitance kvitance	Petr Vok z Rožmberka
1594	2 500 kgm	svatojiřský a svatohavelský dle nového nařízení 75 kgm	dlužní úpis	Petr Vok z Rožmberka a Kateřina Rožmberská z Ludanic
1610	24 000 kgm	svatojiřský a svatohavelský dle nového nařízení 720 kgm	dlužní úpis	Petr Vok z Rožmberka
1611	6 000 kgm	svatojiřský a svatohavelský 180 kgm	dlužní úpis	Jan Jiří ze Švamberka
1612	24 000 kgm (splátka jistiny 10 000 kgm + 4 544 kgm 5 gr 5 p)	na úroky vystavena zvláštní kvitance (nedochovala se)	kvitance	Jan Jiří ze Švamberka (dluh po Petru Vokovi z Rožmberka)
1613	15 465 kgm 24 gr 2 p 15 465 kgm 24 gr 2 p (3 000 kgm + 5 000 zastoupení v dluzích na jistinu)	svatohavelský 1612 a svatojiřský 1613 190 kgm úroky ???	kvitance kvitance	Jan Jiří ze Švamberka

4.6.3 Půjčka Jáchymu Oldřichovi z Hradce

Velké zadlužení postihlo i rod pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století. Jejich dominium bylo tvořeno ze dvou majetkových celků. V Čechách to byl Jindřichův Hradec, Hluboká nad Vltavou a drobné majetky na Bechyňsku, na Moravě se jednalo o Telč a Polnou. Po smrti Jáchyma z Hradce v roce 1565 a tříleté poručnické správě Anny z Rožmberka se ujal vlády nad hradeckým panstvím Adam II. z Hradce. Stal se tak druhým nejbohatším mužem království hned po Vilému z Rožmberka a na jeho dominiu bylo 6 360 osedlých. Celkové zadlužení panství dosáhlo na jaře roku 1597 výše 214 310 kgč. Velmi se tedy přiblížilo kritické hranici 40 % hodnoty majetku. Klid věřitelů byl udržován jeho společenskou a politickou prestiží. Po jeho smrti se dědic Jáchym Oldřich z Hradce ocitl okamžitě v hospodářské krizi a následný bankrot se podařil odvrátit jen díky pomoci hospodářských úředníků, několika spřátelených šlechticů a jindřichohradeckých měšťanů. Přesto byl nucen zredukovat své majetky. V roce 1597 předal Košíře úřadu nejvyššího purkrabí a prodal velkostatek Polná za 59 500 kgč. O rok později v prodejších pokračoval a hradecký majetek se zmenšil o Butovice, velkostatek Hluboká nad Vltavou a Protivín v celkovém úhrnu za 160 000 kgč. Počet osedlých se tak snížil o 33,5 % na 4 103.¹⁸⁹ Více o majetkových poměrech a zadlužení pánů z Hradce se můžeme dočíst ve studii Václava Ledvinky, který se této problematice velmi podrobně věnoval.¹⁹⁰

Právě z doby největší hospodářské krize (1597) pochází dochovaný dlužní úpis na 450 kgč. Věřitel Václav Budovec z Budova je zde jako poručník za nezletilého Jiříka Budovce z Budova. Jiří z Budova byl synem Jana z Budova a synovcem Václava Budovce. Všimněme si, že Budovec opět půjčuje sirotčí peníze. Otázkou zůstává, zda se zisk z těchto úvěrových transakcí pak dostal do rukou nezletilců, nebo si je ponechal poručník. V dlužním úpisu vystupují jako svědci Jan Zikmund Knobloch z Knoblochshofu a Daniel Švík z Lukonos a na Roztylách. Jednalo se o pražské měšťany a úředníky nejvyššího purkrabství v Praze. „*A pro lepší toho jistotu dožádal jsem se urozených pánů Jana Zikmunda Knoblocha z Knoblochshofu a pana Daniela Švíka z Lukonos a na Roztylách král raddů nejvyššího purkrabství pražského. Že jsou také pečeti své na svědomí daly...*”¹⁹¹ Úvěr je sjednán s úrokem dle nového nařízení

189 V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 35-36.

190 Srov. V. LEDVINKA, *Úvěr...*

191 SOA Třeboň, odd. JH, fond RA z Hradce, inv. č. 417, sign. II N 4c, kart. 47.

a s klasickými výplatními termíny na svatého Jiří a svatého Havla. Listina je opatřena vlastním podpisem dlužníka a jeho pečeti. K tomuto dlužnímu úpisu se nám dochovaly dvě kvitance z roku 1598. Jedna k svatojiřskému a druhá k svatohavelskému výplatnímu termínu.¹⁹² Zajímavé je, že ačkoliv je dlužní úpis veden v groších českých, tak kvitance je vystavená na částku v groších míšeňských. Důvodem zřejmě bylo to, že páni z Hradce užívali jako početní jednotku groše české, ale naproti tomu Václav Budovec z Budova užíval groše míšeňské. Tato praxe dokládá, jak byl měnový systém v této době složitý a jaké zmatky zřejmě vládly v účetnictví jednotlivých šlechticů. Ačkoliv jsme si již řekli, že groše české a míšeňské byly pouze početní jednotkou, používaly se současně, a muselo to tak být často dost zavádějící. Kromě Václava Budovce, respektive jeho schovance Jiřího Budovce, půjčovali peníze pánům z Hradce také Václavův bratr a Jiříkův otec Jan a Václavův strýc Purkart. Blíže o tom pojednáme v kapitole věnované půjčkám příbuzných Václava Budovce.

4.6.4 Ostatní úvěry

Jak už bylo řečeno, žádný archiv Budovců z Budova se nedochoval. Všechny předchozí půjčky se nám podařilo zmapovat pouze díky panským rodům, které si své archivy vedly a jimž Budovec půjčoval. Pokud se chceme zaměřit na ostatní úvěry, budeme sbírat jen drobné střípky porůznu rozseté po archivech. K těmto úvěrům se bohužel většinou nedochovaly dlužní úpisy, ale pouze zmínky v jiných listinách nebo pohnání k soudu.

Nejstarší zmínka pochází z roku 1599 z dopisu Václava Budovce z Budova perkmistrovi pražských viničních hor Vavřinci Beřkovcovi Šotonovskému ze Závořic, ve kterém si stěžuje na svého dlužníka Jana Hoška z Proseče. „... V čemž se na nějaké své psaní ke mně obmyslené, praktikářské, křivé a nepravé učiněné potahuje, v čemž by se, maje sobě ode mě na ně jistou odpověď danou, dobře mohl spokojiti a na ní přestati. Že pak vás napomíná, jakož jest mi tisíc kop míš. na svých vinicích knihami úřadu Jeho Mil. Císařské pergkmejstrského pojistil, a takovou summu maje mi při svatém Jiří nyní minulém i s ourokem na to vzešlým podle sobě od úřadu J. M. C. A práva vašeho na žádost mou právním listem vypovědění položiti, toho učiniti zanedbávaje, abyšte mi dalšího v též příčině opatření, kdybych je při vás vyhledával, užiti nedali. Tak jakž to

192 SOA Třeboň, odd. JH, fond RA z Hradce, inv. č. 417, sign. II N 4c, kart. 47.

jeho naskrze obmyslené, křivé a nepravé psaní v sobě šíře obsahuje a zavírá. Na kterémžto jeho psaní abych já, nejsa tím povinen, přestati a on (m)i těmi svými obmysly a pletichami pořad práva zastříti mohl, tomu žádného místa nedávám (ale nýbrž) tak pravím: Jestliže on mi summy mé (by ned)al, že já pak vedle zápisu práva svého (jej ob)viniti v tom mu pořadu práva nezavírám. Obejde se v tu odpověď, kterouž se dobře spraviti moci bude. Tím sem vás na psaní, abyšte sebe i jeho spraviti čím věděli, tejna učiniti nechtěl. Milost Boží rač bejti s námi. Datum v Praze, ve středu po svatém Jiří léta 1599...“¹⁹³ Jan Hošek byl úředníkem podkomořího Království českého při deskách zemských. Je jasné, že se s ním zřejmě Budovec potkal během své úřednické činnosti a zřejmě se znali. Ale určitě nebyli přátelé, neboť se Jan Hošek nechoval zrovna korektně. Kromě toho, že nesplácel svou půjčku, jak jsme se dočetli, způsoboval Budovcovi docela vážné potíže. Nicméně se to zřejmě vyřešilo mimosoudně, protože nebyl dohledán žádný půhon k výše uvedenému úvěru.

Z roku 1612 pochází půhon k nejvyššímu purkrabství v Praze. Budovec pohání Jana z Vartenberka a na Novém zámku Lipém a Kamenici za to, že se vyvázal z rukojemství. Václav Budovec z Budova tak také nechtěl už být jeho rukojmím. „... Pohání pana Jana z Vartenberka na Novém zámku Lipém a Kamenici. Nejvyššího a dědičného šenka království českého. Viniti pana chce z vyvázání z rukojemství. A to z takového tu kdož jest on pan Václav Budovec z Budova rukojmím sám třetí v listu dluhu na papíře psaném právem listu hlavního za téhož pana Jana z Vartenberka na sumu čtyři tisíce kop míšeňských paní Aleny Roupovské rozené Švihovské z Rýzemberka a Švihova na Trnovanech a Žitenicích i s úrokem svědčícím. Tak jakž týž list dluhu plněji svědčí. A to vše v sobě šířeji obsahuje a zavírá. Právě z počátku psaný pan Václav Budovec z Budova že dáleji v témž rukojemství za téhož pana Jana z Vartenberka státi nechce. Nýbrž o vyvázání z něho k němu panu Janovi z Vartenberka hledí...“¹⁹⁴

Z téhož roku pochází i další půhon na Jana z Vartenberka. Opět žádá o vyvázání z rukojemství z úvěru 1 800 kgm od Jana Sezimy ze Sezimova Ústí a na Úštěku. Důvod je stejný jako u předchozí žaloby, i Jan z Vartenberka se z úvěru vyvázal.¹⁹⁵ Na tomto příkladu krásně vidíme, jak byly vztahy mezi šlechtici provázané. Tvořily síť úvěrů a vzájemných rukojemství. Lze předpokládat, že Budovec nebyl jen rukojmím u úvěrů

193 Josef VOLF, *Ke korespondenci Budovcově*, Časopis Musea království českého, 1908, s. 271.

194 NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č. 6 1612.

195 NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č. 6 1612.

Jana z Vartenberka, ale byl také jeho věřitelem. Obdobnou praxi můžeme vidět například u Petra Voka z Rožmberka. Jak jsme již zmínili, Martin Grejnar z Veveří vystupoval ve zde zmíněném úvěru jako rukojmí, bezpečně ale víme, že rožmberskému vladaři také půjčoval peníze.¹⁹⁶

Další dochovaný pŕuhon o vyvázání z rukojemství je z knihy z let 1612-1613. Václav Budovec žádá o vyvázání z rukojemství úvěru ve výši 4 000 kmg u Havla Hrobčického z Hrobčic a na Petrovicích. Źaluje Jana Zbyňka z Hazmburka, který byl prezidentem u apelačního soudu, ale v době, kdy tam již Budovec nepŕusobil. Přesto se mohli přes úředníky apelačního soudu znát. „*Pohání pana Jana z Hazmburku na Budyni a Brozanech. Jeho milosti římského císaře raddu prezidenta nad apelacemi na hradě Pražském. Nejvyššího a dědičného truksasa království českého...*“¹⁹⁷

Poslední dochované pohnání k soudu pochází z překotného roku 1618. Budovec pohání k soudu Jana Purkrabí z Donína a na Lemberce a Horním Valtinově.¹⁹⁸ „*Pan Václav Budovec z Budova na Hradišti, Zásadce a Klášteře vše nad Jizerou a Kocnějovicích jeho milosti císařské rada pohání pana Jana Purkrabí z Donína a na Lemberce a Hořejším Valtinově jeho milosti císařské radu. Viniti pana chce z vyvázání rukojemství a to z takového: Za což jest týž pan Václav Budovec z Budova rukojmím sám druhý v listu dluhu na papíře právem listu hlavního psaném za téhož pana Jana Purkrabí z Donína na sumu jeden tisíc kop míšeňských dobrých stříbrný rázu pražského paní Alžbětě Hrzánové rozené Mračko z Dubu, na Libáni a Mrticích s úrokem svědčícím tak jakž týž list dluhu plněji svědčí a to vše v sobě šíř obsahuje a zavírá...*“¹⁹⁹

196 V. BŰŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 76.

197 NA, fond NP, knihy pŕuhonné, kniha č. 7 1612-1613.

198 Dnes Velký Valtinov.

199 NA, fond SM, sign. C 215/B27.

Tabulka 3: Dluhy poskytnuté Václavem Budovcem z Budova bez dlužních úpisů

Rok	Typ listiny	Obsah	Úvěr	Dlužník/ručitel
1599	dopis	stížnost na dlužníka	???	Jan Hošek z Proseče
1612	půhon	vyvázání rukojemství	1 800 kgm u Jana Sezimy ze Sezimova Ústí	Jan z Vartenberka
1612-1613	půhon	vyvázání rukojemství	4 000 kgm u Havla Hrobčického z Hrobčic	Jan Zbyněk z Hazmburka
1615	půhon	vyvázání rukojemství	4 000 kgm u Aleny Roupovské rozené Švihovské z Rýzemberka	Jan z Vartenberka
1618	půhon	vyvázání rukojemství	1 000 kgm u Alžběty Hrzánové rozené Mračko z Dubu	Jan Purkrabí z Donína

4.7 Václav Budovec z Budova dlužníkem

Všechny dlužní úpisy pocházejí až z doby po roce 1615, kdy už byl dotvořen Budovcův majetkový komplex. Finanční potíže zřejmě souvisely s nákupy vesnic a panství do roku 1612. Zároveň v roce 1610 poskytl Budovec největší půjčku Petru Vokovi.

V roce 1615 si Budovec půjčil 1 000 kgm od sirotků z Mladé Boleslavi. Dlužní úpis se nedochoval, ale známe jeho text z opisu, který pořídili konšelé města Dobrovice v roce 1629. Tento opis měl sloužit k získání půjčky zpět po konfiskaci Budovcova majetku. „*My purkmistr a konšelé městečka Dobrovice známo činíme tímto listem našim vůbec především a zvláště kdyžby toho potřeba nastala, že jsou před nás předstoupili do plné rady naší slovatný pan Jiřík perníkář Prácheňský a Adam Vrkoslav měšťané města Boleslava Mladého nad Jizerou žádající nás za to snažně abychom jim k ruce Janovi Jiříkovi Forusovi sirotku pozůstalému po dobré paměti panu Jiříkovi Forusovi*

*z Kutné Hory list dlužní níže psaný, kterýž nám in Originali přednesli z vidimovati dali. Jejichž to z radosti slušně odepřiti nemohla a spatřivši takovou jistotu na papíře psané i pečeti a podpisy neporušené jí čtouce a někteří z nás čtenou slyšíce do tohoto listu našeho jak sama v sobě zní v psáti jsme poručili slovo od slova takto...*²⁰⁰ Následuje doslovný přepis dlužního úpisu. Původní listina byla opatřena Budovcovou pečeti a vlastním podpisem. Jako svědci jsou uvedeni rytíř Jan Všemír Rodovský z Hustřířan a v Mladé Boleslavi a Jiří Šťastný Vančura z Řehnic a na Studénce.

Z roku 1613 pochází další dlužní úpis, který známe taktéž z opisu od dobrovických konšelů. O opis požádali tíž lidé jako v předchozím úpisu. Úvěr byl ve výši 500 kgm a podepsán Budovcovou vlastní rukou a doplněný jeho pečeti. Věřitelem je zde jistá Alžběta Pardubská měšťanka z Mladé Boleslavi. Zřejmě výše uvedení pánové dlužní úpis zdědili nebo koupili. Listina je také zajištěna svědky: „... Na potvrzení a zdržení toho pečet' mou vlastní s mým jistým vědomím dal jsem k tomuto listu dobrovolně přitisknouti. A pro lepší toho jistotu dožádal jsem se urozených a statečných rytířů pana Jiříka Maxa z Maxen a na Hrádku a pana Václava Šlechta ze Všehrd... Že jsou také dali své pečeti jim beze škody na svědomí vedle mě k tomuto listu přitisknouti...²⁰¹

Z téhož roku víme ještě o jednom úvěru z již zmíněné kvitance vystavené ve prospěch Jana Jiřího ze Švamberka. Budovec zastoupil v dluhu ve výši 5 000 kgm u Bernarda staršího z Hodějova. „... že jest mě J. M. pan ráčil zastoupiti u urozeného a statečného rytíře pana Bernarda staršího z Hodějova a na Řepici a Drhovli v sumě pěti tisíc kopách míšeňských...“²⁰² Tím, že známe úvěr pouze z této kvitance, nevíme o něm nic dalšího. Není tak jasné, zda těch 5 000 kgm byla splátka celé jistiny nebo jen částečná. Jisté pouze je, že Bernard starší z Hodějova byl s Budovcem zpřízněn, neboť jeho syn Adam měl za manželku Markétu z Hodějova, dceru Přecha z Hodějova.²⁰³

Další úvěr Václava Budovce souvisí taktéž s Hodějovskými z Hodějova. Tentokrát si vypůjčil 1 000 kgm od své snachy Markéty Budovcové z Hodějova. Dlužní úpis je sepsán Budovcovou vlastní rukou a opatřen jeho podpisem a pečeti.²⁰⁴ Jako svědek zde vystupuje jeho syn Adam Budovec a k dokumentu připojil také svůj podpis

200 NA, fond SM, sing. C 215/B127.

201 NA, fond SM, sing. C 215/B127.

202 SOA Třeboň, fond CR, sign. Budovec z Budova 15.

203 J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova...*, s. 34.

204 Ukázka tohoto dlužního úpisu v příloze č. 5.

a pečet'. Listina pochází z defenestračního roku 1618. Zajímavostí je, že v úpisu je uvedeno, že Budovcovi byla půjčka poskytnuta za rukojemství. Ale není tam bohužel uvedeno, zda má být ručitelem za Markétu nebo její bratry, kteří jsou v listině taktéž zmíněni jako složitelé hotovosti. V listině je uvedena povinnost platit z dané sumy úroky, nicméně nejsou nijak přesně specifikované. Takže zůstává otázkou, zda byly skutečně placeny. Vzhledem k tomu, že byla půjčka v rodině, tak se placením úroků možná nikdo nezabýval. Peníze z úvěru nepochybně nebyly určeny přímo pro Markétu Budovcovou, ale pro někoho z její rodiny. Koneckonců Hodějovští z Hodějova byli známí půjčováním peněz a tahle částka mohla být určena na překlenutí období, kdy chyběla hotovost od dlužníků. Celkově dlužní úpis působí dost zvláštním dojmem a není z něj úplně jasné, co se za transakcí skrývá. I tak pro nás tento dluh bude ještě zajímavý v další části práce, kde se k němu vrátíme.²⁰⁵

Poslední dochovaný dlužní úpis je z roku 1619 ve výši 3 800 kgm.²⁰⁶ Václav Budovec z Budova dlužil Kryštofovi Radeckému z Radče a na Radostově a úvěr byl poskytnut s úrokem v pololetním svatojiřském a svatohavelském termínu. Listina je opatřena Budovcovým vlastním podpisem a pečetí. Dále se tam nacházejí podpisy a pečeti svědků: „... *A pro lepší toho jistotu dožádal jsem urozených a statečných rytířů pana Prokopa Dvořeckého z Olbramovic a na Vršovicích Jeho Milosti císaře římského radu a pana Jindřicha Otta z Losu a na Komárově též Jeho Milosti císaře římského radu. Že jsou také dali své pečeti jim dědicům a budoucím beze škody na svědomí ráčili mě k tomuto listu přitisknouti...*“²⁰⁷

Pro lepší představu následuje tabulka s úvěry, které čerpal sám Václav Budovec. Svou datací spadají spíše do pozdějších let. Budovcovo panství už tehdy bylo docela veliké, a když se ho snažil zvelebovat, byla potřeba peněz největší. Povšimněme si, že poslední úvěr dle dochovaných dokumentů poskytl v roce 1613 a v témže roce si také poprvé peníze půjčil. Není bez zajímavosti, že první pŕuhony k soudu pro vyvázání z rukojemství pocházejí z roku 1612. V tomto roce zatížil svůj rozpočet nákupem panství Klášter Hradiště nad Jizerou a jen o dva roky dříve největším poskytnutým úvěrem. Zdá se, že tento nákup a velká půjčka Petru Vokovi způsobila nemalé potíže. Vzhledem k neexistujícímu archivu Budovců z Budova nemůžeme situaci plně

205 NA, fond SM, sign. C 215/B27.

206 Ukázka tohoto dlužního úpisu v příloze č. 6.

207 NA, fond SM, sign. B 172.

analyzovat a porovnat s výnosy panství, ale na základě existence dlužních úpisů, kde Budovec vystupuje jako dlužník, a půhonů k soudu nejvyššího purkrabství lze uvažovat o začínajících finančních potížích. Je zajímavé, jak se tehdejší lidé pohybovali v zažitých vzorcích chování. Dokud byl Budovec ještě rytířem, půjčoval spíše menší částky peněz a nenakupoval ve velkém majetky. Po povýšení do panského stavu (1607) poskytoval vyšší úvěry a nakupoval další nemovitosti. Proč se nespokojil pouze z dědictvím po strýci Kryštofovi z Budova, které mu spadlo do klína? Lze se domnívat, že zažité zvyky prostě nutily jednotlivé šlechtice jednat vždy stejně. Málokterý rod dokázal vžitým představám, že nejlepší je neustále nakupovat statky, které „zajistí“ zisk, odolat a odpoutat se od dobového úzu. Snad jen Smiřičtí se drželi výhodného úvěrového podnikání a majetky nakupovali s velkou rozvahou. Z pohledu tehdejší mentality ale asi působili velmi nepatřičně, jako by se k panskému stavu nehodilo mít větší množství hotovosti a naopak bylo záhodno vše investovat do nákupu statků a luxusního zboží, ba co více, ještě se notně zadlužit. Ačkoliv Budovec nejvyšší půjčku poskytl až po povýšení do panského stavu, pomalu a nenápadně se začínal také zadlužovat.

Tabulka 4: Václav Budovec z Budova jako dlužník

Rok	Jistina	Úroky	Věřitel	Svědkové
1613	500 kgm	svatojiřské a svatohavelské 15 kgm	Alžběta Pardubská	Jiří Maxa z Maxen a na Hrádku a Václav Šlechta ze Všehrd
1613	5 000 kgm	???	Bernard starší z Hodějova	???
1615	1 000 kgm	svatojiřské a svatohavelské 30 kgm	Jan Jiřík a Lidmila sirotci po Jiříkovi Forusovi z Kutné Hory	Jan Všemír Rodovský z Hustířan a Jiří Šťastný Vančura z Řehnic
1618	1 000 kgm	svatojiřské a svatohavelské 30 kgm ???	Markéta Budovcová z Hodějova	Adam Budovec z Budova
1619	3 800 kgm	Svatojiřské a svatohavelské 114 kgm	Kryštof Radecký z Radče	Prokop Dvořecký z Olbramovic a na Vršovcích a Jindřich Otto z Losu

4.8 Půjčky příbuzných Václava Budovce z Budova

Vzhledem k tomu, že k Václavu Budovcovi z Budova se dochovalo jen omezené množství pramenů a splácení žádného úvěru není dochováno v úplnosti, byla práce rozšířena i o některé příbuzné. Jedná se o příslušníky jednoho rodu, takže se dá předpokládat podobné společenské postavení a jsou taktéž příslušníky nižšího stavu. Nejzajímavější pro naši práci bude část o Janu Budovcovi z Budova. K jeho úvěru je dochováno velké množství kvitancí, které nám mohou mnohé prozradit. Rozšíření práce o příbuzné nám nejen pomůže odhalit kontakty jednotlivých členů rodu s předními panskými rody, ale i finanční operace v rámci rodiny. Protože se jedná pouze o zajímavé doplnění tématu, budou všechny úvěry příbuzných shrnuty na tomto místě.

První zmíníme úvěry, které poskytl Kryštof Budovec z Budova Vratislavovi II. z Pernštejna. Kryštof Budovec byl strýcem Václava Budovce a bratr jeho otce Adama. Právě od Kryštofa zdědil Václav Budovec panství Mnichovo Hradiště v roce 1602. Ačkoliv peníze půjčil Vratislavovi II. z Pernštejna, připomene hospodářskou krizi, která skončila bankrotem jeho bratra Jaroslava z Pernštejna.

V letech 1558–1560 probíhala hluboká hospodářská krize na panství Jaroslava z Pernštejna, která vedla k bankrotu a ztrátě českých a moravských statků. Příčinou krize byla, kromě neschopnosti rentabilně hospodařit, záliba v utrácení prostředků za přepychové zboží. Přičítá také můžeme náročnost služby na dvoře Habsburků. Ti totiž neustále vyžadovali půjčky nebo alespoň ručení za jejich úvěry. Dalším kamenem úrazu byla nutná, ale velice nákladná vlastní reprezentace a liknavé vyplácení dvorského platu. V roce 1559 se již otevřeně mluvilo o nuceném prodeji Pardubic a Pernštejn tehdy utekl před věřiteli do Itálie. Koncem roku se vrátil, ale až do své smrti už žil pouze v ústraní na slovenském sídle své manželky v Hlohovci. Zůstal pouze v písemném styku se svým bratrem Vratislavem z Pernštejna. Tlak věřitelů se stal neúnosný v březnu roku 1560 a důsledkem byl prodej panství Pardubice a Kunětická hora (5 427 osedlých) rakouskému arciknížeti a následníku českého trůnu Maxmiliánovi Habsburskému za 200 000 kgč. Dluhy Jaroslava z Pernštejna však byly ve výši 236 530 kgč a zadlužení tak přesáhlo 50 % hodnoty nemovitého majetku. Převážná většina věřitelů, hlavně z panského stavu, byla prodeji uspokojena, ale několik příslušníků nižší šlechty čekalo na vyrovnání pohledávky ještě dalších deset let.

Neodkladné splátky, na které nebyly finance, vyřešilo zastavování zlatého a stříbrného nádobí, šperků a luxusních textilií. Nezaplacené berně byly spláceny prodejem zbraní, dobytka a přepychového šatstva. Přesto ještě v roce 1570 nebylo uspokojeno šest věřitelů v částce 2 400 kgč.²⁰⁸

Vratislav II. z Pernštejna byl v dětství poslán na dvůr do Vídně, kde se stal společníkem budoucího císaře Maxmiliána II. Stali se přáteli a budoucí panovník ho často pověřoval diplomatickými úkoly. Kromě toho, že byl diplomatem, stal se i nejvyšším kancléřem Království českého. Po roce 1576 se jeho finance také dostaly do velké krize, která naštěstí neskončila bankrotem jako u jeho bratra. Po jeho smrti zůstala jeho manželka Marie Manriquez de Lara docela slušně zajištěná. Odkázal jí 10 000 kgm věna, zámek a město Litomyšl se všemi poplužními dvory a vesnicemi a dalších 50 000 kgm na panství.²⁰⁹

K půjčkám od Kryštofa Budovce se nám bohužel nedochovaly žádné dlužní úpisy. Máme k dispozici pouze tři kvitance. První dvě jsou datovány k roku 1577, tedy do doby již probíhající finanční krize Vratislava II. z Pernštejna. První k svatojiřskému termínu je opatřena vlastním podpisem Kryštofa Budovce a doplněna jeho pečeti. „*Já Kryštof Budovec z Budova přiznávám se tímto listem jenže slove kvitanci vůbec především, že jsem přijal od jeho milosti vysoce urozeného pana pána Vratislava z Pernštejna a na Tovačově nejvyššího kancléře království Českého jeho milosti Římského císaře rady úrok pololetní svatojiřský léta tohoto LXXVII z sumy mé jednoho tisíce a osmi set kop grošů českých, kteréž při jeho milosti mám...*“²¹⁰ Druhá dochovaná kvitance k svatohavelskému výplatnímu termínu nemá uvedenou částku úvěru, ze kterého jsou úroky placeny. Je tam pouze vypsaná výše úroků 54 kgč. „... úroku svatohavelského léta LXXVIII z sumy na kterou při jeho milosti pánu mám což se tého úroku dáti dostalo totiž padesáte čtyry kopy grošů českých přijal...“²¹¹ Pokud by u zmíněné půjčky byl úrok v tehdy zákonem nejvyšší povolené výši 6%, jednalo by se o výše uvedený úvěr 1 800 kgč. Listina je podepsána vlastní rukou Kryštofa Budovce a doplněna jeho sekretem.

208 V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*, s. 25-26.

209 Petr KOPIČKA, *Role úvěru při předání litomyšlského panství mezi Polyxenou z Lobkovic a Vratislavem Eusebiem z Pernštejna*, *Východočeský sborník historický* 6, 1997, s. 65.

210 Původní umístění: Státní oblastní archiv Litoměřice, odd. Žitenice, Lobkovický rodinný archiv, sign LRRP P 15-43 – momentálně v soukromé sbírce rodiny Lobkowiczů, pro účely práce poskytl digitální kopie z vlastního archivu prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

211 Lobkovický rodinný archiv, sign LRRP P 15-43.

V poslední kvitanci z roku 1578 Kryštof Budovec potvrzuje, že přijal platbu na pololetní úroky k svatohavelskému termínu ze sumy 2 000 kgč. Je tam uvedeno: „... úroku pololetního svatohavelského léta tohoto LXXVIII minulého z sumy na kterou při jeho milosti panu mám podle dvou jistot...“²¹² Z toho plyne, že se jednalo o dva různé úvěry, na které byla platba provedena současně a vystavena i jedna kvitance. O jaké půjčce se jednalo, se bohužel z dokumentu nedozvíme. Pouze nám potvrzují fakt, že prameny nejsou zachovány kompletně a Kryštof Budovec poskytl úvěrů více. Listina je opatřena vlastním podpisem věřitele a doplněna jeho sekretem.

Jan Budovec z Budova půjčoval peníze Adamovi II. z Hradce. Nejednalo se o velké částky a působí to dojmem, že se choval spíše jako věřitel rentiér. Půjčka byla zjevně poskytnuta na dlouhé časové období a úroky z ní byly vypláceny pravidelně. Zdá se, že i úvěr byl v průběhu času navyšován. Bohužel se nám nedochoval jediný dlužní úpis, takže můžeme vycházet pouze z kvitancí. Zajímavostí opět je, že některé kvitance jsou vystaveny na částku v kopách grošů míšeňských a jiné v kopách grošů českých. První doložená kvitance je vystavena roku 1576 ke svatohavelskému výplatnímu termínu 1575 na 100 kgč. Druhá z téhož roku je ke svatojiřskému termínu 1576 na částku 250 kgč a Jan Budovec se zde již píše na Novosedlech. Takže zjevně v tu chvíli byly pánovi z Hradce současně poskytnuty dva úvěry. Poslední kvitance tohoto roku je také ke svatohavelskému výplatnímu termínu a tentokrát se jedná o úvěr ve výši 300 kgč. Kvůli chybějícím dlužním úpisům není jasné, zda se jedná o další úvěr, nebo byla případně navýšena některá ze stávajících půjček. Uvažovat lze i nad sloučením nebo částečným splacením úvěru. K následujícímu roku se dochovaly pouze dvě kvitance ke svatojiřskému a svatohavelskému termínu. Ani u jedné není uvedena původní výše úvěru, ale z té ke svatojiřskému termínu ji lze snadno dopočítat ze zaplacených úroků. Dle výpočtů to vychází na částku 250 kgč. V druhé kvitanci jsou uvedeny pouze úroky ke svatohavelskému termínu ve výši 15 kgč při úroku 6 %, dle nového nařízení by byl úvěr ve výši 500 kgč. Pro rok 1578 je zase pouze jedna kvitance ke svatojiřskému termínu bez uvedení částky. Vyčísleny jsou jenom úroky ve výši 15 kgč, což odpovídá úvěru ve výši 500 kgč. Jan Budovec se zde již píše na Outěchovičkách. Pro následující rok 1579 se dochovala kvitance ke svatojiřskému termínu na úroky ve výši 15 kgč. K témuž roku máme doložen zajímavý dlužní úpis.

212 Lobkovický rodinný archiv, sign LRRRA P 15-43.

Zde si naopak od Adama z Hradce půjčuje Jan Budovec, a to 50 kgč, a zavazuje se, že půjčku vrátí do svatohavelského termínu. Jedná se o jediný případ krátkodobé půjčky, který se podařilo dohledat k Budovcům z Budova. Celý dlužní úpis je psaný Janovou vlastní rukou a doplněný pečeti. Na svatého Havla roku 1580 byla vystavena další kvittance, která je bohužel bez částky úvěru i bez úroků. Od roku 1581 jsou kvittance vystavovány na částku v groších míšeňských. Jsou ke svatojiřskému a svatohavelskému termínu na částku 900 kgm. Pokud přepočítáme na české groše, tak je to 450 kop. Stávající úvěr byl tedy buď částečně splacen, nebo poskytnut nový ve zmíněné výši. Výše úroků zde není uvedena, ale za předpokladu úrokové míry 6 % vychází na 27 kgm. V českých groších by to potom bylo 13,5. Zajímavé je, že v kvitanci svatojiřské roku 1582 je částka úvěru psaná již v českých groších, tj. 450 kop. Jednalo se o poslední kvitanci, kterou vystavil Jan Budovec, protože poté zemřel. Roku 1583 totiž již kvitanci vystavuje poručník sirotků po Janovi Kryštof starší Leskovec z Leskova na Novém Rychnově a staré Červené Řečici. Je vystavena zpětně k svatohavelskému termínu roku 1582 a k svatojiřskému 1583 na částku 450 kgč. Nadále už jménem sirotků vystavoval všechny kvittance Kryštof starší Leskovec. Ještě v roce 1584 byla vystavena souhrnná kvittance na svatojiřský a svatohavelský výplatní termín ve výši 450 kgč. Pro následující roky kvittance chybí a další je vystavena až k roku 1586 opět na 450 kgč. Zajímavé je, že na rozdíl od ostatních, tato listina není podepsána Kryštofem Leskovcem a je i bez jeho pečeti. Naopak se tam nachází pečeť Budovců z Budova. V kvitanci není uvedeno, k jakému je výplatnímu termínu, a zřejmě byla vystavena mimo tyto lhůty. Mohlo by to značit problémy se splácením úvěru ze strany pána z Hradce. Další kvittance je totiž vystavena až k roku 1589 na svatojiřský termín a opět na stejnou částku úvěru, ale zde již s podpisem Leskovce. Poslední dochovaná kvittance se váže k roku 1590 ke svatojiřskému termínu na částku 450 kgč. „*Já Kryštof starší Leskovec z Leskova na Novém Rychnově a staré Červené Řečici. Známо činím tímto listem jenž slově kvitanci, že jsem přijal úroku svatojiřského léta tohoto 1590 pololetního minulého z sumy svědčící po nebožtíkovi panu Janovi Budovcovi...*“²¹³

Pro lepší přehled úvěrů Jana Budovce následuje jejich souhrn v tabulce. Z ní si můžeme udělat představu, jaký zisk generovalo půjčování peněz pro tohoto šlechtice. Je

213 SOA Třeboň, odd. JH, fond RA z Hradce, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 36.

patrné, že šlo o menší úvěry a bylo jich i několik. Zjevnou motivací zde je zajištění si pravidelného drobného příjmu, který měl šlechtici zvýšit životní standard. Samozřejmě si nemůžeme být jistí, zda nám některé kvitance nechybí. Pořád existuje možnost, že dokumentace není úplná, ale když budeme vycházet z toho, že platby úroků byly provedeny pouze tehdy, když byla vystavena kvitance, zisk na úrocích v období 1575-1590 by byl 220,5 kgč. Za 15 let poskytování úvěru to není úplně závratná částka. Nicméně Jan Budovec vlastnil pouze malou vesničku na Pelhřimovsku a pravidelný příjem úroků mohl opravdu značně vylepšit jeho finanční situaci. Pokud budeme hledat důvod, proč zrovna půjčoval Adamu II. z Hradce, stačí se podívat na mapu. Půjčky začaly v době, kdy jeho manželka dostala do zástavy Novosedly nad Nežárkou, které jsou nedaleko Jindřichova Hradce a i dnes spadají pod jindřichohradecký okres. Budovcovi se tak stali sousedy pána z Hradce. Zřejmě takto došlo k prvnímu kontaktu. Jak již prokázal Václav Bůžek, zadlužené panské rody využívaly finančních služeb nižších šlechticů, kteří jim sloužili nebo žili v jejich blízkém okolí.²¹⁴

214 Srov. V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání...*

Tabulka č. 5: Úvěry poskytnuté Janem Budovcem z Budova

Rok	Jistina úvěru	Úroky	Věřitel
1575	100 kgč	svatohavelský 3 kgč	Jan Budovec z Budova
1576	250 kgč 300 kgč	svatojiřský 7,5 kgč svatohavelský (9 kgč) ??	Jan Budovec z Budova Jan Budovec z Budova
1577	250 kgč 500 kgč ???	svatojiřský 7,5 kgč svatohavelský 15 kgč	Jan Budovec z Budova Jan Budovec z Budova
1578	500 kgč ???	svatojiřský 15 kgč	Jan Budovec z Budova
1579	500 kgč ???	svatojiřský 15 kgč	Jan Budovec z Budova
1580	???	svatohavelský ???	Jan Budovec z Budova
1581	900 kgm (450 kgč) 900 kgm (450 kgč)	Svatojiřský ??? (27 kgm, 13,5 kgč) svatohavelský ??? (27 kgm, 13,5 kgč)	Jan Budovec z Budova
1582	450 kgč 450 kgč	svatojiřský 13,5 kgč svatohavelský 13,5 kgč	Jan Budovec z Budova Kryštof starší Leskovec z Leskova za sirotky po Janu Budovcovi
1583	450 kgč	svatojiřský 13,5 kgč	Kryštof starší Leskovec z Leskova za sirotky po Janu Budovcovi
1584	450 kgč	svatojiřský 13,5 kgč svatohavelský 13,5 kgč	Kryštof starší Leskovec z Leskova za sirotky po Janu Budovcovi

1586	450 kgč	mimo výplatní termín 27 kgč	Kryštof starší Leskovec z Leskova za sirotky po Janu Budovcovi
1589	450 kgč	svatojiřský 13,5 kgč	Kryštof starší Leskovec z Leskova za sirotky po Janu Budovcovi
1590	450 kgč	svatojiřský 13,5 kgč	Kryštof starší Leskovec z Leskova za sirotky po Janu Budovcovi

Kromě Jana Budovce a jeho syna Jiřího půjčoval pánům z Hradce evidentně i jejich strýc Purkart Budovec z Budova a to konkrétně Jáchymovi z Hradce. Zde se bohužel dochoval pouze záznam o tom, že mu dluh ve výši 750 kgm byl ke svatému Havlu 1561 splacen, bez toho abychom měli k dispozici jediný dlužní úpis nebo kvitanci.²¹⁵

Jak již víme, otec Václava Budovce z Budova nebyl zrovna movitý. Dobrovici a Janovičky vlastnil se svými bratry. Poté již pobýval jen u svých příbuzných a pravděpodobně půjčoval peníze. Ale také si sám bral úvěry a možná měl i finanční potíže, neboť kvůli nesplacení dluhu na něj byl vydán zatykač. K soudu ho pohnala Anna Skuhrovská z Chlumu a na Voticích. „... obdržela jest jistou sumu peněz nálezem při úřadu nejvyššího purkrabství pražského a to na urozeného a statečného rytíře pana Adama Budovce z Budova a na Slatiňanech kteréž nalezeno tak přisouzenou sumu ji na čas určitý již minulý aby dal a zaplatil. Ale zpravuje mne táž Anna Skuhrovská že ji tomu rozsudku dosti včiniti a té sumy Adam Budovec z Budova dáti zanedbává až dosavad. Žádaje z té příčiny aby ji list zatýkací od úřadu nejvyššího purkrabství pražského dán byl a to na takový způsob kdežby kolivek ona Anna Skuhrovská nahořepsaného Adama Budovce buď na královském zámku, v pána rytířského člověka též na kterémkoli jich zámku, aneb tvrzi jich a též na kterémkoli jich právě. Též v Pražan nebo v jiných městech královských našla optala neb zastihla aneb ten kdožby od ní s tímto listem k vám poslán byl a na vás toho požádal abyšte jej Adama Budovce

²¹⁵ SOA Třeboň, odd. JH, fond RA z Hradce, inv. č. 378, sign. II C 14, kart. 19.

*z Budova zatkli že to včiniti máte a jej Adama Budovce z Budova hned slibem cti a vírou před zatýkacím zavázati aby on Adam Budovec z Budova ode dne zatknutí toho ve dvou nedělích pořád zběhlých v moc úřadu nejvyššího purkrabství pražského na hrad Pražský se postavil a odtud aby neodcházel lečbych já jej rukou dáním propustil...*²¹⁶ Na tomto příkladu se přesně ukazuje, že nesplácet úvěry si mohli dovolit jen ti vyvolení. Pokud nevýznamný nižší šlechtic nesplácel své závazky, mohl dopadnout dosti neslavně. Ale na Petra Voka z Rožmberka nebo Adama II. z Hradce by si jistě nikdo nedovolil žádat zatýkací list.

4.9 Dluhy po smrti Václava Budovce z Budova

Pokud bychom si mysleli, že příběh dluhů po Václavovi Budovcovi z Budova končí na popravišti na Staroměstském náměstí v roce 1621, mýlili bychom se. Často vnímáme bitvu na Bílé hoře a porážku stavovského povstání jako tlustou čáru nebo vysokou zeď v dějinách. Jedna etapa končí a jiná se začíná. To je do jisté míry pravda, ale divili bychom se, jak silná kontinuita obě tato období pojí. To se nejvíce projeví právě tehdy, pokud budeme sledovat dluhy. Protože se tomuto tématu ve svém příspěvku velmi podrobně věnoval Jaroslav Čechura, shrneme ho zde stručně. Nicméně je to velmi důležité pro uzavření příběhu, který se odehrál v této práci.

První, kdo se domáhal svých peněz po smrti Václava Budovce z Budova, byla jeho žena Anna Budovcová z Vartenberka. Již 17. srpna 1622 se obrací na knížete Karla z Lichtenštejna, aby jí vyplatil úroky z částky 20 000 kpm z věna, které měla pojištěné na panství Mnichovo Hradiště. „... *Z veliké své potřebnosti k Vaší knížecí milosti se vzlikaje snížene přednáším. Jsouce milostivou vůlí Vaší knížecí milosti při zápisu mém na 20 000 kop dluhu mě spravedlivě povinovaném zůstavena Jeho Milosti Vilémovi z Vřesovic mincmistru Království českého podle znění zápisu mého aby mi jeho milost pan od smrti manžela mého úrok z té sumy zadrželý odvésti ráčil...*“²¹⁷ Citovaná žádost vznikla pouze rok po Budovcově smrti a už je požadována výplata úroků. Možnost požadovat peníze za každých okolností po komkoliv zpět zjevně vychází z dobového jazyka dlužníků úpisů. V žádném nechyběla formulace: „... *i jeho dědicům a tomu každému kdožby ten list měl jich nebo jednoho z nich dobrou a svobodnou vůlí...*“

216 NA, fond SM, sign. B 172.

217 NA, fond SM, C 215/B 27.

Dlužní úpisy se prostě dědily, prodávaly a povinnost platit rozhodně nezanikla smrtí dlužníka. A to, že rodiny popravených či konfiskací potrestaných stavů se dožadovaly vrácení svých peněz, dokládá, že to bylo opravdu možné.

Další, kdo se pokoušel dostat k penězům, byla vnoučata po Václavu Budovcovi z Budova. Ač to bude znít zvláště, dokumenty k těmto žádostem se zachovaly v archivu kláštera Sedlec u Kutné Hory. Jeden z Budovcových vnuků Fridrich Ludvík Budovec z Budova totiž do tohoto kláštera vstoupil a přes místního opata se spor snažil vyřešit. Na tomto místě si opět musíme připomenout dluh Václava Budovce vůči své snaše Markétě Budovcové z Hodějova ve výši 1 000 kgm. Je to totiž jeden z dluhů, který její potomci chtěli vrátit. Kromě něj v žádostech figuroval dluh po Zuzaně Alžbětě rozené z Leyffenbachu, manželce Matyáše Thurna, která si od Markéty Budovcové vypůjčila 1 900 kgm. Další hodějovský dluh ve hře byl po Bernardu z Hodějova, který ho ve své závěti odkázal: „*I tem dluh, kterýž sobě na komoře JMC království českého vykázany mám, těm dětem bratra mého, Jana Bohuslava z Hodějova, dcerám rovným dílem odkazuji. Item z dluhu, kterýž za syrotky dobré paměti pana Rudolfa, hraběte z Volfštejna mám, odkazuji synu a dceři nebožtíka paní sestry mej po panu Budovcovi, zůstalým, každému pět set zlatých moravských.*“²¹⁸ V roce 1650 se o dluhy po pánech z Hodějova začal zajímat z Lešna Václav Theodor Budovec z Budova a obracel se na své sourozence Annu Sádovskou z Budova a Fridricha Ludvíka Budovce z Budova. Měl strach, aby nebyl opomenut, a chtěl vědět, jak to s jistotami vlastně je. O rok později se dohodli na společném postupu a najali si advokáta. Požadovali tedy dědictví po Bernardu z Hodějova každý po 500 zlatých, po jejich matce 12 500 kgm, dluh po Zuzaně Alžbětě z Thurnu 1 900 kgm a všechny jistoty po bratřích z Hodějova (celkem 13 kusů).²¹⁹ Zvláštní je, že chtěli vrátit 12 500 kgm, přitom dle dokumentu, který je zachován v opisu z roku 1651, pojistil Václav Budovec z Budova Markétě z Budovcové na Zásadce věno ve výši 15 000 kgm. „*Václav Budovec z Budova na Hradišti nad Jizerou, Zásadce a Kocnějovicích, Jeho Milosti císařské rada na místě Adama Budovce z Budova syna svého přiznal se před úředníky pražskými menšími desk zemských, že na dědictví svém totiž na zámku Zásadce s dvorem poplužním s poplužím, budiž na vsi Zásadce, s dvory kmecími, s platy se všemi jejími vesnicemi, k témuž zámku Zásadce přináležejícími, se vši vůlí, s plným panstvím vším mě náležejíc paní Margaritě*

218 J. ČECHURA, *Václav Budovec z Budova...*, s. 171.

219 *Tamtéž*, s. 172.

*z Budovcové z Hodějova, manželce svrchu jmenovaného Adama Budovce z Budova, syna svého, půl třiracta tisíce kop míšeňských jest věnoval...*²²⁰ Pro podání žádosti o navrácení výše uvedených dluhů bylo potřeba souhlasu všech sourozenců. Jenže byl zjevně problém s nejmladším Fridrichem Ludvíkem. V té době byl totiž vojákem, leutnantem pěchoty u generála polního maršála de Souches kvartýrem v Olomouci. Zřejmě neměl čas záležitost řešit a možná ani nechtěl. Jako konvertita ve službách Habsburků se asi nechtěl dostat do potíží, neboť jeho sourozenci zůstávali ve víře svého děda Václava Budovce. Proto nakonec najal právníka, který měl záležitost řešit za něj a sourozence. Ferdinand III. vydal ve prospěch Fridricha Ludvíka Budovce roku 1652 potvrzení, že má vázané nějaké prostředky na statcích Konopiště a Benešov, a přál si být o celé záležitosti informován. Budovec také podal žádost o přezkoumání k revizní komisi, což otevřelo cestu k penězům, která trvala více než 42 let. Revizní komise konstatovala, že případy ještě nejsou promlčené, ale to bylo vše. Fridrich Ludvík tedy žádal o další revizi desek zemských a argumentoval přitom tím, že „... však veliká nouze, chudoba a potřebnost k tomu mě přinucuje, a vede, neb pánu Bohu povědomo jest, že nechci-li nač živ býti, ale ani v čem choditi nemám, a kdyby pomoci obzvláštní některých mých pánův dobrodincův nebylo, již byl bych dávno opustíc všechny mé spravedlivé praetensi, zahynouti musel. Nevěda, jak sobě co počíti, mimo VM, nic celé a doufanlivé(!) utočiště vzíti, aniž bez vašnostinného obzvláštního patrocínátu, jaký effect neb šťastný progress, míti moci bude.“²²¹ V roce 1658 cestu za výše uvedenými dluhy ukončil císař Leopold I., když přiznal Fridrichu Ludvíku Budovci nárok na 6 000 kgm. Ačkoliv to zní neuvěřitelně, tak po 48 letech byli Hodějovští z Hodějova povinni vrátit půjčku od Václava Budovce z Budova. Zajímavé je, že nebyly vůbec brány v potaz úroky, které by částku ještě notně zvýšily. Fridrich uvedenou sumu skutečně obdržel a není bez zajímavosti, že se začala úročit až v okamžiku převzetí. Mezitím sestra Anna Sádovská zemřela, takže k inkasování částky se připojil její manžel Václav Sádovský svobodný pán ze Sloupna. Budovec obdržel peníze ve formě, která by se dnes dala nazvat směnkou. Velká potřeba peněz ho dohnala k tomu, že ji prodal za 400 zlatých staroměstskému Židu Alexandrovi. Směnka byla prodána za nepoměrně nižší částku, takže nouze po penězích musela být u Budovce veliká. Tímto úspěchem, ale honba za rodinným dědictvím Budovců nekončila.

220 NA, fond SM, sign. C 215/B27.

221 J. ČECHURA, *Václav Budovec z Budova...*, s. 174.

Někdy mezi lety 1654-1655 skončila Fridrichova vojenská kariéra a zintenzivnila se jeho snaha o získání prostředků a obesílání úřadů. Jeho finanční situace byla zřejmě stále bídna, a proto se rozhodl vstoupit do kláštera v Sedlci - stalo se to mezi lety 1660-1663. Jako řeholník se opět snažil o navrácení prostředků a požádal o pomoc i opata zmíněného kláštera. Ten se zpočátku k záležitosti stavěl celkem vlažně, takže ho urgoval i Sádovský. Nakonec se ho podařilo přimět k jednání, když bylo jasné, že ani klášter nepřijde zkrátka. Opat odkoupil Sádovského podíl za 500 zlatých a spor se stal záležitostí kláštera. V roce 1672 se pak setkáváme s Johanou Dorotou z Budova, která se obrátila na svého strýce Fridricha Ludvíka, že by také ráda získala svůj podíl ve výši 500 zlatých na rodovém majetku. Je nesmírně zajímavé sledovat, jak po mnoha a mnoha letech bylo možné ještě vymáhat staré dluhy, a to i pro rod, který stále setrval v evangelické víře v exilu. Kontinuita předbělohorského a pobělohorského období byla zjevně mnohem větší, než si dokážeme představit.²²²

Úvěr hrál v životě aristokrata nezastupitelnou roli. Byl potřeba na nákup nových statků, výstavbu honosných reprezentativních sídel, nákup luxusních předmětů a mnohdy i na fungování panství. Setkával se s ním každý šlechtic bez výjimky, ať už v roli dlužníka nebo věřitele. Zároveň představoval důležitý bod ve společenských kontaktech.

222 J. ČECHURA, *Václav Budovec z Budova...*, s. 165-180.

Závěr

Předkládaná práce přinesla nový pohled na jeden z aspektů každodenního života Václava Budovce z Budova prizmatem dokumentů hospodářské povahy. Vykreslila ho jako velkého věřitele Petra Voka z Rožmberka a Jana Jiřího ze Švamberka, kterým půjčoval ohromující částky. Skrze tuto zajímavou osobu a jeho úvěrové transakce jsme postupně pronikali do finančního světa české aristokracie. Můžeme namítnout, že bylo použito jen malé množství pramenů k pouze jednomu šlechtici a jeho rodině. Přesto i na takto malém vzorku se daly vypozařovat jisté zákonitosti, které lze předpokládat i u jiných aristokratů.

Studium úvěrového podnikání Václava Budovce z Budova odhalilo spletitou síť vztahů a závazků. K pochopení těchto souvislostí hodně pomůže pohled na mapu. Nejčastějšími věřiteli/dlužníky totiž byli sousedé dotyčného šlechtice. Můžeme zde uvést hned několik příkladů. Jan Budovec z Budova sídlil na Novosedlech, které byly na dosah od Jindřichova Hradce. Tak došlo k navázání kontaktu s vladařem hradeckého dominia. Nyní už se hradecký pán sám mohl obracet na Jana Budovce a žádat ho o půjčku. I Budovcův syn Jiří pak půjčoval pánovi z Hradce, ač jako sirotek byl pod poručníckou správou Václava Budovce z Budova. Působí to dojmem, jako by si aristokraté vytvářeli jakési rejstříky osob, které jsou ochotny a schopny půjčit peníze. Seznam pak byl postupně obeslán s žádostmi o úvěr. Sledovat můžeme i další kontakty. Novosedly jsou součástí panství Stráž nad Nežárkou, jehož majitel měl za manželku Janovu sestru. Václav Budovec z Budova, jak již víme, byl přítelem Petra Voka z Rožmberka, který z počátku sídlil na Bechyni. Nedaleko tohoto města se nachází Sezimovo Ústí a v úvěru Jana Sezimy z Ústí byl ručitelem. Vartenberkové sídlili na Mimoni, Purkrabí z Donína v Dražicích, což je oboje nedaleko Mnichova Hradiště. Náhoda? Nejspíše ne. Vypadá docela logicky, že o půjčku se aristokraté obraceli nejprve na své sousedy v okolí. Navíc kontakty se dál řetězily, jak jsme viděli v dopise od Václava Budovce z Budova. Když sám nemohl poskytnout půjčku, domluvil ji u svého známého. Jakmile zprostředkoval kontakt, dotyčný navázal vztah a v půjčování peněz mohl vesele pokračovat.

Druhým významným okruhem kontaktů byly zemské a stavovské úřady. Václav Budovec byl úředník u apelačního soudu a Jan Zbyněk z Hazmburka byl prezidentem apelačního soudu. Hazmburk byl sice prezidentem nad apelacemi až v době, kdy Budovec již v úřadu nepracoval, přesto kontakt mohl být zprostředkován přes tento

úřad. Jan Hošek byl zase úředníkem podkomořího Království českého při deskách zemských. Určitě by se opět našlo více příkladů.

Posledním zdrojem potencionálních dlužníků/věřitelů byly osobní vazby, přátelství a příbuzenství. Jmenovat můžeme půjčky Markéty Budovcové z Hodějova svým bratrům Hodějovským z Hodějova nebo Václavu Budovcovi. Nebo zástava Novosedel Václavem Fraňkem Strážským z Liběchova Žofii Budovcové rozené Otto z Losu. Václav Franěk byl manželem Marie Budovcové, sestry Václava a Jana Budovce. Žofie Budovcová byla Janova manželka. A takto bychom zase mohli hledat další a další příklady.

Aktivní vymáhání úroků zjevně záleželo na osobnosti dlužníka. Pokud měl daný aristokrat dostatečně velkou autoritu, dokázal se platbám po dlouhou dobu vyhýbat. U půjček přátelům a rodině se často ani splácení úroků nepředpokládalo. Dále drobnější šlechta půjčovala spíše menší částky s účelem zajistit si úroky pravidelný příjem.

Úvěr potřeboval zkrátka každý, občas dokonce i neobyčejně zámožní Smiřičtí. Nižší šlechta poskytovala spíše menší úvěry a svůj životní standart si zvyšovala příjmem úroků. Některé rody si na půjčování peněz založily živobytí, jako například Malovcové z Malovic nebo Hrzánové z Harasova. Ve větší míře půjčoval peníze i Václav Budovec z Budova, který byl znám svým vysokým morálním kreditem a neobyčejnou náboženskou horlivostí. Byl především šlechticem se všedními starostmi a typickým chováním pro jeho sociální skupinu. Tehdy se nad tím zřejmě nikdo ani nepozastavil. Bylo to běžné a úvěr byl pevnou součástí života a každodenním chlebem mnoha z nich. Patrné jsou i rozdíly vnímání úvěru z pohledu nižšího a vyššího šlechtice. Zatímco panský rod byl většinou příjemcem půjčky, rytířský vystupoval častěji v roli věřitele. Mnoho nižších šlechticů využilo úvěrové podnikání nejen ke zlepšení životního standardu, někdy obrovskému zbohatnutí, ale i k povýšení do panského stavu. Právě u Václava Budovce můžeme vnímat postupnou změnu postojů a možná i mentality po povýšení do panského stavu. Musíme připustit, že úvěrové podnikání mohlo být jedním z důvodů povýšení, nikoliv však jediným. Zde sehrála nepochybně roli i politická angažovanost a starobylost rodu. Z dat poskytovaných úvěrů a nakupovaných nemovitostí vyplývá postupná změna z věřitele na příjemce úvěru. Tyto změny byly jistě zapříčiněny nejen změnou uvažování, ale také zvýšenou potřebou reprezentace v souvislosti s titulem. Uvedené chování můžeme srovnat s příkladem člena rytířského rodu Bohuslava Malovce z Malovic. Ve velkém půjčoval zadluženému Jáchymu Oldřichu z Hradce. Nakonec to skončilo odkupem jeho panství a zámku Hluboká.

Původní majitelé si z okázalé stavby odvezli veškerý nábytek i luxusní předměty. Malovcovi to nebylo vůbec na překážku a do zámku se nastěhoval. Žil v podstatě v „holých stěnách“ a byl spokojený. Nebyl totiž zatížen mentalitou vyššího šlechtice, který byl v kontaktu s předními evropskými rody. Nepociťoval tlak na osobní prestiž a stylizaci životního stylu dle poslední módy.²²³ Zde rezonuje tento rozdíl, který zřejmě pocítil i Václav Budovec. Zřejmě proto byl motivován k většímu utrácení peněz a tím i zadlužování.

Půjčka mohla fungovat i jako jistý způsob klientelismu. Půjčení peněz bylo podmiňováno protislužbou nebo intervencí u zájmové skupiny. Typicky můžeme jmenovat půjčku Petru Vokovi z Rožmberka. Nebylo to jistě jen kvůli vzájemnému přátelství, ale i kvůli podpoře Budovcových politických cílů. U nižších šlechticů, kteří neměli finance na to účastnit se sněmů, to mohla být případná podpora jejich politických názorů.

Raně novověké účetnictví se jeví z našeho pohledu zmatené a zdánlivě bez pravidel. Mnohdy se účtovalo v různých početních jednotkách, a někdy dokonce v rámci jednoho úvěru. Jednou byl list napsán vlastní rukou věřitele, jindy zase písařem. Výskyt svědků u úvěru také nebyl pravidlem, ale můžeme říci, že se nacházeli spíše u vyšších částek. Zdá se, že i přes zdánlivé zmatky si své peníze dokázali dobře ohlídat a přesně věděli, kdo jim co dluží.

V diplomové práci byly použity archivní prameny, které dosud byly využity pouze částečně nebo vůbec ke studiu osobnosti Václava Budovce z Budova. Ani autorka jeho biografie Noemi Rejchrtová nebo jeho velký obdivovatel historik Julius Glücklich je neznali. Kromě toho, že práce přinesla příspěvek k úvěrovému podnikání Václava Budovce z Budova a zpracovala dosud neznámé prameny, opravila i dílčí omyly, které se objevily v předchozích kvalifikačních pracích.²²⁴ Například úvěry Petra Voka z Rožmberka a Jana Jiřího ze Švamberka zjevně nebyly sloučeny. Podíl na Novém Hradě nepatřil přímo Václavu Budovcovi, ale Adamu Fraňkovi Strážskému z Liběchova, kterému byl poručníkem. Půjčku 500 kgm Petru Vokovi neposkytl Václav Budovec ze svého, ale z peněz již zmíněného jeho chráněnce. Václavův otec Adam Budovec nepobýval na Novém Hradě u svého strýce, ale u vnuka již zmíněného Adama Fraňka. V neposlední řadě je přínosem z pramenů sestavený rodokmen Budovců z Budova, který doposud nebyl zveřejněn v žádné literatuře ani kvalifikační práci.

223 Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl 2001, s. 15-28.

224 Srov. K. BEŠÍKOVÁ, *Příspěvek...* a K. JOCHOVÁ, *Každodennost...*

Je až fascinující, že se toho od dob minulých až tolik nezměnilo. Můžeme vidět i několik analogií s dnešním světem financí. Například i dnes je téměř nemožné pořídit nemovitost za hotové peníze a skoro každý jedinec je nucen se koupí zadlužit téměř na celý život. I nyní se snažíme úvěr právně regulovat a mnozí si na půjčování peněz postavili celé své podnikání. Rozdíl je naopak ve složitosti měnové soustavy, účetnictví a neexistenci bank v dané době. Lidská povaha se zkrátka nemění a peníze jsou stále hybatelem našich životů. Diplomová práce splnila cíl, který si předsevzala, neboť přinesla informace o úvěrovém podnikání Václava Budovce z Budova a jeho rodinných příslušníků. Zároveň se stala střípkem do skládačky poznávání, jak fungoval úvěr a úvěrové podnikání aristokracie v raném novověku.

Použité zkratky

SOA	-	Státní oblastní archiv
NA	-	Národní archiv
SM	-	Stará manipulace
NP	-	Nejvyšší purkrabství
JH	-	Jindřichův Hradec
sign.	-	signatura
inv. č.	-	inventární číslo
kgm	-	kop grošů míšeňských
kgč	-	kop grošů českých
gr	-	groš
p	-	peníz (peníz český)
NPÚ	-	Národní památkový ústav

Prameny a literatura

Prameny:

Praha

Národní archiv, fond Stará manipulace.

Národní archiv, fond Nejvyšší purkrabství, knihy půhonné.

Národní archiv, fond Wunschwitz.

Archiv národního památkového ústavu, Stavebně-historický průzkum zámku Mnichovo Hradiště.

Třeboň

Státní oblastní archiv, fond Cizí rody, Budovec z Budova.

Státní oblastní archiv, odd. Jindřichův Hradec, fond RA páni z Hradce.

Rodinný archiv Lobkoviců, původní umístění Státní oblastní archiv Litoměřice, odd. Žitenice, v současnosti v soukromém vlastnictví rodiny Lobkowicz, pro účely práce poskytnuto v digitální podobě ze soukromého archivu prof. PhDr. Jaroslava Čechury, DrSc.

Vydané prameny:

BŘEZAN, Václav, *Životy posledních Rožmberků I.*, Praha 1985.

BUDOVEC Z BUDOVA, Václav, *Antialkorán*, ed. Noemi Rejchrtová, Praha 1989.

České sněmy, Digitální repozitář Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, www.psp.cz, Svazek XI., 2. část – sešit 1, 1605-1607, III./8.

GLÜCKLICH Julius, *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, Praha 1908.

GLÜCKLICH Julius, *Nová korespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*, Praha 1912.

GLÜCKLICH Julius, *O historických dílech Václava Budovce z Budova z let 1608-1610 a jejich poměru k Slavatovi, Skálovi a neznámému dosud diariu lutherána Karla Zikmundova*, Praha 1911.

KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí, Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002.

z KOLDÍNA, Pavel Krystyan, ed. Josef JIREČEK, *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jejich summou*, Praha 1876.

MAREŠ, Petr, *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570-1596*, České Budějovice 2015.

Řád předepsaný Jindřichem Kunatou Dobřenským z Dobřenic na statku Valském, Archiv český, díl XXII, ed. Josef Kalousek, Praha 1905.

Vladislavské zřízení zemské, A navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích), ed. Petr Kreuz - Ivan Martinovský, Hradec Králové 2007.

ZE ŽEROTÍNA, Karel starší, *Z korespondence*, ed. Noemi Rejchrtová, Praha 1982.

Literatura:

BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra, *Stará manipulace 14. stol. - 1905*, Praha 1973.

BEŠÍKOVÁ, Kateřina, *Příspěvek k životu a finančním poměrům Václava Budovce z Budova*, Bakalářská práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2014.

BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.

CULKOVÁ, Dagmar, *Nejvyšší purkrabství v Praze 16. stol. - 1871*, Praha 1964.

ČECHURA, Jaroslav, *Alena Roupovská a Polyxena Lobkovská: Poučná historie jednoho dluhu*, Porta Bohemica: sborník historických prací, Litoměřice 2005.

ČECHURA, Jaroslav, *Poslední Smiřičtí – bankéři mezinárodního formátu?, Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha 2013.

ČECHURA, Jaroslav, *Václav Budovec z Budova, Friedrich Ludvík Budovec z Budova, klášter Sedlec a mnoho korunovaných hlav, Sedlec, historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700*, mezinárodní symposium v Kutné Hoře 18. - 20. září 2008, Praha 2009.

ČECHURA, Jaroslav – STACHUROVÁ KURCOVÁ, Veronika – VLASÁKOVÁ, Zuzana, *Smiřičtí, krátké dějiny úspěšného rodu*, Praha 2018.

ČECHURA, Jaroslav. *5. 5. 1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin, Generální zkouška stavovského povstání*, Praha 2009.

GLÜCKLICH, Julius, *Osud rodiny Václava Budovce z Budova, Od Ještědu k Troskám*, č. IV, 1926.

HALAMA, Jindřich. *Sociální učení českých bratří 1464-1618*, Brno 2003.

HOLÝ, Martin, *Zrození renesančního kavalíra*, Praha 2010.

- HRABĚTOVÁ, Irena, *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*, Brno 1992.
- JIREČEK, Konstantin, *Václav Budovec z Budova v Cařihradě*, Časopis Musea království Českého 3, 1877.
- JOCHOVÁ, Kateřina, *Každodennost renesančního aristokrata pohledem Václava Budovce z Budova*, bakalářská práce Katolické teologické fakulty Karlovy univerzity, Praha 2019.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl 2001.
- KOPIČKA, Petr, *Role úvěru při předání litomyšlského panství mezi Polyxenou z Lobkovic a Vratislavem Eusebiem z Pernštejna*, Východočeský sborník historický 6, 1997.
- KOSTLÁN, Antonín, *Peněžní oběh v raném novověku*, in: Marie KOLDINSKÁ, *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013.
- KOVÁŘ, Daniel, *K otázce datování a funkce opevnění tvrze Žumberka*, Časopis Společnosti přátel starožitností, 1, Praha 2012.
- LEDVINKA, Václav, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách: Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596*, Praha 1985.
- MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- Ottův slovník naučný*, Polička 1996-2003.
- PÁNEK, Jaroslav, *Petr Vok z Rožmberka*, Praha 2010.
- PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha 1989.
- PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 1971.
- REJCHRTOVÁ, Noemi, *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, díl 3, 10, 14 a 15, Praha 1997.
- SCHWABIKOVÁ, Kateřina, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři, imatrikulovaní v letech 1550-1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, *Historia Universitatis Carolinae pragensis, Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*, Praha 2008.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, Mnichovo Hradiště: Okresní výbor Mnichovo Hradiště, 1917.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, A. země Česká, XLVI. okres mnichovohradištský, Díl I.*, Praha 1930.

VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011.

VOLF, Josef, *Ke korespondenci Budovcově*, Časopis Musea království českého, 1908.

VOREL, Petr, *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2000.

Elektronické zdroje:

Elektronický katalog pozůstalosti Augusta Sedláčka.

<http://www.augustsedlacek.cz/apps/>

Digitální repozitář Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, České sněmy.

<https://www.psp.cz/eknih/snemy/index.htm>

Seznam příloh

1. Podobizna Václava Budovce z Budova
2. Rodokmen Budovců z Budova
3. Půdorys přízemí a prvního patra zámku Mnichovo Hradiště
4. Kamenná deska k připomínce založení zámku Mnichovo Hradiště
5. Ukázka dlužního úpisu, psané vlastní rukou Václava Budovce z Budova
6. Ukázka dlužního úpisu, kde je dlužníkem Václav Budovec z Budova
7. - 9. Slavnost „Pocta Václavu Budovci z Budova“, Mnichovo Hradiště, 26.6.2021
10. Plné znění závěti Kryštofa Budovce z Budova

1 Podobizna Václava Budovce z Budova.

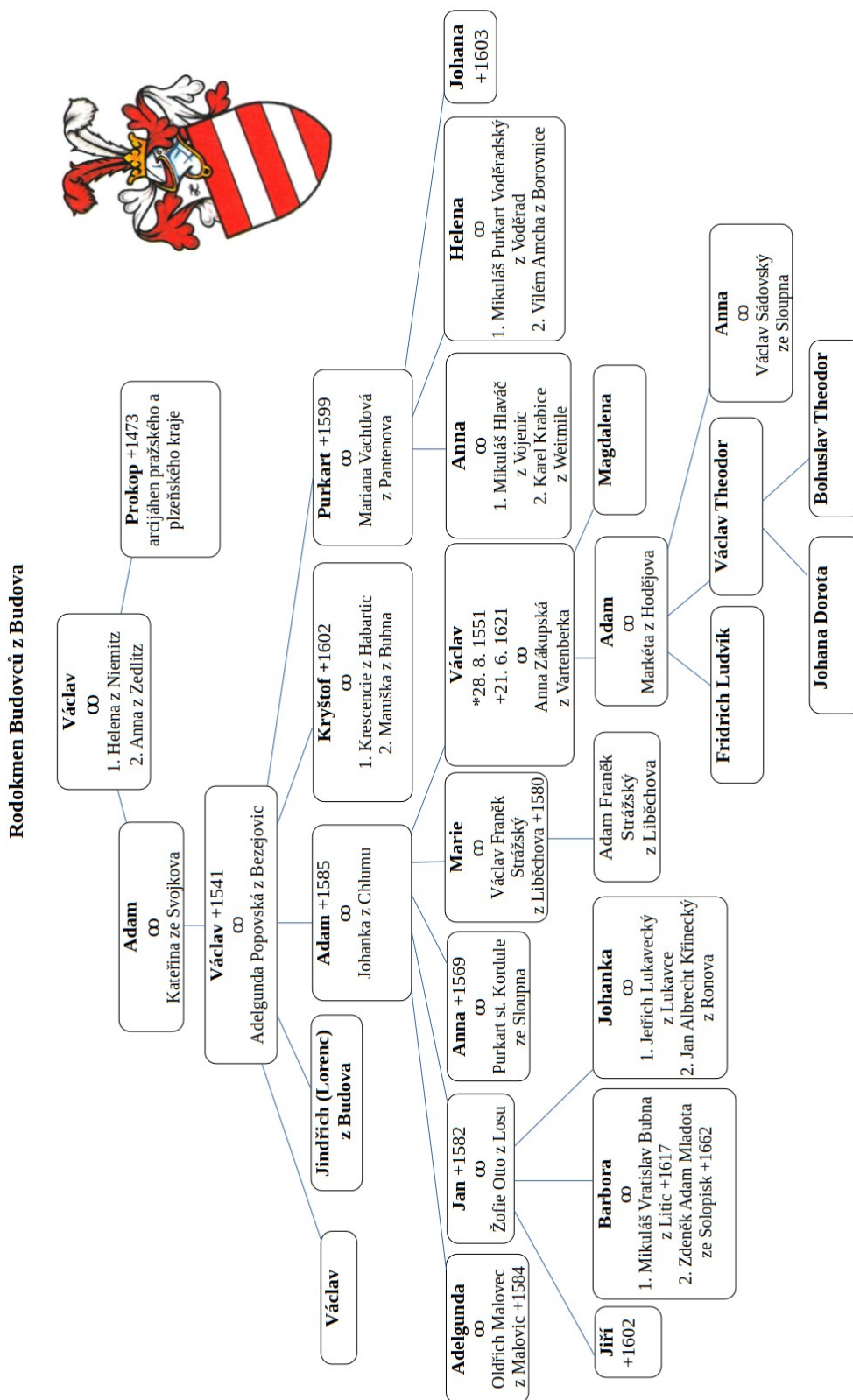

Václav Budovec z Budova.

Kreslil J. Scheiwl.

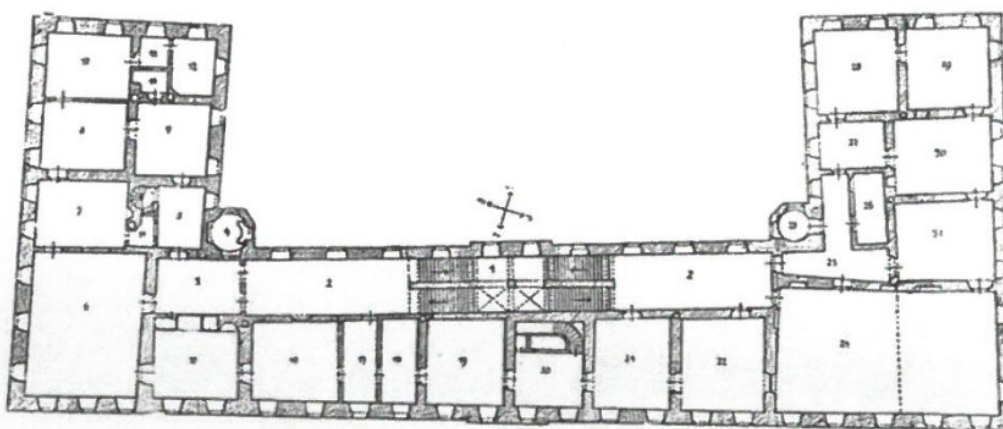
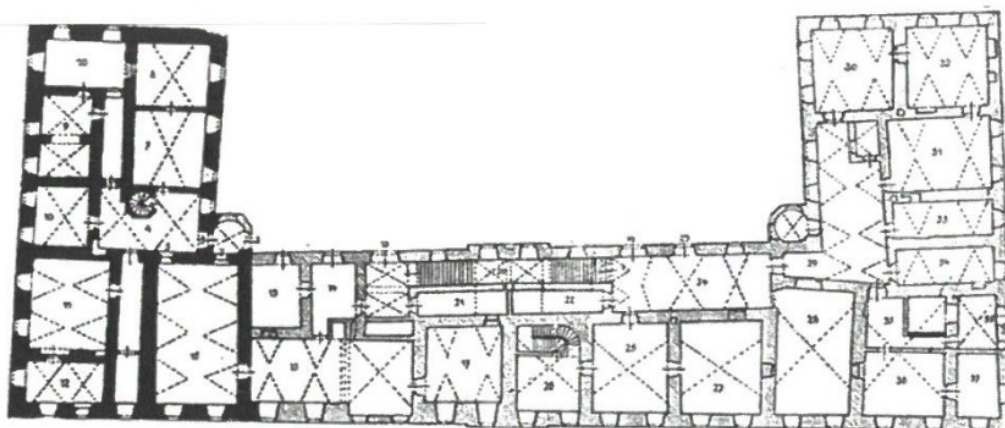
Zdroj: Světozor II, roč. 2/1868, č. 25.

2 Rodokmen Budovců z Budova.

Zdroj: Sestavila autorka.

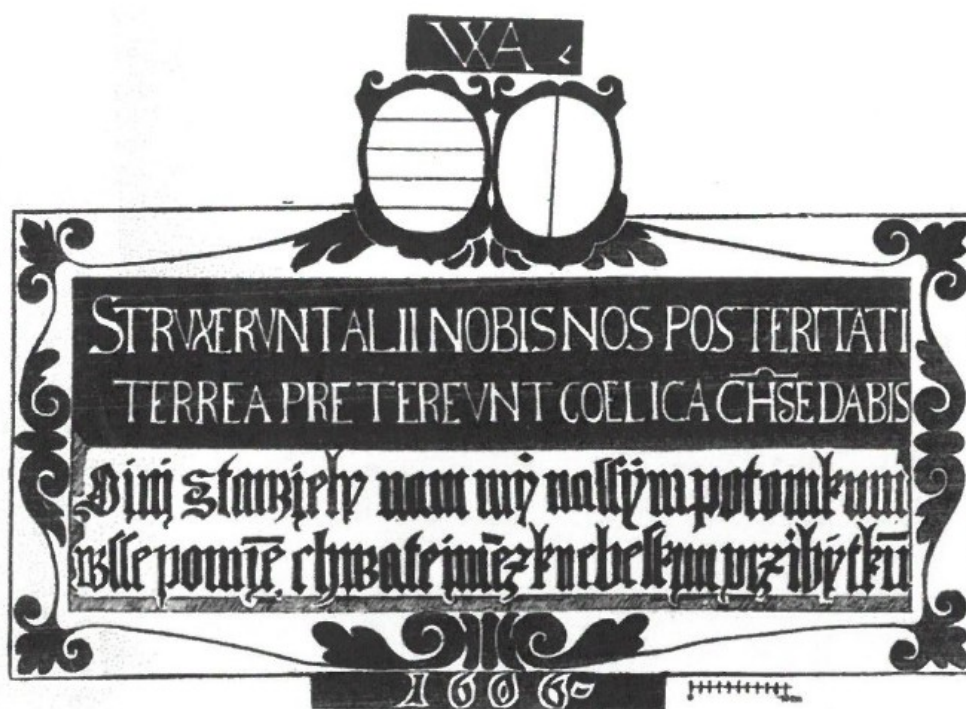
3 Půdorys přízemí a prvního patra zámku Mnichovo Hradiště.

Obr. 106. Hradiště Mn. Zámek. Půdorys přízemku (nahore) a 1. patra (dole).
Vue en plan du rez-de-chaussée et du 1er étage.

Zdroj: Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, A. země Česká, XLVI. okres mnichovohradištský, díl I.*, Praha 1930, s. 206.

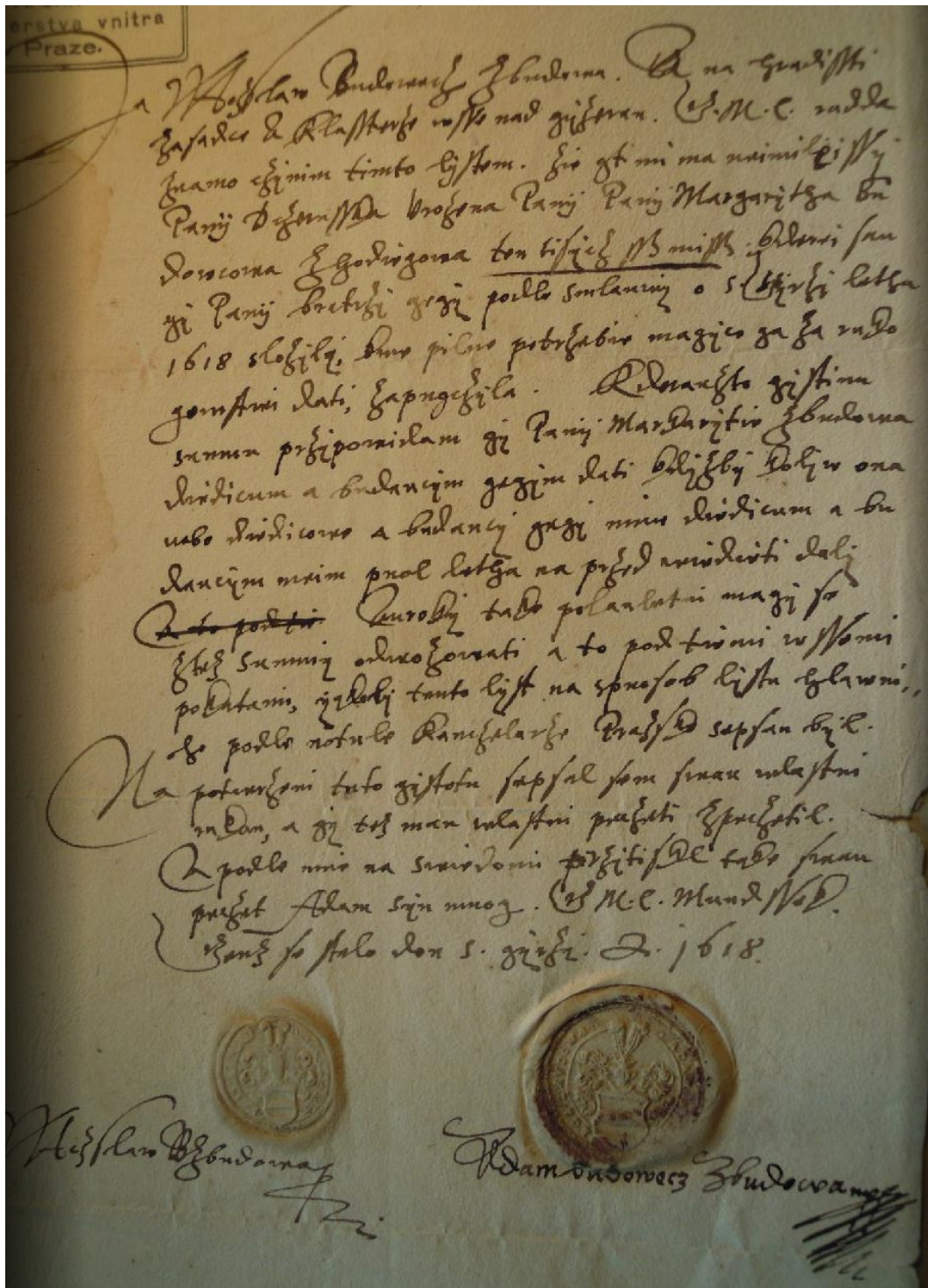
4 Kamenná deska k připomínce založení zámku Mnichovo Hradiště.

Obr. 107. Hradiště Mn. Zámek. Deska Budovcova.
Inscription commémorative de Budovec.

Zdroj: J. V. ŠIMÁK, *Soupis...*, s. 207.

5 Ukázka dlužního úpisu, psané vlastní rukou Václava Budovce z Budova.

Zdroj: Národní archiv, fond Stará manipulace, signatura C215/B27.

6 Ukázka dlužního úpisu, kde je dlužníkem Václav Budovec z Budova.

Zdroj: NA, fond SM, sign. C215/B27.

7 Slavnost „Pocta Václavu Budovci z Budova“, Mnichovo Hradiště, 26. 6. 2021.

Zdroj: Archiv autorky.

8 Slavnost „Pocta Václavu Budovci z Budova“, Mnichovo Hradiště, 26. 6. 2021.

Zdroj: Archiv autorky.

9 Slavnost „Pocta Václavu Budovci z Budova“, Mnichovo Hradiště, 26. 6. 2021.

Zdroj: Archiv autorky.

10 Plné znění závěti Kryštofa Budovce z Budova.

„Já, Kryštof Budovec z Budova na Hradišti nad Jizerou, známo činím tímto listem obecně především. Jakož sem na list mocný královský slavné a svaté paměti Jeho [Milos]ti římského císaře, uherského a českého krále, pána, pana Maximiliána Druhého, z boží milosti pána mého nejmilostivějšího kšaft a pořízení o statku mém učinil a v témž kšaftu mém té vejminky sobě sem pozůstavil, a tím pana Václava Budovce, pana strejce mého, jakož nápadníka statku mého zavázal, jestliže bych komukoli mimo hlavní kšaft můj cokoli, buď oustně na smrtné posteli nebo listem pod pečeti mou a na svědomí dvou dobrých a poctivých lidí jich pečeti odkázal, to všecko aby byl povinen pan Václav, strejc můj, jednomu každému dáti a vyplniti tak, jakž táž výminka v témž kšaftu mém, kteréhož dat[um] léta od narození syna božího tisícího šestistého druhého v outerej po slavné památce svaté a nerozdílené Trojice, učiněná to v sobě šíře zavírá.

Protož podle takové výminky v často psaném mém kšaftu sobě pozůstavené (poněvadž již dotčený pan Václav Budovec, strejc můj, jakožto nápadník statku mého, což tak koli komu, buď oustně neb na tuto výminku odkáží neb jakkoli o čem, aby po mé smrti vykonáno bylo, nařídím mně jest připověděl, že to všecko chce věrně a právě zdržeti a bez všelijakého v ničemž přerušení upřímně dle vůle mé této poslední zaúplna vykonati a jako poctivý člověk tomu dosti učiniti tak, jako by to vše v mém hlavním kšaftu zejména slovo od slova napsáno bylo).

Takto na touž výminku řídím a vůle má konečná j[es]t. Předně, jakož sem kšaftem mým hlavním statek můj pozemský panu Václavovi Budovcovi, strejci mému, odkázal, toho při tom, však s touto vejminkou, zůstavuji. Jestliže by mně pán Bůh dítky s manželkou mou milou dáti ráčil, tehdy ten statek můj pozemský všecken po mé smrti na pana Václava, strejce mého, ale na ty dítky mé, aby připadl. It[em] manželce mé nejmilejší, paní Maruše z Bubna, dávám a odkazuji všecky a všelijaké svršky a nábytky i od klenotův, též hotové peníze všecky, což by se toho koli čeho našlo a vyhledalo na tvrzi na Hradišti aneboližto v domích mých, v tom aby jí žádný žádné překážky nečinil, a tak sklepů ani komor aby jí žádný nepečetil a moci neměl. Nýbrž ona manželka má, aby sobě to všecko vedle vůle své opatřila. Však z těch ze všech svršků, nábytků a klínotův aby byla manželka má panu Václavovi, strejci mému, vydati toto:

Medenici a umyvadlo neb nálevku stříbrnou, koflík stříbrný pozlacený ten největší, lžic stříbrných dvanáct. Cínového pak nádobí toto: mis tři pouzdra, talířů též tři pouzdra. Od vinutých pak šatů: ubrusů dvaceti, ručníků dvaceti a cervítů o tři stoly. Od pláten, lnu a jiného předeiva, to poněvadž všecko manželky mé, z toho nic žádnému vydati nemá. Než od ložních šatů panu strejci mému aby manželka má tu na tvrzi Hradišti zanechala z těch, kteréž ona sama bude chtíti, z vosm loží šatů a to s povlakama a tolikěž loží. Ostatek aby sobě, jak bude chtíti, jako i jiné věci opatřila. Též manželce mé dávám ze dvora mého čtyry koně a vůz kočenný (jakž sem jí to prve daroval), tolikěž jí dávám fasaňk a kočí vozík. A k tomu šest krav nejlepších, které by sobě sama vybrala, to vše jí dáno bylo.

Těž manželka má, tomu chci, aby po smrti byt svůj poctivý a vychování tu na Hradišti do roka pořád zběhlého sama patnáctá měla, od jídla, vína a piva a což by k vychování jejímu víc přináleželo, aby se jí žádného krácení nečinilo. A obrok na čtyry koně její též aby dáván byl. Pakli by manželka má tu na Hradišti býti nechtěla, tedy aby jí ihned bez prodlévání pan Václav Budovec, strejce můj, za ten rok na vychování její vydati povinen byl pět set kop míšeňských. A dáleji najmá [!] léta až do proměnění stavu jejího každého roku rozdílně aby též manželce mé od pana Václava, strejce mého na vychování její při každém s[vaté]m Jiří a při s[vaté]m Havle vydáváno bylo na penězích při tom každém termínu po jednom stu kopách [grošů] míš[eňských]. A od obilí vše na míru hradištskou aby se jí vydávalo. Pšenice šest korc[ů], žita třiceti korc[ů], hrachu pět korc[ů], ovsa šedesát korc[ů], vůz dobrý sena na čtyry koně, slámy dvě kopě votepy.

A protož panu Václavovi, strejci mému milému podle přípovědi jeho, jakž se zavázal, věřím a podle jiných pánů a ochránců i jemu manželku svou poroučím, že ji nedopustí žádnému křivditi, ani sám neučiní, v čemž o něm nepochybuji, nebo ještě mimo to jemu s synem jeho po mně dosti zůstane.

Když by mne pán Bůh od smrti neuchoval, pan Václav aby mi poctivý pohřeb dal udělati. K záduši hradištskému na opravu kostelů aby pan Václav vydal jedno sto kop [grošů] míš[eňských]. A na opravu mostu hradištského též aby vydal jedno sto kop [grošů] míš[eňských]. Dáleji poroučím, aby panně Aničce z Bubna, sestře manželky mé, řetěz můj při němž groš s obrazem císaře Maximiliána jest, vydán byl. A k tomu víc dvě stě kop [grošů] míš[eňských]. Elišce Salomeně, dceři pana Buriana Šlechty, též poroučím, aby vydáno bylo dvě stě [grošů] míš[eňských]. Panu Bartoloměji

Němčanskýmu s jeho pomocníky, též aby dáno dvě stě kop [grošů] míš[eňských]. Ve dvou komorách na Hradišti pod krovu, v nichž zbroj, ručnice a šaty mé choděcí jsou, ty obě aby pan Václav opatřil a z toho níže psaným osobám toho vydal. Janovi mladšímu Habartickému na tři koně neb pacholky zbroje, brnění, krátké ručnice, sedla a rystuňky. Panu Burjanovi Šlechtovi šaty mé, které nejlepší byly, kabát, kolár, kalioty [!], plášť, kožichy liščí a vlčí. Knoflíky zlaté a medajlí [!] Adámkovi Budovcovi, strejci mému. Jiné šaty choděcí pan Václav podle vůle své, jak komu viděti bude, aby rozdělil. Káča Paulusová nětco mi dlužna pozůstává. To jí odpouštím a k tomu ještě jí poroučím sto kop [grošů] míš[eňských]. Nad to vejš jí s mužem jejím a Janem, synem jich, i se vši spravedlností jich svobodné činím. A kdyby tu v Hradišti nechtěli býti, aby se mohli bez překážky pana strejce mého i každého člověka kam chtí [!] obrátiti. Vítovi, kuchaři, poroučím sto kop [grošů] míš[eňských] a jeho svobodna s ženou jeho i dětmi, kteréž má i míti bude, i spravedlností činím. Vondráčkovi poroučím dvaceti kop [grošů] míš[eňských]. Žáčkovi, pacholeti, též dvaceti kop [grošů] míš[eňských]. Petrovi, pacholeti, padesáte kop [grošů] míš[eňských]. A poněvadž chuť má k řemeslu, aby se mu toho nezabraňovalo. Však aby prve manželce mé posloužil. Tolikéž i Vít, kuchař, rok aby povinen byl manželce mé sloužiti. Matoušovi, šafáři, poroučím padesáte kop [grošů] míš[eňských]. Děvčatům hořejším, což by jich tehdáž v službě bylo, každé po desíti kopách [grošů] míš[eňských]. Peněz gruntovních nemálo mi má se složiti a klade ročně z města i z vesnice Dobré Vody. Lidé poddaní moji po smrti mé za celý rok jak z města, tak vesnic, aby nebyli povinni žádnému ouroku dáti, to jim promíjím, kromě robot a berní. Též tyto lidi dědičné dávám a spravedlivostí jich manželce mé milé poroučím propouštím: Lídu velkou, Lídu malou, Bětku děvče, zvoniččinu [!] dceru, Mandu kuchařku, Kateřinu dceru Honse řezníka, pachole Zíchu, který u pana Šlechty byl, též Žáčka, pachole z Hradiště, syny n[ebožtíka] Kališe, též Turka, kterýž při mých koních j[est] a pachole Vaška, který mi z Žiželovsi propuštěn byl. Petr pachole, když by se na řemeslo dáti chtěl, aby byl od pana Václava propuštěn a svobodný i spravedlností učiněn. A jakož sem předešlým kšaftem mým, kterýž sem zrušil, manželce mé ty dva tisíce kop [grošů] míš[eňských], kteréž mi po ní pan Mikuláš starší z Bubna věna jmenoval (nebyvše mi tehdáž ještě od něho daný), aby je sobě od něho zvyupomínala, odkázal a poručil. Protož poněvadž již takové dva tisíce kop [grošů] míš[eňských] od něho pana z Bubna jsem přijal a je proti pojištění městu Mladé Boleslavi půjčil, takové

dva tisíce po mé smrti dávám a odkazuji zas manželce mé. Tak aby hned po smrti mé jim Boleslavským pan Václav, strejc můj, jistatu navrátil a oni je manželce mé jinou jistotou přejistili.

A jestliže by čemukoli, což tu tak poroučím a míti chci on, pan Václav Budovec, strejc můj, neb kdož by po něm držitel statku hradištského byl (ač by jeho pán Bůh, než by to vše vyplněno bylo, od smrti uchovati neráčil), buď manželce mé, což jí až do proměnění stavu jejího vydáno býti má, na kterýkoliv čas toho nevyplnil, aneb i jiným odkazům mým dosti neučinil, tedy bude se moci táž manželka má pro též neplnění a nedání čehokoli též také i jiné osoby s jedním komorníkem pražským od desk zemských a v město Hradiště nad Jizerou se vším k němu příslušenstvím uvázati a je držeti, dokudž by to vše dáno a vyplněno nebylo.

Na potvrzení toho k tomuto mému listu kšaftovnímu na vejminku v hlavním mém kšaftu doloženou učiněnému pečet' mou vlastní s podpisem též ruky mé vlastní jsem přitiskl. A pro lepší toho všeho důvěření dožádal sem urozených, pana Jana Hrocha a pana Daniele Hrocha, bratří vlastních z Mezilešic a v Starém Městě pražském, že sou podle mé pečeti také pečeti své přitiskli, sobě však i dědicům svým beze škody. Dat[um] v Starém Městě pražském ve čtvrtek po památce svaté a blahoslavené Trojice [6. června] léta božího šestnáctistého druhého.

Kryštof z Budova, m[anu] p[ropria]“

Zdroj: Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí, Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002, s. 326.